

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Adis Velić

Uravnotežena zastopanost spolov v politiki: primer spolnih kvot

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Adis Velić

Mentor: doc. dr. Tomaž Deželan

Uravnotežena zastopnost spolov v politiki: primer spolnih kvot

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

Zahvala

...moji mami, ki tega dela ni dočakala...

...moji Jasmini...

...mentorju doc. dr. Tomažu Deželanu...

...vsem, ki s(m)o dočakali.

Uravnotežena zastopanost spolov v politiki: primer spolnih kvot

Institucije političnega predstavnštva, ki so izvoljene na splošnih demokratičnih volitvah, naj bi odražale lastno družbeno strukturo. A bežen pregled volilnih statistik prikaže precejšnjo nereprezentativnost glede na dimenzijo spola. S ciljem bolj uravnotežene zastopanosti spolov v politiki je zakonodajalec posegel v oblikovanje kandidatnih list za volitve na lokalni, nacionalni in evropski ravni z mehanizmom pozitivne diskriminacije, spolnimi kvotami. Razprave o primernosti spolnih kvot izpostavijo nekaj ključnih političnih konceptov: naklonjenost spolnim kvotam je v veliki meri odvisna od pojmovanja enakosti spolov in državljanske tradicije določene družbe. Skozi predstavljeno delo je prikazan omejen domet volilnega inženirstva v Sloveniji, saj se uspeh spolnih kvot minimalizira s posebnimi volilnimi pravili in ženskam nenaklonjeno politično kulturo. Uspeh ženskih kandidatk na lokalni in nacionalni ravni je še vedno med najslabšimi v EU, kar postavlja učinkovitost spolnih kvot pod vprašaj; po drugi strani so deleži izvoljenih žensk na evropski ravni relativno visoki. Ugotovitve analize veliko odgovornost za uspeh ženskih kandidatk pripisujejo političnim strankam in volilnemu sistemu: dokler ne bodo politične stranke postavljale žensk višje na kandidatnih listah in v volilne okraje, ki so glede na volilni sistem izvoljivi, bo učinek spolnih kvot le kozmetične narave.

Ključne besede: enakost spolov, državljanstvo, predstavnštvo žensk, spolne kvote

Gender-balanced representation in politics: the case of gender quotas

Institutions of political representation elected on general and democratic elections should reflect its own social structure. But a quick look at the electoral statistics shows a considerable unrepresentativeness regarding sexual dimension. With the aim of more gender-balanced representation the legislator intervened in the creation of candidate lists for elections at the local, national and european level with mechanism of positive discrimination: gender quotas. Debates over the suitability of gender quotas highlight some crucial political concepts: affection towards gender quotas largely depends on the conception of gender equality and the citizenship tradition of given society. Through the work presented the limited scope of election engineering in Slovenia is shown as the success of gender quotas is minimalized with specific electoral rules and political culture (unfavourable to women). The success of female candidates at the local and national level is still among the worst in the EU, calling into question the effectiveness of gender quotas; on the other hand the proportions of elected women at the european level are relatively high. Major responsibility for the success of female candidates is attributed to political parties and electoral system: as long as political parties do not place women higher on the candidate lists and in the electoral units, winnable according to the electoral system, the effect of gender quotas will remain insignificant.

Keywords: gender equality, citizenship, women representation, gender quotas

KAZALO

1	UVOD	8
1.1	METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR	10
2	KONCEPTI ZNOTRAJ DISKURZA ENAKOSTI SPOLOV V POLITIKI..	14
2.1	ZAKAJ ENAKOPRAVNA ZASTOPANOST V POLITIKI?	14
2.2	O ENAKOSTI.....	16
2.3	DRŽAVLJANSTVO IN ENAKOST ŽENSK	20
2.3.1	<i>DRŽAVLJANSKE TRADICIJE</i>	22
2.3.2	<i>ŽENSKÉ – ENAKE DRŽAVLJANKE?</i>	24
2.4	PREDSTAVNIŠTVO IN ŽENSKÉ.....	26
3	REGULACIJA ŽENSKEGA SODELOVANJA – SPOLNE KVOTE	31
3.1	MISELNA PODLAGA IN OPREDELITEV SPOLNIH KVOT	31
3.2	DIMENZIJE IN TIPOLOGIJA SPOLNIH KVOT	33
3.3	RAZLIČNI DISKURZI: ZA IN PROTI.....	37
3.4	IMPLEMENTACIJA IN UČINKOVITOST SPOLNIH KVOT.....	41
3.4.1	<i>ZAKONODAJNI REKRUTACIJSKI POSTOPEK IN SPOLNE KVOTE</i>	43
3.4.2	<i>POLITIČNE STRANKE IN SPOLNE KVOTE</i>	46
3.4.3	<i>VOLILNI SISTEM IN SPOLNE KVOTE</i>	50
4	SLOVENSKA IZKUŠNJA S SPOLNIMI KVOTAMI: OD	
	PROSTOVOLJNIH DO ZAKONSKIH KVOT	54
5	ANALIZA UČINKOVITOSTI SPOLNIH KVOT	57
5.1	PARLAMENTARNE VOLITVE.....	57
5.2	LOKALNE VOLITVE	60
5.3	EVROPSKE VOLITVE.....	63
6	ANALIZA STALIŠČ SLOVENSКИH POLITIČNIH STRANK DO ŽENSK V	
	POLITIKI IN SPOLNIH KVOT	67
6.1	POLITIČNE STRANKE.....	68
6.1.1	<i>NOTRANJESTRANKARSKI POLITIČNI PRITISKI</i>	70

6.2	VOLILNI SISTEM	71
6.3	PREVLADUJOČE VREDNOTE IN POLITIČNO-KULTURNI VZORCI....	72
7	SKLEPNE UGOTOVITVE.....	75
8	LITERATURA	78
	PRILOGE.....	87
	PRILOGA A: INTERVJU Z MOJCO KLEVA	87
	PRILOGA B: INTERVJU Z VESNO STARMAN – SLS.....	91
	PRILOGA C: INTERVJU S KATARINO KRESAL – LDS	94
	PRILOGA Č: INTERVJU Z ALENKO JERAJ	97

KAZALO TABEL

TABELA 2.1:	RAZLIČNOST PERCEPCIJE KONCEPTA ENAKOSTI	21
TABELA 3.1:	TIP I VOLILNIH KVOT.....	35
TABELA 3.2:	INKREMENTALNI PRISTOP IN PRISTOP HITRE POTI.....	37
TABELA 3.3:	ARGUMENTI ZA IN PROTI SPOLNIM KVOTAM	39
TABELA 3.4:	SPLOŠNE OPREDELITVE POLITIČNIH STRANK GLEDE SPOLNIH KVOT	48
TABELA 4.1:	SPREJEMANJE ZAKONSKIH KVOT V SLOVENIJI.....	56
TABELA 5.1:	DELEŽI KANDIDATK IN IZVOLJENIH ŽENSK PO STRANKAH (VOLITVE 2004 IN 2008)	58
TABELA 5.2:	IZVOLJIVOST ŽENSKIH KANDIDATK PO UVEDBI SPOLNIH KVOT.....	60
TABELA 5.3 :	SPREMEMBE V DELEŽIH KANDIDATK IN SVETNIC GLEDE NA VOLITVE 2002, 2006 IN 2010	61
TABELA 5.4:	DELEŽ KANDIDATK IN SVETNIC GLEDE NA TIP VOLILNEGA SISTEMA IN NJIHOVA IZVOLJIVOST (2002, 2006 IN 2010) (V ODSOTKIH)	63
TABELA 5.5:	ŽENSKE NA VOLITVAH V EVROPSKI PARLAMENT LETA 2004 IN 2009.....	64
TABELA 5.6:	NAČIN DODELITVE MANDATA IN DELEŽ PREFERENČNIH GLASOV IZVOLJENIH (VOLITVE 2004 IN 2009).....	66

KAZALO SLIK IN GRAFOV

SLIKA 3.1: ZAKONODAJNI REKRUTACIJSKI SISTEM	45
GRAF 5.1: DELEŽI KANDIDATK IN SVETNIC GLEDE NA VOLITVE 2002, 2006 IN 2010	60
GRAF 5.2: POVPREČNA VREDNOST DELEŽEV (V ODSOTKIH) KANDIDATK NA KANDIDATNIH LISTAH NA MESTIH OD 1 DO 9	62

1 UVOD

Velik del premislekov o stopnji demokratičnosti političnih sistemov gre v smeri inkluzivnosti le-teh, torej ali in v kakšnem obsegu določen politični sistem omogoča reprezentativnost vseh svojih družbenih skupin. Zdi se, da v ospredju razprav o demokraciji težišče ni več okrog spolne dimenzije; samoumevno je, da morajo biti ženske akterke sodobnih demokratičnih procesov v enakem razmerju kot moški. Pa vendar, v večini držav politični areni dominirajo moški, v nekaterih državah je celo izključno moška utrdba. Po podatkih Medparlamentarne unije¹ dosega svetovni delež žensk v nacionalnih parlamentih zgolj 19,2 odstotka. To dejstvo zanemarja osnovna načela demokracije, ki jih vključuje Splošna deklaracija o demokraciji (1997), izražena v naslednjih besedah: »Doseganje demokracije predpostavlja resnično partnerstvo med moškimi in ženskami pri vodenju zadev družbe, v katerih delujejo v enakosti in dopolnjevanju, pri čemer se vzajemno bogatijo s svojo drugačnostjo«.

»O neustrezni prisotnosti žensk v politiki pričajo predvsem statistični podatki, ki govorijo o zastopanosti žensk v najvišjih organih političnega odločanja. Skandinavske raziskovalke tega področja so zapisale, da tu vlada železni zakon, ki pravi: čim više po lestvici politične moči pogledamo, tem manj je žensk. Že bežen prelet empiričnih podatkov po posameznih državah zadostuje za potrditev omenjene ugotovitve« (Antić Gaber 1998, 10). Takšno dejstvo nam vzbuja vrsto vprašanj: ali lahko govorimo o demokratični družbi, če polovica njenih članic ni v zadostni meri zastopana v predstavniških telesih; kaj onemogoča primerno zastopanost žensk v parlamentih; kateri so mehanizmi, ki bi lahko potencialno izboljšali žensko reprezentativnost; kakšno je stanje v Sloveniji in kaj lahko pričakujemo v prihodnosti? Na ta in nekatera druga relevantna vprašanja bo skušala odgovoriti pričujoča naloga.

Četrta svetovna konferenca o ženskah v Pekingu iz leta 1995 predstavlja diskurzivni preskok v odnosu do žensk v politiki. S sprejetjem nekaterih ključnih priporočil za večjo spolno ravnovesje v politiki z afirmativnimi ukrepi so zagovorniki in zagovornice spolnih kvot v političnih procesih dobili svojo legitimnost, čeprav beseda »kvota« v

¹ Medparlamentarna unija (Inter-Parliamentary Union) je mednarodna organizacija, zveza parlamentov, ustanovljena 1889, ki s svojim delovanjem zagovarja mir, sodelovanje in utrditev predstavniške demokracije.

pekinškem dokumentu ni izrecno zapisana (Dahlerup 2006). Kontroverzni pojem spolnih kvot je naposled dobil vse večjo veljavo. Kot kažejo podatki, so postale spolne kvote nov globalni trend; namreč, okrog 40 držav ima uzakonjene spolne kvote, bodisi skozi volilne zakone, bodisi kot ustavna določila, v 50 državah pa politične stranke uporabljajo različne oblike prostovoljnih strankarskih kvot (Global Database of Quotas for Women). Procesi globalizacije so očitno prisilili odločevalce na nacionalnih ravneh, da v luči bolj demokratične predstavitve svoje države na globalni ravni popravijo porazne statistike ženskega predstavnštva.

Kot bo izpostavljeno v nadaljevanju naloge, je pojem spolnih kvot v sodobnih razpravah doživljal vse prej kot splošno odobravanje, tako med političnimi odločevalci kot med različnimi javnostmi. Večji del kritik uvajanja spolnih kvot v tekmovalne politične procese najde svojo podlago v pojmovanju enakosti kot enakosti možnosti (Bacchi 2006, 32-35). Kritike gredo lahko še nekoliko dalje: Kaj pa zagotavlja, da bodo izvoljene ženske v parlamentu zagovarjale ravno ženske pravice? Ali niso kvote v bistvu mehanizem degradiranja žensk, saj jih naredi nesposobne ter jih na ta način stigmatizira? Prav tako feministična teorija (npr. Antić Gaber 1998; Bacchi 2006; Squires 2009) ni enotna glede pogleda na spolne kvote. Nekatere feministke trdijo, da kvote niso rešitev za družbeno dominacijo moških: sprašujejo se namreč, »ali ne bodo ženske preprosto »inkorporirane«, ali se ne bodo spremenile v »politične moške« (Bacchi 2006, 39). Spet druge pravijo, da so spolne kvote pravzaprav nepotrebne, saj lahko ženske uspejo tudi brez njih; celo nekatere avtorice z 'levim političnim predznakom' oporekajo kvotam zaradi izgube razrednega fokusa (v Freidenvall in druge 2006, 68). Nekatere vztrajajo, da »obstaja potreba po kvotah za ženske na mnogih področjih, vključujoč pravosodje, medije, združenja delodajalcev in uprave podjetij, v kolikor želimo doseči pomembnejši premik« (Young v Bacchi 2006, 39). Vse več različnih pogledov glede uporabe spolnih kvot za rešitev vprašanja večjega predstavnštva žensk nas lahko prepriča, da je ta za nekatere »sporen« mehanizem vreden podrobne analize.

Slovenija v tem kontekstu ni izjema. Pri razpravah o uvedbi spolnih kvot so se pojavili različni diskurzi, ki postavljajo Slovenijo v relativno konzervativno držo glede participacije in predstavnštva žensk v politiki, ki nosi temelj v prevladujoči politični kulturi, nenaklonjeni ženskam v politiki (npr. Fink Hafner 2005, 124). Nekateri v teh

diskurzih identificirajo ideološko ločnico med levo usmerjenimi, delavskimi, socialističnimi, socialdemokratskimi in zelenimi strankami, ki so postopoma, kljub večjim razlikam, sprejemale posebne ukrepe za izboljšanje položaja žensk, in tradicionalnimi, desno usmerjenimi strankami, ki vidijo vlogo žensk predvsem v njihovem družinskem okviru, posebnim ukrepom za večjo zastopanost žensk pa niso preveč naklonjene (Antić Gaber 1998, 102). Spet drugi (npr. Fink Hafner 2005, 114) izpostavljajo dozdevno večjo naklonjenost levih in levosredinskih strank ženskam pri določanju kandidatnih list, čeprav volilni rezultati tega ne potrjujejo.

Prav tako je Slovenija zanimiva enota za preučevanje rezultatov, ki jih sprejete kvote prinašajo. Volilna zakonodaja je bila v bližnji preteklosti spremenjena z administrativnimi ukrepi, ki obvezujejo politične stranke k minimalnim deležem žensk na kandidatnih listah (Antić Gaber 2008). Takšna obveznost ni prinesla želenih učinkov, saj se število žensk v institucijah političnega predstavnštva ni bistveno povečalo.² Neuspeh spolnih kvot v tem kontekstu postavlja relevantna vprašanja o dejavnikih, ki paralizirajo učinke mehanizmov za enakopravnost spolov v politiki.

1.1 METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR

Osrednja premisa diplomskega dela bo spolna sestava voljenih predstavniških teles na nacionalni, lokalni in evropski ravni ter mehanizem spolnih kvot, ki naj bi ugodno vplival na uravnoteženo zastopanost spolov v politiki. Temeljno vprašanje, iz katerega bo izhajala analiza dela, je **ali so v slovenskem primeru spolne kvote uspešen mehanizem za doseg enakopravnosti spolov v demokratično izvoljenih predstavniških telesih**. Da bi lahko odgovorili na to vprašanje, bo potrebno analizirati rezultate, ki jih je prinesla uvedba spolnih kvot. Glede na nizko število predstavnic ženskega spola na nacionalni in lokalni ravni, bi lahko posameznik upravičeno podvomil v uspešnost spolnih kvot. Zatorej bo potrebna kvalitativna in kvantitativna analiza rezultatov volitev, na katerih so imele vpliv tudi spolne kvote. Poleg rezultatov volitev bodo preučevani ostali dejavniki slovenskega političnega sistema, ki neposredno

² Izjema so prve evropske volitve leta 2004, ki so bile z vidika izvoljivosti žensk izjemno uspešne (več v nadaljevanju).

ali posredno vplivajo na izvolitev žensk: v tem kontekstu se kot najbolj relevantna izpostavita politična stranka in volilni sistem.³

Cilj analize bo kritično ovrednotiti spolne kvote kot mehanizem za bolj uravnoteženo zastopnost spolov v politiki. V zasledovanju tega cilja naj nam bodo v oporo naslednja vprašanja: kaj so spolne kvote in zakaj so potrebne; kateri so argumenti za in proti spolnim kvotam; kateri so dejavniki, ki vplivajo na uspešnost spolnih kvot; kakšni so dejanski učinki spolnih kvot?

Hiter pregled rezultatov volitev v predstavniška telesa razkriva nizke deleže izvoljenih žensk. Sprejete spolne kvote kot mehanizem enakopravnjšega zastopanja spolov v politiki naj bi *status quo* spremenile, vendar radikalnejših premikov za enkrat ni moč zaznati. Na podlagi tega dejstva je postavljena hipoteza, iz katere izhaja celotno delo: ***zakonsko predpisovanje minimalne zastopnosti spolov za volitve v institucije političnega predstavništva nima pomembnejšega vpliva na število izvoljenih predstavnic v Sloveniji.***

Indikator, s katerim se bo preverjala postavljena hipoteza, bo primerjava rezultatov parlamentarnih, lokalnih in evropskih volitev, za katere je bila predpisana minimalna zastopnost obeh spolov na kandidatnih listah z rezultati predhodnih volitev. V primeru parlamentarnih volitev gre za primerjavo leta 2004 in 2008, v primeru lokalnih volitev za leta 2002, 2006 in 2010, v primeru evropskih volitev⁴ pa za leti 2004 in 2009. Kot dodana vrednost preverjanju hipoteze o uspešnosti zakonskega predpisovanja minimalne zastopnosti spolov v Sloveniji bo narejena še analiza posamičnih vidikov volilnega sistema, ki imajo glede na teoretična pričakovanja (npr. Fink Hafner 2005) določen vpliv na izvolitvene možnosti žensk. Predvidevamo, da se bo na podlagi treh indikatorjev (nacionalni, lokalni in evropski) vzpostavil vzorec, kateremu bomo lahko pripisali predznak uspešnosti oz. neuspešnosti.

³ Številni avtorji (npr. Antić Gaber 1998; Matland in Montgomery 2003; Dahlerup 2006) pripisujejo političnim strankam in volilnim sistemom ključno vlogo pri izvolitvi žensk. Nekateri raziskovalci pa poleg omenjenih dejavnikov velik vpliv na izvolitvene možnosti žensk pripisujejo družbenim normam in tradicijam (Nay v Krašovec in Fink Hafner 2004) ter politični kulturi (Krašovec 1999).

⁴ Pri evropskih volitvah obstaja empirična omejitev, saj ni mogoče primerjati volitev, kjer so veljale spolne kvote, s prejšnjimi: namreč, zakonodajalec je že na prvih volitvah predvidel minimalne deleže obeh spolov na kandidatnih listah (ZVPEP).

Metode raziskovanja, ki jih bomo uporabljali skozi delo, se bodo nanašale pretežno na analizo primarnih, sekundarnih in terciarnih virov. V sklopu primarnih virov bomo analizirali Zakon o volitvah v Državni zbor – ZVDZ, Zakon o lokalnih volitvah – ZLV, Zakon o volitvah poslancev v Evropski parlament – ZVPEP in njihove naknadne spremembe ter sprejemanje omenjene zakonodaje – opredelitve obravnavanih političnih strank do spolnih kvot smo strnili na podlagi magnetogramov (dobesednih zapisov) sej Državnega zbora⁵, na katerih je bila obravnavana sprememba volilne zakonodaje. V sklopu sekundarnih in terciarnih virov bo pregledana temeljna literatura s področja obravnavanih teoretičnih konceptov in spolnih kvot kot tudi ostali znanstveni članki in analitični dokumenti s področja enakopravnosti spolov v politiki; poseben poudarek bo na analizi statističnih podatkov (kvantitativno raziskovanje bo temeljilo na dostopnih volilnih statistikah, predvsem Statističnega urada Republike Slovenije – SURS in Državne volilne komisije – DVK).

Družboslovni intervju kot posebna tehnika raziskovanja bo uporabljena za potrebe kvalitativne analize obravnavane problematike. S ciljem korektne pokritosti stališč političnih strank do obravnavane tematike bodo opravljeni štirje družboslovni intervjuji. Intervjuvane bodo vidne posameznice relevantnih političnih strank, in sicer Mojca Kleva, poslanka v Evropskem parlamentu (Socialni demokrati – SD), Katarina Kresal, ministrica za notranje zadeve (Liberalna demokracija Slovenije - LDS), Vesna Starman, predsednica Slovenske ženske zveze (Slovenska ljudska stranka – SLS) in Alenka Jeraj, poslanka v Državnem zboru (Slovenska demokratska stranka - SDS). Kljub nekaterim pomislekom (npr. Sruc 1995) smo glede na poprej opravljene analize (Kropivnik 2001; Fink Hafner in Krašovec 2006) SD in LDS označili kot levosredinski, SLS in SDS pa kot desnosredinski stranki.

Diplomsko delo bo sestavljeno iz dveh glavnih sklopov. V prvem sklopu bo poudarek na predstavitvi ključnih politoloških pojmov, ki se porajajo v debati o spolnih kvotah v politiki. Postavljeno bo vprašanje enakosti spolov v polju političnega in s tem povezanega koncepta državljanstva, predstavništvo pa bo postavljeno kot osrednji teoretični pojem. Nadaljevanje dela bo namenjeno predstavitvi pojma spolnih kvot:

⁵ Analizirani so naslednji magnetogrami: 34. redna seja DZ z dne 26.2.2004 v okviru obravnave predloga Zakona o spremembah in dopolnitvah ZVPEP, 8. redna seja DZ z dne 12.7.2005 v okviru obravnave predloga Zakona o spremembah in dopolnitvah ZLV in 18. redna seja DZ z dne 21.6.2006 v okviru obravnave predloga Zakona o spremembah in dopolnitvah ZVDZ.

opravljen bo pregled temeljnih pogledov na spolne kvote, s pomočjo analize ključnih političnih konceptov pa bo pristop spolnih kvot umeščen v širše politološke okvirje. V drugem sklopu bo na podlagi teoretičnih konceptov narejen poskus kritične ocene slovenskih razmer na področju uravnotežene zastopanosti spolov v politiki. Iz podatkov, pridobljenih iz uradnih volilnih statistik, bo narejena empirična analiza, za katero domnevamo, da bo podala nekatere odgovore glede uspešnosti spolnih kvot na različnih volitvah. Podatki, pridobljeni iz opravljenih intervjujev, pa bodo v našo analizo o spolnih kvotah in ženskah v politiki vnesli bolj subjektivno oceno. V zaključnem delu bo s ciljem preveritve zastavljene hipoteze narejena sinteza ugotovitev pregledane relevantne literature, opravljenih intervjujev in analize volilnih rezultatov.

2 KONCEPTI ZNOTRAJ DISKURZA ENAKOSTI SPOLOV V POLITIKI

2.1 ZAKAJ ENAKOPRAVNA ZASTOPANOST V POLITIKI?

S ciljem terminološke doslednosti je potrebno na začetku opredeliti pojma enakosti in enakopravnosti. Slovar slovenskega knjižnega jezika (1970) enakost opredeli kot lastnost, značilnost enakega, ki obenem v svoji definiciji vsebuje opredelitev enakopravnosti kot enakosti ljudi pred zakoni. V nadaljevanju je enakopravnost opredeljena kot stanje, v katerem vsem pripadajo enake pravice (prav tam). Izhajajoč iz slovenske ustave Nussdorfer (2007) podobno sklepa o skupni rabi pojma enakosti in enakopravnosti, saj na to navaja njeno kazalo, kjer pod pojmom enakost (enakopravnost) najdemo napotilo k petim členom, ki govorijo o enakosti pred zakonom, neenakopravnosti, enakem varstvu pravic, enakopravnosti v kazenskem postopku in enakopravnosti zakoncev. Toda po njenem mnenju (prav tam) enakopravnost ne pomeni isto kot enakost, saj naj bi prav izvajanje načela enakopravnosti upoštevalo razlike in raznolikosti, kajti šele tako bo vsak posameznik dejansko enakopravno obravnavan. V nadaljevanju dela bomo pojem enakosti spolov uporabljali predvsem v povezavi z enakopravno zastopanstvo spolov v politiki.

Phillips (v Dahlerup 2006, 16) opaža, da »medtem ko je bila enakopravna participacija moških in žensk v političnih strankah in družbenih gibanjih že sprejeta kot splošni cilj, enakopravna zastopanstvo še dolgo časa ni veljala za enako pomembno«. Leta 1985 je skupina skandinavskih feministk izdala delo z naslovom *Nedokončana demokracija*, kar je predstavljalo izziv prevladujočim znanstvenim diskurzom, ki so označevali državo kot »demokratično«, čeprav so bile ženske tako ali drugače izključene iz političnega predstavništva (Haavio-Mannila, prav tam). Sledi logično vprašanje: kakšna je pravzaprav povezava med enakopravnim predstavništvom in demokratizacijo? Zgodovinska izkušnja kaže, da, kot pravi Gerhard (v Jogan 2004, 365), »dokler so ženske v demokratičnih predstavniških telesih podpredstavljene, se napredek glede ženskih pravic, predvsem konkretne izboljšave socialnega in pravnega položaja žensk, doslej po pravilu ni pojavljal kot avtomatična posledica razširjajoče se demokratizacije...«.

Umestitev razprave v kontekst zahteva odgovor na vprašanje, zakaj naj bi bile ženske v politiki enako zastopane kot moški. Normativni in pragmatični argumenti navajajo, da je večjo pristnost žensk v voljenih telesih mogoče podpirati, ne da bi pričakovali, da bi se z njo karkoli spremenilo. Nasprotno argumenti razlike odgovarjajo, da bodo ženske politiko izboljšale (Lovenduski v Antić Gaber in Jeram 1999, 31-32).

Teza Jalušičeve (v Antić Gaber in Jeram 1999, 53), da je »prisotnost žensk korak k aktivni participaciji in k transformaciji politike, izhaja iz izhodišča očitne nesimetrije in neenakosti na področju javnega političnega življenja ter kaže na preprosto dejstvo: na vrhunskih in dandanes zelo dobro plačanih političnih funkcijah v parlamentih in vladah v Sloveniji, Evropi in po drugod po svetu – z delno izjemo nekaj skandinavskih držav – je minimalno število žensk«. Takšno trditev je vsekakor potrebno razumeti v duhu časa njenega nastanka, saj je danes npr. v slovenski vladni ekipi slika nekoliko drugačna: ena od koalicijskih strank (Zares) ima od 4 ministrskih mest kar 3 ministrice.⁶ Slabše stanje je v slovenskem parlamentu, saj je Slovenija po podatkih Medparlamentarne unije (Interparliamentary Union - IPU) v zadnjem delu lestvice držav EU glede na delež žensk v nacionalnih parlamentih. Jalušič (prav tam) nadaljuje: »Če torej vzamemo to očitno nesimetrijo in jo dojamemo kot »nelogičnost«, kot nekaj vprašljivega ali celo kot nepravilnost, potem nam ni težko argumentirati v smeri, da je to izključenost, neenakost in nepravilnost, ki bi jo bilo treba popraviti in spremeniti. V tem smislu je lahko argument nesimetrije in njene nepravilnosti *prima facie* razlog za pozitivno akcijo, ki bo nepravilnost začela spreminjati«.

Literatura s področja predstavništva izpostavlja raznovrstne argumente, zakaj je potrebna enakopravna, uravnotežena zastopanost spolov v politiki. Tako npr. Mateo Diaz (2005, 113-119) poda argument, da je enako število moških in ženskih v parlamentu vprašanje *pravic*, saj je polovica prebivalstva upravičena do primerne političnega predstavništva, istočasno pa enakopravno zastopanost spolov opredeli s *koristnostjo*, saj parlamenti s širšo družbeno bazo prinašajo v utilitarističnem smislu pozitivne družbene in politične koristi. Phillips (v Squires 2009, 272) na omenjeno vprašanje odgovarja z argumentacijami o vzorih, pravičnosti, ženskih interesih in oživitvi demokracije. Prva temelji na prepričanju, da bo obstoj ženskih predstavnic pri drugih ženskah vzbudil željo po participaciji. Druga pomeni, da je enakopravno

⁶ Stanje na dan 13.5.2011.

zastopstvo obeh spolov v zakonodajnih telesih znamenje paritete. Tretja pravi, da morajo biti ženske za zastopanje svojih interesov prisotne v politiki. In ne nazadnje četrta zagovarja enakopravno predstavništvo z izboljšavo narave javne sfere.

V zgoraj omenjenem kontekstu 'nedokončane demokracije' lahko sklepamo, kot pravi Šinko (2007, 72), da se »demokracijski deficit sodobnih demokracij ne more rešiti brez vključevanja žensk v procese sprejemanja političnih odločitev, kar nujno vključuje njihovo večjo prisotnost v nacionalnih parlamentih.« Ob takšnih predpostavkah je na mestu vprašanje, kako omenjeno neenakopravno predstavništvo odpraviti ali vsaj omejiti. Vzročno-posledična logika navaja na nujnost identificiranja vzrokov oziroma dejavnikov, ki vplivajo na zastopanost žensk v politiki, s čimer se soočamo v nadaljevanju dela. Politična teorija (npr. Lovenduski in Norris 1993) izpostavlja več vrst strategij in mehanizmov, ki lahko vplivajo na dejavnike, ki posledično vplivajo na večjo prisotnost žensk v politiki: eden takšnih mehanizmov pozitivne diskriminacije so spolne kvote. Tako v novih kot starih demokracijah se v razpravah izpostavlja kontroverznost spolnih kvot, saj jih vse ženske ne podpirajo, vse feministke prav tako ne. Debate o spolnih kvotah se navezujejo na nekatere ključne koncepte v politični analizi, kot so koncept enakosti, koncept predstavništva in koncept državljanstva in pravic⁷ (Bacchi 2006, 32).

2.2 O ENAKOSTI

Različnost percepcij koncepta enakosti je inherentna različnim političnim doktrinom – pojem enakosti je imel v razvoju politične znanosti mnogotere pomene. Ideala enakosti in svobode sta znotraj demokratične tradicije ena od najpomembnejših političnih idealov, vendar si pogosto oporekata: včasih edino učinkovito sredstvo za promocijo enakosti zahteva omejitev svobode, včasih so posledice promocije svobode pogubne za enakost (Dworkin 1992, 211). Slednja Dworkinova trditev uteleša razpravo, katere predmet je tudi naša analiza: ali v poizkusu promocije enakosti spolov v politiki omejimo svobodo posameznikov – volivcev, svobodo političnih strank - selektorjev? »V teh primerih«, pravi Dworkin (prav tam), »sestoji dobro vladanje iz najboljšega

⁷ Bacchi (2006, 43) kot poseben politični koncept izpostavi tudi »spol kot gender«. Namreč, argument, da je potrebno določeno število žensk, da bi predstavljale ženske, je pogosto izpodbijan.

kompromisa med tekmujočimi ideali, vendar pa bodo različni politiki in državljani sklenili ta kompromis drugače«. Dworkinovi interpretaciji nasprotuje eno od Bellovih razumevanj liberalizma, ki se koncentrira okoli svobode in to zoperstavi drugim vrednotam, kot so enakost, skupnost in celo materialna rast: »...poudarek na svobodi se je v skladu z modernim razumevanjem nagnil v korist individualnega človeka...« (Bell 1992, 232).

Nasprotno politični sistemi, ki imajo socialistični ali komunistični *milieu*, pojem enakost tesno povezujejo s pojmom pravičnosti. Tako je bil pojem enakosti v jugoslovanski družboslovni literaturi obravnavan kot »vprašanje *per se*, ne pa kot eden od vidikov pravičnosti /.../. Razprav o pravični neenakosti in o nepravični enakosti v njihovih tekstih ni.« (Rus 1989, 99).

Rawls v tradiciji družbene pogodbe in liberalizma postavi pravičnost kot najvišjo kategorijo, ki temelji na osebni interesu posameznika in v imenu katere se zgodi vsako dogovarjanje (Koželj 2004, 35). »Temeljni element Rawlsove teorije kot moralnega koncepta«, tako Koželj (2004, 37) »sta načeli *pravičnosti kot poštenosti*, iz katerih izhajata načeli *prioritete*«:

1. *Vsak človek mora imeti enako pravico do najširšega skupnega sistema enakih temeljnih svoboščin, ki so kompatibilne s podobnim sistemom svoboščin za vse.*
2. *Družbene in ekonomske neenakosti morajo biti urejene tako, da so: a) kar najbolj koristne za tiste, ki so najbolj zapostavljeni, in hkrati skladne s principom pravične varnosti; b) vezane na dolžnosti in mesta, ki so v pogojih poštene enakosti možnosti odprta vsem (prav tam).*

»Rawls hkrati poudarja svetost, dostojanstvo in enakovrednost (ne enakost!) vseh posameznikov znotraj vsakokratne družbe« (Koželj 2004, 36). »Idejo pravičnosti poveže z enakim deležem družbenih dobrin, vendar doda pomemben zasuk. Ljudi ne obravnavamo kot enake tako, da odstranimo vse neenakosti, ki nekoga postavljajo v slabši položaj. Neenakosti so dovoljene, če *izboljšujejo* moj enaki začetni delež, niso pa dovoljene, če kakor pri utilitarizmu *posežejo po* mojem pravičnem deležu« (Kymlicka 2005, 94).

Okin (v Squires 2009, 206) trdi, da »Rawlsovi teoriji, kot je trenutno artikulirana, ne uspe vključiti žensk in njihovih stališč tako ustrezno, kot bi jih lahko, da pa je njen razpon možno prilagoditi, tako da jih bo«. Načela distributivne pravičnosti, kot so izražena v Rawlsovi liberalni teoriji, uporabi na družini, in sicer »na osnovi tega, da je pravičnost v zasebni sferi prvi pogoj za uresničitev enakosti v javni sferi«. »Če naj ženske razvijejo svoje sposobnosti, tako da bodo lahko enake z moškimi, morajo biti enake tako v družini⁸ kot v ekonomiji in polisu« (prav tam). »Okin zato preoblikuje Rawlsovo teorijo o pravičnosti kot poštenosti, tako da je uporabna za odnose med moškimi in ženskami v družini. Učinek bi bil, pravi, ukinitve spolne delitve dela, ki primarno odgovornost za gospodinjstvo in nego otrok dodeljuje ženskam /.../ Ta analiza je očitno radikalna po svojih posledicah, vendar ostaja v Rawlsovem liberalnem okviru pravičnosti kot nepristranskosti« (v Squires 2009, 206-207).

Dworkin (1992, 213) v svoji liberalni provenienci razlikuje med dvema različnima načeloma, ki menita, da je enakost politični ideal: prvič, vlada naj »v svojih ukazih obravnava vse tiste, za katere je odgovorna, kot *enake*, to je, kot upravičene do njene skrbi in spoštovanja«, in drugič, vlada naj »v svojih ukazih obravnava vse tiste, za katere je odgovorna, *enako* pri distribuciji kakega vira priložnosti ali da si vsaj prizadeva zagotoviti stanje, v katerem so v tem pogledu vsi enaki ali bolj približno enaki«. Na vprašanje, kaj dejansko pomeni obravnavati državljane kot enake, Dworkin (1992, 214-215) ponudi odgovor z ekvivalentnim vprašanjem, kaj pomeni obravnavati državljane kot svobodne ali kot neodvisne ali z enakim dostojanstvom. »Vsekakor pa je to vprašanje, ki je bilo za politično teorijo osrednje vse od Kanta sem« (Dworkin 1992, 215). Nanj je po njegovem mnenju (prav tam) možno odgovoriti na dva bistveno različna načina: po prvem »mora biti vlada glede tega, kar bi se lahko imenovalo vprašanje dobrega življenja, nevtralna«, po drugem pa »vlada glede tega vprašanja ne more biti nevtralna, ker svojih državljanov ne more obravnavati kot enakih človeških bitij brez teorije o tem, kaj naj bi bilo človeško bitje«.

Klasično liberalno razumevanje enakosti izpostavlja pomembnost *enakih možnosti* ali tekmovalne enakosti. Odstranitev formalnih ovir, npr. podelitev volilne pravice ženskam, je razumljeno kot zadostno, preostalo je v rokah individualne ženske. »Zakaj

⁸ Na tem mestu Okin pravi, da se načel družbene interakcije otroci naučijo v družini. Če so družinski odnosi pravični, bodo otroci bolj sposobni ponotranjiti načela pravičnosti in kasneje v življenju vztrajati pri njih v javni sferi (Squires 2009, 206).

se zdi številnim ljudem v naši družbi ideologija enakih možnosti poštena? Ker zagotavlja, da usodo ljudi določajo njihove izbire, ne pa njihove okoliščine. Če v družbi, ki jo uravnava enakost možnosti, uresničujem svoj osebni cilj, bodo moj uspeh ali neuspeh določali moji izkazani rezultati in ne moja rasa, razred ali spol» (Kymlicka 2005, 97). Kot rezultat močnega ženskega pritiska v zadnjih dveh desetletjih je v vse večjo veljavo prišla argumentacija koncepta *enakosti rezultatov*. Za produkcijo pravih enakih možnosti naj ne bi bilo dovolj zgolj odstranitev formalnih ovir. Diskriminacija kot tudi preostale skrite ovire namreč preprečujejo delež ženskam v političnem vplivu (Dahlerup 2005, 144). Koncept enakosti rezultatov zahteva posebne ukrepe za doseg dejanske enakosti, kot so npr. spolne kvote, kar je izčrpno razloženo v nadaljevanju.

Načelo enakosti vsebuje *formalno in substantivno (dejansko)* enakost. Bistvo formalne enakosti je, da se podobni primeri in situacije obravnavajo enako ali podobno, substantivna enakost pa se sooča dejansko socialno marginalizacijo in izključevanjem depriviligiranih posameznikov in skupin. Za razliko od formalne enakosti je zagotavljanje substantivne enakosti kolektivistične narave, ker je njen namen zagotoviti enake možnosti marginaliziranih skupin (Dedić 2003, 9-10). V kontekstu politike je npr. volilna pravica žensk naredila ženske in moške enake. Kako bodo koristili to pravico, je stvar vsakega posameznika. Takšen pogled sicer izpostavlja formalno enakost obeh spolov, vendar pa zanemarja pomembnost družbenih neenakosti, ki »odločilno vplivajo na njihovo politično neenako pozicijo« (Pateman v Antić Gaber 2006, 143).

Feminizem, bodisi kot politični projekt bodisi kot teorija, v vseh svojih različicah⁹ kot svoji osnovni analitični kategoriji izpostavi *koncepta enakosti in razlik*. Omenjena koncepta tako predstavljata osnovo feminističnih analiz in sta prisotna skozi vso feministično produkcijo. Feministične razprave zrcalijo osnovno dilemo, ki jo lahko ponazorimo z »vprašanjema ali so ženske enake ali različne do nasprotnega spola ter ali obstajajo (predvsem glede vprašanja zatiranja) razlike tudi med ženskami« (Švab 1997, 645). Liberalni in socialistični tok feminizma lahko povežemo s prizadevanjem za enakost, medtem ko radikalni feminizem zagovarja koncept razlike med moškimi in ženskami. Kronološki pristop v feministični teoriji razkriva premik od enakosti k razliki in nato k razreševanju omenjene dihotomije. Gledano s te perspektive je za prvi val

⁹ Evans (v Švab 1997, 644) loči med radikalnim, socialističnim, marksističnim in liberalnim feminističnim tokom, ki jih poimenuje konvencionalne feministične šole.

feminizma značilna zavezanost enakosti, za drugi val zavezanost razliki, za sedanji, tretji val pa zavezanost identiteti in raznolikosti (Squires 2009, 155). Nekatere teoretičarke (npr. Brown v Squires 2009) so izpostavile problem enakosti kot istosti. Squires (2009, 173) meni, da enakosti ne smemo mešati z istostjo. »Če trdimo, da sta dve ločeni entiteti isti, pomeni, da sklicujemo na neki standard vrednotenja. Da si enak z drugim, pomeni, da te razumejo kot enakovrednega drugemu. Ali osebo razumemo kot enakovredno, ni objektivno dejstvo, temveč stvar družbenega dogovora. Osrednje vprašanje ni, ali so ljudje isti ali različni, temveč katere kriterije vrednotenja uporabljamo...« (Scott v Squires 2009, 174).

Vprašanje enakosti različnih družbenih skupin, diferenciranih po spolu, rasi, etnični pripadnosti, razredu... ostaja med poglavitnimi razpravami politološke teorije. Takšno opažanje se toliko bolj potrjuje v sodobnih polemikah globaliziranih »političnih skupnosti«, katerih značilnosti izhajajo iz »Kantove predpostavke univerzalizma« (glej npr. feministično kritiko univerzalnosti moralnih konceptov v Kymlicka 2005). Če sprejmemo predpostavko o univerzalističnih državljskih identitetah (Joppke 2007), lahko debato o enakosti znotraj univerzalnega koncepta državljanstva prav tako označimo kot relevantno.

2.3 DRŽAVLJANSTVO IN ENAKOST ŽENSK

»Biti državljan predstavlja eno najbolj temeljnih družbenih vlog posameznika, saj je v okoliščinah nezagotavljanja državljanstva v polnem pomenskem obsegu, t.j. v okoliščinah odsotnosti ali »iztirjenja« državljanstva, na stranskem tiru tudi projekt novodobnega človeka« (Clarke v Deželan 2009, 9). Dvajseto stoletje je prineslo tako diametralne kot tudi komplementarne poglede na nekatere teoretične koncepte. Tako se koncept državljanstva po besedah Kymlicke (2005, 399) izpostavi kot združevalni moment med »liberalnim individualizmom in komunitarizmom« ter »liberalno pravičnostjo in pripadnostjo skupnosti«. Deželan (2009, 11) nadaljuje, da je koncept državljanstva po drugi svetovni vojni zaznamovan s premikom od partikularizma, osnovanega na narodu, do univerzalnih oblik, temelječih na človekovih pravicah.

Definiranje državljanstva s pregledom njegovih konceptualnih razsežnosti izpostavlja inherentno egalitaren značaj državljanstva (Faulks v Deželan 2009, 22). Zaradi svoje logike univerzalnosti in egalitarnosti naj bi državljanstvo imelo značaj zagonskega koncepta (Hoffman prav tam). Vendar le Deželan (prav tam, 23) opozarja, da koncept enakosti ni tako enoznačen, saj vsebuje kar nekaj kontradiktornih predpostavk, ki lahko vplivajo na naravo samega koncepta ter posledično tudi državljanstva samega. V nadaljevanju dela se različno pojmovanje enakosti izkaže kot eden ključnih oblikovalcev državljanskega okvira. Na tej podlagi Heater (v Deželan 2009, 23) poskuša identificirati pomensko razsežnost polja enakosti ter posledično tudi ugotoviti veljavnost domneve o enakosti kot esenci slehernega koncepta državljanstva.

Tabela 2.1 Različnost percepcije koncepta enakosti

KONCEPT ENAKOSTI različnost v razumevanju		
enakost med posamezniki s statusom	vs.	enakost v možnosti pridobitve državljanstva
enakost v pravicah	vs.	enakost v dolžnostih, zavezah, odgovornostih
enakost v civilnih, političnih pravicah	vs.	enakost v socialnih, ekonomskih pravicah
enako obravnavanje (neupoštevanje prisotnih razlik)	vs.	ekvivalentno obravnavanje (upoštevanje prisotnih razlik)
numerična enakost (neupoštevanje odlik, sposobnosti)	vs.	razdelitvena pravičnost (upoštevanje odlik, sposobnosti)
biti upravičen do nečesa	vs.	pravica do priložnosti

Vir: Heater v Deželan (2009, 23).

Tabela 2.1 razkriva mnogotere pomene koncepta enakosti znotraj pojma državljanstva, kar povzroča določene nejasnosti. Razvidno je, da je mogoče enakost opredeliti na veliko načinov, kar lahko bistveno vpliva na deležnike v razmerju, ki ga opredeljuje državljanstvo, predvsem z vidika pravic (Deželan 2009, 23). Na primer, osredotočanje na enakost v pravicah v nasprotju z enakostjo v dolžnostih lahko ključno zaznamuje debate znotraj državljanskega okvira: prevlada določenega aspekta enakosti lahko

potencialno določi stopnjo egalitarnosti družbe. Podobno je mogoče trditi za položaj žensk v družbi.

2.3.1 DRŽAVLJANSKE TRADICIJE

Krook in drugi (2006, 194-221) umestijo debato o argumentih za in proti spolnim kvotam v zahodnih demokracijah¹⁰ v okviru modelov državljanstva. V nasprotju z ostalimi teoretiki, ki so razvili številne tipologije državljanstva, temelječe na družbenih in ekonomskih faktorjih, izpostavijo tri široke modele *političnega državljanstva* – liberalni, republikanski in konsociativni/korporativistični – ki, kot trdijo, vplivajo na odnos in pristop do spolnih kvot. »*Liberalni modeli državljanstva* so opredeljeni s filozofsko zavezo individualizma in imajo pogosto večinske volilne sisteme, ki prinašajo dvostrankarske sisteme, enostrankarsko vlado in prevlado izvršne veje oblasti« (Lijphart prav tam). »*Republikanski modeli državljanstva* utelešajo filozofsko zavezo univerzalizma, za katere je značilna politično centralizirana oblika demokracije, kjer je suverenost izražena na ravni nacije« (Jenings prav tam). »In nazadnje, *konsociativni in korporativistični modeli državljanstva*, ki si delijo filozofsko zavezo socialnemu partnerstvu in konsenzu ter so tako v splošnem vladani s proporcionalnim predstavništvom« (Lijphart prav tam). Ti trije modeli ustvarjajo različne politične logike, ki vplivajo na uspešnost in rezultate kampanj za kvote. Različni modeli političnega državljanstva ustvarjajo različne priložnosti in omejitve v naporih za spolne kvote: razprave o kvotah znotraj liberalnih modelov se bodo osredotočale na definicije enakosti, tiste znotraj republikanskih modelov na naravi političnega predstavništva, tiste znotraj konsociativnih/korporativističnih modelov pa bodo postavile vprašanje o spolu kot politični identiteti. Na ta način pridemo do domnev, povezanih z vrstami spolnih kvot: liberalne politične skupnosti imajo raje mehke spolne kvote, ampak sprejemajo tudi (prostovoljne) strankarske kvote, republikanske politične skupnosti sprejemajo zakonske kvote, konsociativne in korporativistične politične entitete pa sprejemajo (prostovoljne) strankarske kvote, včasih se tudi obrnejo na zakonske kvote (Krook in drugi 2006, 196-197). Več o spolnih kvotah v nadaljevanju.

¹⁰ Analiza obsega države Zahodne Evrope, Severne Amerike, Avstralije in Nove Zelandije, t.i. razviti del sveta.

Državljanstvo je v liberalni tradiciji pojmovano kot politična identiteta, ki naj olajšuje druge (predvsem ekonomske) identitete (Squires 2009, 224). Po Deželanu (2009, 36) je liberalna tradicija precej manj zahtevna do posameznika, saj njegov odnos do države temelji na ohlapnem zaupanju v le-to, relacijo pa primarno determinira korpus državljanskih pravic, ki jih mora država dosledno spoštovati ob čim manjšem poseganju v posameznikovo življenje. V splošnem liberalni model državljanstva zagovarja enake možnosti, odgovornost za neenake rezultate pripisuje posameznikom, možnost sprememb pa prepušča individualni iniciativi. Pri vprašanju spola liberalni model prenese fokus iz skupine na posameznika (Krook in drugi 2006, 197-198). Spol se tako omenja kot ena pomembnejših točk kritike liberalne tradicije državljanstva (Heater v Deželan 2009, 39), saj naj bi bila svoboda posameznikov močno utemeljena na neenakopravnem odnosu med ženskami in moškimi. Pateman (prav tam) celo trdi, da je družbena pogodba, ki je v tekstih klasičnih liberalnih avtorjev temelj politične oblasti, utemeljena na a priori vsiljeni pogodbi med spoloma. Tako je mogoče opaziti nizke do srednje ravni ženskega predstavnštva v državah s prevladujočo liberalno tradicijo državljanstva, posebni ukrepi za večji delež žensk pa so sprejeti večinoma v »mehki obliki« (Krook in drugi 2006, 199).

Koncept državljanstva v republikanski tradiciji poskuša povezati »posameznika in državo v obliko nekakšne simbioze, ki bi zagotavljala pravično in stabilno republikansko ureditev sistema ter hkrati omogočala individualno svobodo svojih državljanov« na podlagi »državljanskih vrlin ..., ki jih v kontekstu te tradicije državljanji potrebujejo za učinkovito opravljanje svojih državljanskih dolžnosti...« (Heater v Deželan in drugi 2007, 54). Kritika republikanskega koncepta državljanstva je po Deželanu (2009, 53) predvsem v »nevarnosti 'vojaških' vrlin v politiki, zanemarjanju ekonomije in trgovine, zanemarjanju zasebnega in izključno moški naravi republikanskih vrlin«. Republikanski model, prav tako kot liberalni, promovira enake možnosti, vendar »predpisuje« državljanom, da presežejo svoje individualne identitete tako, da prevzamejo položaj univerzalnega državljana, ločenega od vseh posamičnih identitet (npr. spola, op.a.) (Krook in drugi 2006, 197-198). »Kot temeljna kritika pa ostaja očitek«, tako Deželan (2009, 53), »da klasični republikanski koncept ne omogoča zaobjetja kompleksne realnosti modernega državljanstva, kar je jasno videti tudi v zamiranju klasičnega državljanskega republikanizma v zadnjih dveh stoletjih«. Ena

redkih držav z republikansko tradicijo državljanstva (Francija) ima tako enega najnižjih deležev ženskega predstavnštva v regiji, kljub sprejetju posebnih ukrepov v obliki zakonskih in strankarskih spolnih kvot (Krook in drugi 2006, 199).

Na socialdemokratskih temeljih konsociativni in korporativistični model državljanstva, v nasprotju z liberalnim in republikanskim, spodbuja enakost rezultatov, odgovornost za neenakosti pripisuje širšim družbenim strukturam, možnost za spremembe pa vidi v kolektivni odgovornosti. Konsociativni in korporativistični model državljanstva se pogosto vključuje v kompleksne zahteve žensk in ostalih manjšinskih skupin. Vse države s takšno tradicijo državljanstva so sprejele posebne ukrepe za večje deleže ženskega predstavnštva, bodisi kot strankarske bodisi kot zakonske spolne kvote, ženske pa v teh državah dosegajo visoke ravni političnega predstavnštva (Krook in drugi 2006, 197-199).

2.3.2 ŽENSKE – ENAKE DRŽAVLJANKE?

»Ženske so, predvsem pa so bile do nedavna, poleg nekaterih manjšin, bodisi rasnih, etničnih, kulturnih ali verskih, s stališča koncepta državljanstva najbolj prikrajšana in zastopljena družbena skupina oziroma segment populacije. Najpogostejši argumenti za to nepravilno prakso gredo v smer, da je državljanstvo, predvsem v svoji klasični republikanski obliki, status, izdelan za moškega« (Deželan in drugi 2007, 58). »Zgodovinsko so bile ženske izključene iz sodelovanja v formalnih institucijah politike, ker so države državljanstvo omejevale na različne načine, ki so dajali prednost hegemonski obliki moškosti v tistem času. V takšnih razmerah je bila večina žensk iz formalne politične participacije strukturno izključena« (Brown v Squires 2009, 260). V zahodni feministični teoriji je bila Pateman (v Bacchi 2006, 40) med prvimi, ki je opozorila na moške norme, ki so se pojavljale znotraj konceptov državljanstva, in izpostavila, da ni naključje, da so se ženske zelo dolgo borile za volilno pravico.

»Povezovanje žensk s konceptom državljanstva oziroma izenačevanje položaja žensk z moškimi« lahko po Heatru (v Deželan in drugi 2007, 59-60) »strnemo v tri prevladujoče poglede«: prvi popolnoma izključuje ženske iz državljanstva zaradi »njihovih domnevnih naravnih (ne)danostih – Aristotelov pogled«, drugi »poseblja Millov odnos

do popolne izenačitve vloge žensk z moškimi, ki posledično zajema tudi koncept državljanstva«, tretji pa »predstavlja pretežno ameriški koncept 'republikanskega materinstva', ki sicer po državljanški republikanski teoriji postavlja moškega v javno sfero in žensko v zasebno sfero, vendar pa priznava pomembno oziroma vitalno vlogo žensk pri povezovanju obeh sfer«. Deželan in drugi (prav tam) v argumentih gibanj za ženske pravice v drugi polovici dvajsetega stoletja identificirajo tri cilje, ki segajo na področje enakosti političnih in civilnih pravic, enakosti socialnega državljanstva ter redefinicijo koncepta državljanstva.

Univerzalnost kot osrednja lastnost državljanstva postane ena glavnih točk spora feminističnega pogleda na koncept državljanstva in vlogo žensk v njem (Young 1994; Dietz 1994). »Kritike univerzalističnih zahtev državljanškega diskurza pravijo, da naj bi bilo po tem pojmovanju državljanstvo vključevalno in univerzalistično, vendar dejansko in neizogibno deluje izključevalno in partikularistično« (Squires 2009, 226). Obe različici državljanškega diskurza (liberalni in republikanski) obtožujejo da »vsiljujeta lažno homogenost ter ustvarjata bodisi asimilacijske bodisi integracijske različice univerzalizma« (prav tam). Kritike izhajajo iz domneve, da logika univerzalizacije temelji na domnevnem izločanju partikularnosti s ciljem, da se v javni sferi izkristalizirajo univerzalne značilnosti človeka, ki izhajajo iz ene od osnovnih form struktur moderne, to je delitev družbe na zasebno in javno sfero. Problem, ki se pojavi ob tej logiki je, da se prek mehanizmov politične moči v tem procesu določene partikularnosti posameznih ljudi, ki zmagujejo v bitkah za hegemonijo, kažejo kot univerzalne značilnosti človeka. Zaradi osrednje vloge, ki jo ima v sodobnih družbenih strukturah patriarhalni simbolni kod, se tako na mesto univerzalnosti in s tem nevtralnosti postavi moški, tako da v vlogi nevtralnega človeka nastopa le moški del populacije (v Jeretič 2000). Feminizem in ostala družbena gibanja trdijo, da abstraktni univerzalizem državljanstva v bistvu skriva dejstvo, ki omogoča sistematično privilegiranost določenih skupin (Mateo Diaz 2005, 13).

Young (1994) v tem kontekstu poda kritično oceno ideala univerzalnega državljanstva, tako liberalne kot republikanske tradicije. Trdi, da je univerzalnost državljanstva v smislu inkluzivnosti in participacije vseh v konfliktu z drugima dvema pomenoma univerzalnosti, ki jih vsebujejo moderne politične ideje: univerzalnost kot splošnost in univerzalnost kot enaka obravnava. »Pomembno je poudariti, da univerzalnost

državljanstva, razumljenega kot splošnost, deluje izključevalno ne samo v odnosu do žensk, ampak tudi do drugih skupin. /.../ Namesto univerzalnega državljanstva v smislu splošnosti potrebujemo razlikovano državljanstvo...« (prav tam, 389-392). Vsaka dejanska zavezanost povečevanju politične enakosti se mora spoprijeti z dejstvom, da »z enakostjo državljanstva postanejo nekateri ljudje državljani z več moči« (prav tam, 393). S tem v zvezi argumentira, da so za inkluzivnost in participacijo vseh v javnih razpravah in odločitvah potrebni mehanizmi za predstavništvo skupin in da je včasih potrebna artikulacija posebnih pravic, ki skrbijo za razlike med skupinami (prav tam). Young (v Squires 2009, 245) trdi, da so npr. »ženske kot družbena skupina podvržene štirim od petih oblik zatiranja (izkoriščanju, nemoči, kulturnemu imperializmu in nasilju) in zato potrebujejo skupinsko predstavništvo«. Mouffe (prav tam) pravi, da je pristop Youngove problematičen, »saj se v resnici ne razlikuje od pluralizma interesnih skupin, ki predpostavlja obstoj interesov in identitet pripadnikov in pripadnic skupin, preden se začnejo ukvarjati s politiko«. Kljub resnim kritikam univerzalizma se mnogi še vedno zavzemajo za reformulacijo državljanstva kot ideala in prakse ter ne želijo opustiti politične in moralne moči sklicevanja na ideale enakosti in univerzalnosti (npr. Phillips; Lister v Squires 2009, 228).

Kot je bilo prikazano, imajo različni koncepti državljanstva in pojmovanje enakosti znotraj njih širok vpliv na predstavništvo žensk v voljenih telesih (Krook in drugi 2006). Zahteve po spolnih kvotah imajo zelo jasen cilj: povečati delež žensk v institucijah političnega predstavništva. Izhajajoč iz egalitarnega značaja državljanstva (Faulks v Deželan 2009, 22) lahko celo trdimo, da je enakopravno predstavništvo žensk pravica v sklopu političnih pravic državljanstva. Konceptu predstavništva je namenjeno nadaljevanje dela.

2.4 PREDSTAVNIŠTVO IN ŽENSKE

Je pomembno, kdo so naši politični predstavniki, predstavnice? Bi morali naši izvoljeni predstavniki in predstavnice predstavljati svoje podpornike in podpornice, svoje ideološke zaveznice in zaveznike v stranki, lastno vest, svoje volilno telo ... ali kakšno kombinacijo vsega tega? Zmedi okrog narave

predstavništva lahko večinoma sledimo nazaj do zgodovinske napetosti med mnogimi različnimi oblikami predstavništva, ki niso nadomeščale poprej obstoječih predstavniških mehanizmov, ampak so se razvijale ob njih (Squires 2009, 268).

Pitkin (1967) v svojem *Konceptu predstavništva* razlikuje med dvema dimenzijama predstavništva, empirično dimenzijo oz. predstavništvo kot »*acting for*« in teoretično dimenzijo oz. predstavništvo kot »*standing for*«. »V prvem primeru je izvoljeni predstavnik zaupnik, ki je pooblaščen, da uporablja svojo presojo, ko deluje v imenu svoji elektorjev; v drugem pa je delegat, ki je strogo odgovoren tistim, ki so ga izvolili« (Bacchi 2006, 36). Empirična dimenzija vsebuje aktivnost predstavništva in vlogo predstavnika, teoretična pa predpostavljeno naravo predstavnika (Mateo Diaz 2005, 14). V tem kontekstu Phillips (v Bacchi 2006, 36) opaza, da v 'delegatskem' modelu, ki predpostavlja obvezujoč mandat, pravzaprav ni pomembno, kdo je naš predstavnik, saj se lahko zanašamo nanj, da bo predstavljal naše poglede. Obenem pa poudarja, da v sodobnih demokracijah ne obstajajo obvezujoči mandati, predstavniki pa si lastijo prosto presojo. Predstavništvo naj bi, tako Pitkin (1967), potekalo v treh oblikah: mikrokozmično, simbolno in zastopniško. Smisel mikrokozmičnega koncepta je v reprezentativnem vzorcu, kjer zahtevamo, da mora biti zakonodajno telo, če naj bo reprezentativno, zrcalo nacije. Simbolno predstavništvo kaže, da oseba simbolizira identiteto ali značilnost razreda oseb, kjer, tako kot pri mikrokozmičnem konceptu, niso potrebne skupne izkušnje predstavljenih in predstavljajočih. Koncept zastopniškega predstavništva kot »*acting for*« pa pomeni predstavnika kot akterja, delujočega v imenu pooblastitelja (Pitkin 1967; Squires 2009).

V procesu predstavništva kot dejavnosti so lahko opazni trije elementi: *koga* naj predstavnik predstavlja; *kdo* naj bo predstavnik; in *kaj* oz. katere interese naj predstavnik predstavlja. Glede na predpostavko, da obstajajo trije različni interesi – *individualni, skupinski in obči* – se lahko omenjeni elementi konceptualizirajo kot trije različni predstavniški pristopi: *individualni pristop, skupinski pristop in obči pristop* (Mateo Diaz 2005, 15). Po mnenju Mateo Diaz (prav tam, 16) individualni pristop zanemarja družbene in demografske kategorije, katerim posamezniki pripadajo. Tak pristop prav tako vsebuje »osnovno, liberalno idejo, da lahko predstavnik predstavlja bolj abstraktne ideje, kot so socialistična ali liberalna ideologija« (prav tam). O

skupinskem predstavnstvu govori tudi Young (1994) v smislu družbenih skupin, katerim je v primeru nezadostnega predstavnstva potrebno podeliti posebne pravice (spolne kvote morajo biti implementirane zaradi prepada med moško in žensko prisotnostjo v zakonodajnih telesih). Pristop občega interesa zagovarja idejo, da mora država zasledovati skupno dobro, kar presega posamezne interese. Problem nastane, ko je potrebno identificirati takšne skupne interese in jih udejanjati v politikah (v Mateo Diaz 2005, 17).

Pitkin (1967) v svoji klasični delitvi vzpostavi razliko med formalnim predstavnstvom, ki vsebuje pravila in procedure, po katerih se volijo predstavniki, deskriptivnim predstavnstvom, ki se nanaša na stopnjo reprezentativnosti parlamenta glede na strukturo državljanov, substantivnim predstavnstvom, ki se definira kot zastopanje interesov predstavljenih, in simbolnim predstavnstvom, ki se nanaša na vrednotenje predstavnika s strani predstavljenih. Schwindt-Bayer in Mishler (v Šinko 2007, 86) v svoji analizi zastopanosti žensk potrdita tezo o močni povezanosti volilnih sistemov in zastopanosti žensk, torej med formalnim in deskriptivnim predstavnstvom. Naslednjo neposredno povezavo ugotovita med volilnim sistemom in simbolnim predstavnstvom kot tudi med odstotkom žensk v parlamentih in substantivnim predstavnstvom. Takšne ugotovitve kažejo, da imajo ženske večje zaupanje v parlamente, ki se volijo po proporcionalnem volilnem sistemu, večja zastopanost žensk pa pomeni večjo zakonodajno odzivnost glede ženskih vprašanj. Prav tako ugotovita pomembno povezavo med formalnim in substantivnim predstavnstvom – na podlagi proporcionalnega sistema bo v parlament izvoljeno več žensk, kar bo spodbudilo več »ženske zakonodaje«. V poglavju o volilnih sistemih bomo njune ugotovitve o povezanosti med določenim volilnim sistemom in predstavnstvom žensk postavili pod vprašaj.

Phillips (v Bacchi 2006, 36) izpostavlja, da je »v ustaljenih demokracijah splošno sprejeto, da izvoljeni predstavniki izražajo različna mnenja svojih elektorjev«. Tak model poimenuje kot »*politike idej*«. Člani podzastopanih skupin ugovarjajo takšnemu modelu. Njihov argument je, kot pravi, da »večina izvoljenih predstavnikov predstavlja poglede določenega dela populacije, iz katere izhajajo, povečini moških srednjega razreda«. To zagotavlja podlago za obrambo modela »*politike prezence*«, ki pravi, da »naj politični predstavniki prikažejo značilnosti (spol, rasa, itd.) članov podzastopanih

skupin z namenom, da bi preprečili pristranskost tistim, ki trenutno dominirajo izvoljenim organom«. Politika prezence se osredotoča na žensko kot nosilko sporočila v kontekstu participativne demokracije (Čičkarić 2009, 428).

Sodobne liberalne demokracije temeljijo na načelu političnega predstavništva. Kot izpostavita Norris in Lovenduski (v Krašovec in Fink Hafner 2004, 76) so se zgodovinsko oblikovali vsaj štirje modeli predstavništva: a) teritorialni model, kjer naj bi predstavniki predstavljali interese teritorialnega področja, kjer so bili izvoljeni; b) pluralistični model, kjer naj bi predstavniki predstavljali različne tekmujoče interese; c) strankarski model, kjer naj bi predstavniki predstavljali politiko stranke, na listi katere so bili izvoljeni; d) demografski model, kjer naj bi predstavniki predstavljali mikrokozmos populacije. Izpostavljeni modeli se v svojem bistvu razlikujejo po navezavi predstavnikov na predstavljene, kar bi lahko postavili v kontekst deskriptivnega in substantivnega vidika predstavništva (Pitkin 1967), torej koga in kako se predstavlja. Glede na dejstvo, da ženske predstavljajo več kot polovico prebivalstva, se »raziskovalci vloge žensk v politiki sklicujejo predvsem na demografski model, po katerem parlamenti ne opravljajo ustrezno svoje predstavniške vloge, če ne zrcalijo socialne in demografske (tudi spolne) sestave navezne družbe« (Norris; Moncrief v Krašovec in Fink Hafner 2004, 76). Na podlagi omenjenega modela naj bi predstavniško telo posebljalo ljudstvo v celoti.

Pa vendar, »največja odstopanja v razmerju med strukturo prebivalstva in sestavo parlamenta je mogoče ugotoviti pri zastopanju spolov, saj je še posebej problematično zastopstvo žensk« (Zajc 2004, 127). »Če je predstavništvo neenako (kot v primeru nesorazmerne spolne sestave parlamentov), je lahko legitimnost predstavniškega (in zakonodajnega) telesa, ki naj bi predstavljalo celotno ljudstvo, vprašljiva« (Fink-Hafner in Krašovec 2000, 142).

Manjše skupine bi imele natanko tolikšen delež moči, kot bi ga morale imeti. Vpliv, ki ga lahko izvajajo, bi bil natančno tolikšen, do kolikšnega so upravičeni s številom glasov volivcev. /.../ Ne posebej daleč v preteklosti je bil najboljši argument v podporo takrat veljavnega sistema predstavništva ta, da so v njem zastopani vsi interesi ali razredi. In vsekakor, vsi interesi in razredi, ki so

pomembni, morajo biti zastopani, to pomeni, morajo imeti govorca ali zastopnika v parlamentu (Mill v Antić Gaber 1998, 28).

»Šele pravica do (zadostnega, op.a.) predstavnštva naredi ljudi za dejanske državljane in državljanke ter jih zaveže k skrbi za obče oziroma skupno dobro. Sodelovanje različnih skupin pri izbiranju oblasti je po Millovem mnenju poglobitni pogoj normalne strukture predstavnške demokracije« (Antić Gaber 1998, 28).

Najbolj pogosto se navajajo trije argumenti za enakopravno predstavnštvo žensk v politiki. Prvi zagovarja načelo pravičnosti in se nanaša na tezo, da odsotnost žensk v politiki in javnem življenju postavlja pod vprašaj demokratičnost določene družbe (Phillips v Čičkarić 2009, 427). Drugi je pragmatične narave, saj implicira dejstvo, da bodo ženske najboljše predstavljale lastne interese (Squires prav tam). Tretji argument zagovarja koncept različnosti, saj se ženske izkušnje in kvalitete bistveno razlikujejo od moških (prav tam).

Raziskava Medparlamentarne unije (v Čičkarić 2009, 428) o ovirah, s katerimi se ženske soočajo pri vstopu v politiko, je na prvo mesto postavila osebne, kulturne, psihološke in materialne dejavnike, npr. družinske obveznosti, predsodki o položaju žensk v družbi, pomanjkanje samozavesti in finančnih sredstev... Drugo skupino ovir predstavljajo politični dejavniki kot so pomanjkanje podpore političnih strank, neizkušenost v javnem delovanju, pomanjkanje podpore volilnega telesa in ostalih ženskih političark. Tretja skupina ovir obsega korupcijo v politiki, nezadostno izobrazbo, varnostne pogoje. V tem kontekstu ter na podlagi ugotovitev, da »formalno enak položaj moških in žensk, deklaracije o odpravljanju vseh vrst diskriminacije glede na spol, verbalna podpora ženskam in njihovim različnim interesom in še nekatere druge politike, niso privedle do resnične enakosti moških in žensk v politiki, so sledila razmišljanja o posebnih ukrepih, ki naj bi pripomogli k številčnejši prisotnosti žensk v politiki« (Antić Gaber 1998, 135).

Nadaljevanje dela je posvečeno eni od oblik posebnih ukrepov za povečevanje števila žensk v predstavnških telesih in politiki nasploh, spolnim kvotam.

3 REGULACIJA ŽENSKEGA SODELOVANJA – SPOLNE KVOTE

3.1 MISELNA PODLAGA IN OPREDELITEV SPOLNIH KVOT

Young (v Mateo Diaz 2005, 19), kot že poprej navedeno, trdi, da je univerzalizem, ki stoji za liberalnimi demokracijami, napačen in da zanemarja dejansko diskriminacijo. Kot rezultat takšne dejanskosti poudarja potrebo po umetnih mehanizmih, kot so npr. kvote. Ženske opredeli kot družbeno skupino v smislu njene umestitve znotraj družbe in ne kot identitete. Kot pravi (prav tam, 20), »pomembne so pozicije, ki jih skupina zaseda znotraj družbe, in sistemske pomanjkljivosti, ki opredeljujejo obstoječa razmerja med članicami te skupine in drugimi člani družbe«. Phillips (prav tam) nasprotno zagovarja uporabo kvot ne na podlagi skupinskega predstavnštva, ampak na podlagi predstavnštva posameznikov, ki pripadajo sistematično podzastopanim skupinam. Medtem ko Phillips temelji na argumentih enakosti, Young za izhodiščno točko vzame priznanje in politično predstavnštvo razlik. Obe pa zagovarjata uporabo spolnih kvot in drugih mehanizmov, ki omogočajo doseg proporcionalnosti v predstavnških telesih (Mateo Diaz 2005, 20).

»Kvota¹¹ v politiki vsebujejo vzpostavitev nekega odstotka ali števila predstavnštva določene skupine, v našem primeru žensk, najpogosteje v obliki minimalnega odstotka, na primer 20, 30 ali 40 odstotkov. Kvota se uporabljajo kot ukrep za povečanje predstavnštva zgodovinsko izključenih ali podprezentiranih skupin« (Dahlerup 2006, 19). »Kvota so znane kot mehanizem, ki omogoči zapostavljenim ali marginaliziranim družbenim skupinam, nacionalnim manjšinam ali drugim skupinam, da se uvrstijo na liste kandidatov za parlamentarne volitve« (Jalušič in Antić Gaber 2001, 45). Volilne kvote za ženske so oblika pozitivne diskriminacije¹², ki ima za cilj povečanje ženskega predstavnštva v voljenih zakonodajnih telesih. Ukrepi pozitivne diskriminacije bolj kot na enakost možnosti ciljajo na enakost rezultatov.¹³ To pomeni, da vsebujejo ukrepe, ki

¹¹ V literaturi se uporabljajo izrazi kot so: preferenčne kvote, kvote za ženske ter spolne kvote.

¹² Avtorici na tem mestu uporabljata angleški izraz »affirmative action«.

¹³ Premik v pojmovanju enakosti (od možnosti do rezultatov) izvablja določene pomisleke s strani klasične liberalne pozicije. »Pozitivna diskriminacija in posledično volilne kvote so tako opisane kot mehanizem, ki obide tekmovalni proces ter tako zanemari meritorno načelo, ki zagotavlja, da bo za pozicijo izbrana najboljša oseba« (Bacchi 2006, 33); glej poglavje o enakosti.

so ustvarjeni, da *zagotavljajo* večje predstavništvo žensk (Dahlerup 2006, 9; Bacchi 2006, 32-33).

»V nekaterih državah se kvote nanašajo na manjšine na podlagi regionalnih, etničnih, jezikovnih ali religijskih razlik. Skoraj vse države uporabljajo nekakšno geografsko kvoto za zagotovitev minimalnega deleža zastopanosti redko poseljenih področij, na primer otoka. Takšen tip kvote po navadi ni obravnavan tako kontroverzno kot je spolna kvota« (Dahlerup 2003, 4).

Šinko (2006, 50) kvote definira kot spolno nevtralne in ženske kvote. V primeru spolno nevtralnih kvot se regulira zastopanost moških in žensk – v tem smislu bodo kvote določale višino minimalne zastopanosti enega spola v razmerju do večinskega spola ali dovoljeno maksimalno zastopanost kateregakoli spola. Ženske kvote so tako,

kot implicira sam naziv, izrecno usmerjene na popravljanje ženske podzastopanosti. So začasni stimulatívni ukrep, s katerim se določa minimalen delež ali število žensk na kandidatnih listah ali v političnih telesih. Večina držav, ki so sprejele sisteme kvot uporabljajo ženske kvote; čeprav bi lahko potrdili, da so ob dejstvu diskriminacije žensk spolno nevtralne kvote de facto ženske kvote, obstaja zanimiva načelna, in potencialno praktična, razlika med tema dvema modeloma. Tako lahko za spolno nevtralne kvote rečemo, da imajo namen zmanjšati sedanjo in možno bodočo diskriminacijo, saj opredeljujejo okvire zastopanosti tako enega kot drugega spola. Po drugi strani ženske kvote ne določajo maksimalne dovoljene zastopanosti žensk, kar odpira prostor za pojav nadzastopanosti žensk (torej, popolnoma legalno je, četudi ne povsem verjetno, postaviti 90% žensk in 10% moških na kandidatno listo) (prav tam, 50-51).

Namen kvot je obema spoloma omogočiti enake možnosti kandidiranja za politične položaje in zagotoviti, da ženske kot podreprezentirana skupina dosežejo vsaj približno enake izhodiščne možnosti za vstop v politiko. »S kvotami določamo številčno razmerje med spoloma na kandidatnih listah za voljene politične položaje, bodisi na strankarski bodisi na nacionalni ravni. Kvote se običajno določijo kot začasen ukrep: uporabljajo se, dokler niso odstranjene ovire, ki ženskam preprečujejo vstop v politiko, in dokler ni dosežena uravnotežena prisotnost obeh spolov v politiki« (Antić Gaber in ostale 2003, 48).

»V ožjem, tehničnem smislu so volilne spolne kvote preprosto primer ukrepa za enake možnosti, ki sili odgovorne organe, v večini političnih sistemov politične stranke, da zaposlijo, imenujejo ali izberejo več žensk za politične položaje« (Dahlerup 2006, 6).

3.2 DIMENZIJE IN TIPOLOGIJA SPOLNIH KVOT

Dahlerup in Freidenvall (2008, 13-14) razlikujeta med dvema dimenzijama spolnih kvot. Prva dimenzija zadeva *mesto oz. obveznost spolnih kvot* – v ustavi/zakonu o volitvah ali v strankarskih statutih:

- *zakonske kvote* so vključene v ustavo in/ali v zakon o volitvah določene države, ciljajo pa na spolno sestavo volilnih list vseh političnih strank, na primer zahtevo po določenem minimumu ženskih kandidatk;
- *strankarske kvote* so prostovoljno sprejete s strani političnih strank in zavzemajo obliko internih strankarskih zahtev po minimalnem številu ali odstotku kandidatk za voljene položaje.

Kar zadeva obveznost, so zakonske spolne kvote obvezne po ustavi (kot v Burkini Faso, Nepal, Filipinih in Ugandi) ali po volilnem zakonu (kot v mnogih delih Latinske Amerike, Belgiji, Bosni in Hercegovini, Sloveniji in Franciji) (Dahlerup 2009). Kvote pa so lahko določene tudi prostovoljno s strani političnih strank, gre za prostovoljne strankarske kvote. V nekaterih državah, vključno z Nemčijo, Norveško in Švedsko, so mnoge politične stranke vpeljale kvote na svoje liste. V mnogih ostalih pa so se le ena ali dve politični stranki odločili za kvote. Kakorkoli, če vodilna stranka v državi uporablja kvote, kot na primer ANC v Južni Afriki, ima to dejstvo lahko vpliv na splošni rating ženskega predstavnštva. Pa vendar, čeprav je priljubljenost spolnih kvot v porastu, večina političnih strank na svetu ne uporablja prostovoljnih spolnih kvot (prav tam). V Sloveniji imata dve politični stranki, Socialni demokrati (SD) in Liberalna demokracija Slovenije (LDS), v svojih statutih zapisana določila o minimalnih deležih prisotnosti obeh spolov na kandidatnih listah za volitve (Antić Gaber 2008, 84).

Druga dimenzija zadeva *raven selekcijskega in nominacijskega procesa*, na katerem se spolne kvote uporabljajo. Sistem spolnih kvot lahko cilja na spremembo spolne sestave:

- bazena potencialnih kandidatov, imenovanih tudi 'aspiranti';
- kandidatov, ki se potegujejo na volitvah;
- izvoljenih (Dahlerup 2006, 19).

Kar zadeva drugo dimenzijo, lahko kvote ciljajo na prvo fazo selekcijskega procesa, fazo iskanja aspirantov. Spolne kvote so v tej fazi pravilo, ki zahteva, da je določeno število ali odstotek žensk ali obeh spolov zastopano v 'bazenu kandidatov', ki so pripravljeni za razpravo. To je bilo uporabljeno v državah z večinskim volilnim sistemom, kot na primer kontroverzna ženska lista (*ang. all-women short lists*), uporabljena za nekatere volitve s strani britanske Laburistične stranke. V splošnem je težko ustvariti sistem spolnih kvot, ki ustreza večinskemu volilnemu sistemu, vendar pa je možno (primer Indija in Bangladeš) (Dahlerup 2009).

Druga faza je dejanska nominacija kandidatov, postavljenih s strani političnih strank. Ta pogosto uporabljen sistem kvot implicira pravilo (zakonsko določeno ali prostovoljno), da mora biti na primer 20, 30, 40 ali celo 50 odstotkov kandidatov ženskega spola. Kot omenjeno zgoraj, je lahko formulacija postavljena v spolno nevtralnem smislu, z zahtevo, da noben spol ne bo imel na primer manj kot 40 in več kot 60 odstotkov kandidatov (prav tam).

V tretji fazi, ko že imamo izvoljene predstavnike, najdemo kvote kot *rezervirane sedeže*. Tukaj je določeno, da določen odstotek ali število med izvoljenimi morajo biti ženske. Spolne kvote kot sistem rezerviranih sedežev se uporablja čedalje pogosteje, in vse več žensk je na podlagi tega ukrepa izvoljenih, ne nastavljenih, kot na primer v Jordaniji, Ugandi in Ruandi (prav tam). Antić Gaber (1998, 136) oceni mehanizem rezerviranih sedežev kot »najbolj neobičajen in najmanj razširjen«, značilen za nekatere države t.i. tretjega sveta. »Rezervirani sedeži so najbolj pogosti v delno svobodnih političnih skupnostih, kjer obstaja tradicija sedežev za predstavljanje posebnih interesov« (Matland 2006, 290), kar bi lahko postavili v kontekst predstavništva skupin znotraj razlikovanega državljanstva (Young 1994). »Rezervirani sedeži zagotavljajo dostop«, vendar pa, kot pravi Matland (2006, 290), »za parlamentarke, ki pogosto niso izvoljene direktno s strani državljanov, to postavlja vprašanje legitimnosti, kar jim otežuje delovanje v zakonodaji«.

Tabela 3.1 Tipi volilnih kvot

<i>Obveznost</i>	<i>Na kateri ravni?</i>		
	<i>Aspiranti</i>	<i>Kandidati</i>	<i>Izvoljeni</i>
Zakonske kvote (v ustavi ali volilnem zakonu)		Kandidatne kvote	Rezervirani sedeži
Prostovoljne strankarske kvote	Kvote za aspirante (ožji izbor)	Kandidatne kvote	Rezervirani sedeži

Vir: Dahlerup (2006, 21).

Kot je razvidno iz *Tabele 3.1*, lahko razlikujemo dva glavna tipa kvot s skoraj identičnimi podtipi:

- 1) Ustavne ali zakonske kvote se predpisujejo z ustavo ali (volilnim) zakonom in se lahko definirajo kot *kandidatne kvote* (določajo minimalno število ali odstotek žensk, ki jih mora vsaka politična stranka kandidirati na svoji volilni listi) ali kot *rezervirani sedeži* (določajo minimalno število ali odstotek »zagotovljenih sedežev« za ženske v političnem telesu, najpogosteje parlamentu).
- 2) Prostovoljne strankarske kvote se določajo s strankarskimi statuti in/ali pravilniki in se lahko definirajo kot *kvote za aspirante/ke* (določajo minimalno število ali odstotek žensk med aspiranti za strankarske candidature), *kandidatne kvote* (določajo minimalno število ali odstotek žensk pri znotraj-strankarskih volitvah za različna telesa stranke, obenem pa lahko služijo kot samoregulacija strank pri kandidiranju žensk na volilne liste) in *rezervirane sedeže* (določajo minimalno število ali odstotek »zagotovljenih sedežev« za ženske v strankarskih organih) (Šinko 2006, 52).

Pričakovati je, da bodo ustavne ali zakonske kvote zaradi svoje obveznosti privedle do večje zastopanosti žensk kot prostovoljne strankarske kvote, vendar je za njihovo učinkovitost potrebno predvideti sankcije za politične stranke, ki jih ne upoštevajo, in določiti položaj žensk na strankarskih listah. V nasprotnem obstaja velika verjetnost, da se bodo stranke izognile ustavnim ali zakonskim določilom in da bodo ženske pristale

na dnu kandidatne liste. Primer dobre prakse so države kot so Danska, Norveška in Švedska, kjer so se najbolj približali idealu uravnotežene politične participacije moških in žensk brez uporabe ustavnih ali zakonskih kvot. V tem primeru je sprejemanje prostovoljnih kvot povzročilo 'domino efekt' znotraj celotnega strankarskega sistema, saj je obstajal nacionalni politični konsenz o sprejemanju ustavnih in zakonskih kvot (prav tam, 52-53).

Stranke in vlade sprejemajo različne oblike ciljev, priporočil in usmeritev glede uravnotežene zastopanosti spolov, katere poimenujemo kot mehke spolne kvote. Te so lahko opisane kot manj stroge oblike zahtev spolnih kvot. Usmeritve lahko vključujejo, na primer, cilje, ki določajo, kdaj in na kakšen način bo določen odstotek zastopanosti dosežen (Dahlerup 2006, 21). Takšna oblika kvot poskuša odpraviti strukturne ovire za enako participacijo in oblikovanje strategij, kot so usposabljanja, s katerimi pomagamo diskriminirani skupini, da lahko učinkoviteje participira (Bacchi v Jalušič in Antić Gaber 2001, 32).

»Koncept spolnih kvot ni povsem enoznačen pojem« (Dahlerup 2006, 19). Tako zagovorniki kot nasprotniki vpeljave spolnih kvot navajajo, da imajo lahko le-te različne vplive na njihov končni cilj oz. ga sploh nimajo (npr. Matland 2006). Podatki globalne baze za ženske kvote (Global Database of Quotas for Women) kažejo, da nekatere države, ki so v samem vrhu po zastopanosti ženskega spola v parlamentu, dejansko nimajo določil kvot. Po drugi strani pa so države, kjer je uporaba spolnih kvot uzakonjena, pa vendar je volilni izid v smislu uravnotežene zastopanosti spolov krepko v prid moških (primer Slovenije) (prav tam). Slednje ugotovitve nam lahko vzbudijo dvom o smiselnosti spolnih kvot.

Pa vendar, Dahlerup (2006, 19) volilne spolne kvote označi kot »ukrep za enakopravnost, ki lahko ob pravilni implementaciji vpliva na hiter dvig zastopanosti žensk, kot kaže visoka uvrstitev Južne Afrike, Mozambika in Kostarike«. ¹⁴ »Dandanes se spolne kvote sprejemajo v državah, kjer ženske predstavljajo zelo majhen delež v parlamentih, in zdaj smo priča zgodovinskim preskokom v zastopanosti žensk, na primer iz 19 na 35 odstotkov žensk v parlamentu na enih samih volitvah (Kostarika) /.../« (prav tam).

¹⁴ Glej tudi podatke Medparlamentarne Unije.

3.3 RAZLIČNI DISKURZI: ZA IN PROTI

Spolne kvote predstavljajo hitro pot (*ang. the fast track*) k enakopravni zastopanosti žensk in moških, v nasprotju z inkrementalnim pristopom. Razlika med omenjenima pristopoma je lahko vidna, prvič, v dveh diskurzih, drugič, v različnih vrstah politike za dejansko enakopravnost, in tretjič, v dejanski hitrosti zgodovinskega razvoja ženskega predstavništva (Dahlerup in Freidenvall v Dahlerup 2006, 6).

V debatah v Latinski Ameriki, Južni Afriki in mnogih drugih državah je bil kot argument v podporo uveljavitvi volilnih spolnih kvot predstavljena nenavadno visoka zastopanost žensk v skandinavskih državah. Ta argument je po mnenju Dahlerup (2006, 7-8) zavajajoč, saj je za nordijske države značilen inkrementalni pristop k enakopravni politični zastopanosti spolov in jih ne moremo šteti kot model za večjo zastopanost žensk. Primarni problem inkrementalnega diskurza je v dejstvu, da ženske nimajo enakih političnih virov kot moški. Predpostavlja se namreč, da bo omenjeno dejstvo ob razvoju družbe izginilo, kar je povezano z gradualizmom, pogosto vpetim v optimističen, linearen napredek. Nasprotno diskurz hitre poti zavrača idejo o postopnem izboljšanju zastopanosti žensk. Predpostavlja celo, da tudi povečanje političnih virov ne bo pripeljalo do enakopravne zastopanosti. Izključenost in diskriminacija sta izpostavljena kot osrčje identifikacije in razumevanja problema. »V skladu s tem konceptom ženske podprezentiranosti so za rekrutacijo in izvoljenost ženskih kandidatk spolne kvote potrebne« (prav tam).

Tabela 3.2 Inkrementalni pristop in pristop hitre poti

	Inkrementalna pot	Hitra pot
Diagnoza	Nezadostnost virov	Diskriminacija in mehanizmi izključevanja
Cilj	Več žensk v politiki	Spolno uravnotežena voljena telesa
Strategija	Aktivnosti za večjo zmogljivost	Aktivni ukrepi, kot so spolne kvote
Pogled na zgodovinski razvoj	Spolna enakost bo dosežena v primernem času	Spolna enakost ne bo dosežena sama po sebi

Vir: Dahlerup in Freidenvall (2008, 22).

Poleg dveh različnih pogledov na hitrost zgodovinskega razvoja ženskega političnega predstavništva oba pristopa predstavljata dve različni obliki politik enakosti, kjer prvi zagovarja formalno enakost, ki je utemeljena na principu spolne enakosti kot enakosti možnosti, drugi pa zagovarja substantivno enakost, ki temelji na principu spolne enakosti kot enakosti rezultatov (Dahlerup in Freidenvall 2008, 21). Medtem ko oba modela temeljita na percepciji, da je pomembno vključiti več žensk v politiko, je način, kako je problem ženske podzastopanosti zastavljen in diagnosticiran, ključen za izbiro političnih strategij (*Tabela 3.2*). Če je problem zaznan kot pomanjkanje znanja in izkušenj žensk, se kot primerna rešitev izpostavi dodatno usposabljanje in ostale aktivnosti, ki pripomorejo k večji zmogljivosti žensk. Če pa je problem zastavljen v smislu skritih norm v selekciji kandidatov, odkriti in skriti diskriminaciji in ostalih institucionalnih mehanizmov izključevanja, v tem primeru pade odgovornost na sam politični sistem in politične stranke (prav tam, 22).

Dahlerup (2006, 297-299) kot nasprotnika spolnim kvotam identificira še liberalni, individualistični diskurz, ki sicer priznava spol kot pomembno kategorijo, vendar pa naj v politiki ne igra ključne vloge, in diskurz v srednji in vzhodni Evropi, imenovan tudi postkomunistična opozicija, ki spolne kvote vidi kot vsiljeno emancipacijo na sovjetski način. Zanimiva analogija se v tem kontekstu izpostavi na slovenskem primeru. Številne zagovornice ženskih pravic (npr. Jogan 2004, Antić Gaber 2008) poudarjajo relativno ugoden položaj žensk v obdobju samoupravnega socializma. Takšne ugotovitve podkrepijo s podatki o udeležbi žensk v predstavniških telesih v Sloveniji iz sredine 70. let prejšnjega stoletja, ki je bila blizu povprečnemu deležu žensk v parlamentih držav članic EU v letu 2000 (22,6%) (Jogan 2004). »Tudi če bi šlo samo za strukturo, se je z večjo udeležbo povečevala možnost žensk, da so sodelovale v političnem odločanju. Vsaj do volitev leta 1990 lahko domnevamo, da ni šlo za popolno politično nemoč in odsotnost na položajih dejanskega odločanja« (Jalušič prav tam). Po mnenju Jogan (prav tam) je tranzicija stigmatizirala enakost med spoloma kot zahtevo totalitarnega režima in jo zavrgla kot nasprotujočo naravnemu in tradicionalnemu redu, ni pa jo nadomestila z idejami, ki bi bile ženskam bolj prijazne.

Cilj enakopravnosti spolov v politiki pa ni skupen vsem na svetu. Posledično lahko identificiramo dodatne pristope k spolni dimenziji predstavništva. Spolno slep (*ang. gender-blind*) pristop relativizira spol v smislu političnega predstavništva, zato je v tem

pogledu ni potrebno nič spremeniti. Pristop 'politika kot moška stvar' (*ang. the politics-is-a-men's-business*) pa je sicer zelo determiniran s spolom, vendar v smislu, da ženske niso primerne in kvalificirane za politične položaje (Dahlerup 2006, 8).

Argumente **za in proti** spolnim kvotam je moč strniti v tri širše točke spora:

- vprašanje načela političnega predstavništva (ali kvote spodbujajo spremembo koncepta v smeri interesnega predstavništva žensk ali le-te šele omogočajo kakršnokoli predstavništvo idej izključenega dela prebivalstva?);
- vprašanje primernosti kandidatov/k (ali kvote zmanjšujejo raven kvalitetnega političnega predstavništva ali jo preko sistema kvot v bistvu povečujejo, saj je njihov cilj vključitev posameznic, ki lahko h kvaliteti predstavništva bistveno prispevajo?) in
- vprašanje obrnjene diskriminacije (ali kvote neupravičeno izključujejo kandidate, ki bi drugače bili izvoljeni in s tem kršijo temeljno načelo nediskriminacije ali le omogočajo uravnoteženje predstavništva, kot predpogoj za vzpostavitev demokratičnega predstavništva?) (Dahlerup in Freidenvall 2008, 18-19).

Najbolj pogosti argumenti za in proti kvotam so navedeni v Tabeli 3.3.

Tabela 3.3 Argumenti za in proti spolnim kvotam

ZA	PROTI
<ul style="list-style-type: none"> • <i>politično predstavništvo kot predstavništvo družbenih skupin</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>politično predstavništvo kot predstavništvo idej in interesov</i>
<ul style="list-style-type: none"> • <i>politično predstavništvo kot stvar sposobnosti</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>politično predstavništvo kot stvar pravičnosti</i>
<ul style="list-style-type: none"> • <i>kvote kompenzirajo obstoječe neenakosti</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>kvote so v nasprotju z načelom enakih možnosti</i>
<ul style="list-style-type: none"> • <i>kvote omejujejo politične stranke pri nominiranju večinoma moških kandidatov</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>kvote predstavljajo povratno diskriminacijo moških</i>

-
• <i>kvote razširjajo demokratično ponudbo</i>	• <i>kvote so nedemokratične</i>
• <i>ženske so enako kvalificirane kot moški</i>	• <i>mного žensk si ne želi zasesti položajev</i>
• <i>ženske izkušnje so potrebne v političnem življenju</i>	• <i>mного žensk si ne želi biti izvoljenih zgolj zaradi njihovega spola</i>
• <i>kvote kot hitra metoda povečanja izvoljenih žensk so že v uporabi v številnih državah</i>	• <i>kvote so nepomembne: ženske in moški imajo enak status v družbi</i>
-

Vir: Dahlerup in Freidenvall 2008, 18-19.

Argumenti za in proti kvotam po Dahlerup in Freidenvall (2008, 19) temeljijo na različnih predpostavkah, povezanih s ključnimi koncepti, kot so enakost, predstavništvo, (državljanstvo, op.a.) in pravice. Na primer, medtem ko nasprotniki kvot argumentirajo, da so kvote v konfliktu z načeli enake obravnave in nediskriminacije ter tako postanejo oblika diskriminacije moških, zagovorniki kvot poudarjajo, da kvote niso oblika diskriminacije moških, ampak so odgovor na diskriminacijo žensk in prizadevanje za odpravo sedanjih in prihodnjih mehanizmov izključevanja. »Kvota so poskus doseganja pravice. Odstranitev formalnih ovir ni dovolj za doseg enakega deleža v političnem vplivu. Sprejeti morajo biti aktivni ukrepi za doseg substantivne enakosti« (prav tam). Različnost percepcije koncepta enakosti (Heater v Deželan 2009, 23) in pomembnost vprašanja spola (Krook in drugi 2006, 200) se postavi kot os nestrinjanja zagovornikov in nasprotnikov spolnih kvot.

Splošno sprejemanje večine argumentov proti spolnim kvotam Sawyer (v Šinko 2006, 62) vidi v dejstvu, da le-ti izhajajo iz liberalne ideje enakosti pravic in svobode za vse. Znotraj koncepta enakih pravic za vse tako ne moremo s teoretično doslednostjo zagovarjati kateregakoli ukrepa, ki daje prednost določeni skupini, četudi manjšinski. Liberalni model temelji na postulatu enakih možnosti za vse in zavrača preferenčno obravnavanje določenega segmenta prebivalstva (Krook in drugi 2006, 212-216). Toda sistem kvot kot tudi ostali posebni ukrepi po mnenju Sawyer (v Šinko 2006, 62) ne temelji konceptu enakih pravic. »Zaradi diskriminatornih postopkov na vseh ravneh javnega in zasebnega življenja ženske nimajo enakih možnosti uživanja svojih pravic in

svoboščin. Zatorej, do oživitve enakih možnosti za vse – ko ne bodo obstajale prepreke za ekonomsko, družbeno in politično participacijo na podlagi spola – potrebujejo ženske zaščito v obliki kvot« (prav tam). Senzibilnost do enakih rezultatov je mnogo večja v državah s konsociativno in korporativistično tradicijo državljanstva, države z republikansko tradicijo državljanstva pa so uzakonjanju spolnih kvot posebej naklonjene. Oba modela zagovarjata sprejem posebnih ukrepov za enakopravnejšo zastopanost žensk v politiki, argumentacija pa temelji na dejstvu, da bodo ženske z večjo participacijo izboljšale polje političnega, in na enakopravni porazdelitvi moči med ženskami in moškimi (Krook in drugi 2006, 200-212).

Poleg tega so razprave o kvotah vključene v diskusije o pravicah, še posebej o pravičnosti in demokraciji (Dahlerup in Freidenvall 2008, 20). V skladu z argumentom pravičnosti je po Dahlerup in Freidenvall (prav tam) številčno enako predstavništvo žensk in moških v voljenih telesih po sebi izraz paritete – paritetne demokracije¹⁵ – ne glede na ideje in interese izvoljenih ali potrjenih politik. »Temelječ na tej argumentaciji zagovorniki kvot trdijo, da je vprašanje spolno enakopravnih organov javnega odločanja vprašanje demokracije. Družba, ki nima spolno enakopravnih voljenih organov, ne more biti videna kot učinkovito delujoča demokracija« (prav tam).

3.4 IMPLEMENTACIJA IN UČINKOVITOST SPOLNIH KVOT

Matland (2006, 278) se strinja z zagovorniki spolnih kvot o pomembnosti obstoja le-teh, vendar pa je po njegovem mnenju prav tako relevanten premislek o uspešnosti kvot in faktorjih, ki na to vplivajo. Prav tako pravi, da se je sprejem kvot zelo hitro razširil med državami, vendar pa njihovo sprejetje v splošnem ni privedlo do dramatičnega dviga ženskega predstavništva: zakoni ali strankarski predpisi so lahko napisani na tak način, da politične stranke delujejo v skladu z zakonom ali strankarskim predpisom, ne da bi se

¹⁵ Poleg očitne razlike v višini odstotka ženske participacije – kvote večinoma predpisujejo odstotek, s katerim se doseže kritična manjšina (z namenom doseganja enakosti v prihodnosti), medtem ko koncept paritetne demokracije predpisuje uravnoteženo sodelovanje moških in žensk (torej 50:50% ali v blažji obliki 40:60%) – obstaja večja, vsebinska razlika. Pravičnost v smislu enakega pristopa politični moči je ultimativna zahteva tako zagovornikov kvot kot paritetne demokracije. Medtem ko bodo prvi to zahtevo temeljili na realnosti in posledicah spolne diskriminacije, bodo drugi izhajali iz dejstva, da ženske, tako kot moški, predstavljajo polovico vseh človeških družb, vendar za razliko od moških niso (enako) prisotne v politični sferi (Šinko 2006, 62-63).

s tem bistveno povečalo število izvoljenih žensk. »Do neučinkovitosti lahko pride, ko zakon ali strankarsko pravilo obstaja, vendar se jim politične stranke izogibajo, ne obstajajo pa sankcije kaznovanja političnih strank« (prav tam). V tem kontekstu opozarja na dejstvo, da so spolne kvote padle na izpitu, četudi se je izvoljenost žensk povečala, če so ženske obravnavane kot drugorazredne zakonodajalke in kvote postanejo ovira, ne pa izhodišče za nadaljnjo rast ženske politične moči.

Formalno sprejemanje spolnih kvot (zakonskih ali strankarskih) ni zadosten razlog za njihov uspeh (Matland in Montgomery 2003, 33). Končni cilj spolnih kvot kot začasnega mehanizma za spolno uravnoteženje politike ni zgolj uvrščanje žensk na kandidatne liste, ampak predvsem izvolitev kritične mase žensk v voljene organe. Kot se je pokazalo v nekaterih primerih (Francija, Slovenija), same kvote niso zagotovilo za uspeh ženskih kandidat na volitvah (Krook in drugi 2006, 211). Izkaže se, da obstajajo še vzporedni dejavniki, ki determinirajo implementacijo in uspešnost spolnih kvot, vse od selekcijskega postopka (iskanje primernih kandidatov/k – t.i. aspirantov) preko oblikovanja kandidatnih list (politične stranke) do samih volitev (volilni sistem) (Matland 2006).

Analiza uspeha volilnih spolnih kvot (koliko žensk je bilo izvoljenih) lahko zadeva več elementov političnega sistema, ključna dva pa sta politične stranke (njihov odnos do spolnih kvot in vloga pri selekciji kandidatov za volitve) in volilni sistem (kot se bo izkazalo je za uspeh volilnih kvot zelo pomembno, kakšne so strukturne značilnosti določenega volilnega sistema) (Antić Gaber 1998; Matland in Montgomery 2003; Fink Hafner in Krašovec 2004; Matland 2006). Vendar pa Saxonberg (v Fink Hafner in Krašovec 2004, 104) opozarja, da je »politično institucionalne dejavnike udeležbe žensk v politiki smotrno raziskovati le v okoliščinah, ko so ženske že vključene v modernizacijske procese...«. V tem kontekstu Fink Hafner in Krašovec (prav tam) izpostavita odvisnost pomena grozda političnih dejavnikov od grozda družbenih dejavnikov.

Krašovec (1999) v svojem prispevku o vplivu okolij na prisotnost žensk v politiki opozori na tri večja okolja oz. ravni, sestavljene iz različnih elementov, ki bi jih bilo potrebno upoštevati pri načrtovanju in izvajanju reform, da bi bile le-te uspešne. Te tri ravni so: domače okolje, mednarodno okolje in raven delovanja institucij. Vse omenjene

ravni oz. okolja se prikazujejo kot pomembni dejavniki pri akciji povečevanja prisotnosti žensk v politiki. V svoji analizi izhaja iz predpostavke, da je najpomembnejši dejavnik, ki vpliva na prisotnost žensk v politiki in tudi (ne)uspešnost vpeljave ženskih kvot, *politična kultura*.¹⁶ Ta vpliva na delovanje različnih (političnih) subjektov. Po drugi strani pa je njena sprememba v smer večje naklonjenosti participaciji žensk v politiki dolgotrajen proces, na katerega lahko vplivajo v bistvu isti dejavniki in subjekti. Kot izpostavi v svojem modelu, so ti glavni dejavniki in subjekti naslednji: politična (re)socializacija in njeni agenti, politične stranke, ugledni posamezniki, institucionalizirane oblike vpliva, civilna družba, EU.¹⁷

3.4.1 ZAKONODAJNI REKRUTACIJSKI POSTOPEK IN SPOLNE KVOTE

Norris in Lovenduski (v Antić Gaber 1998, 109-110), izhajajoč iz modelov izbire najboljših kandidat in kandidatov na področju zaposlovanja, govorita o štirih modelih rekrutiranja na področju politike. Pri prvem, *patronažnem modelu*, rekrutiranje poteka preko osebnih prijateljev, družbenih zvez, družinskih vezi in finančnih vplivov, značilen pa je za tradicionalne družbe in za t.i. tesno povezane (*ang. close-knit*) skupnosti. Drugi, *meritokratski model* rekrutiranja, se je uveljavil z nastankom industrijskih družb in temelji na načelu, da se ustreznost posameznika oziroma posameznice v največji možno meri presoja po objektivnih kriterijih. Tretji model je *model pozitivne diskriminacije*.¹⁸ Izhaja iz kritike meritokratskega modela, ki da je daleč od pravičnega oziroma nevtralnega ... Takšen način rekrutiranja daje v primeru, ko imamo enako število moških in žensk z enakimi formalnimi kvalifikacijami, ženskam prednost – vse do tedaj, dokler ne dosežemo paritete. *Radikalni model* rekrutiranja temelji na prepričanju, da je edina pot k enakosti moških in žensk pomoč in podpora manj pripravljenim za takšno delo. Kot je razvidno iz pregleda navedenih štirih modelov, Antić Gaber (prav

¹⁶ Distribucija političnih stališč in vedenja se imenuje politična kultura. Le-to so Almond, Powell in Mundt (v Krašovec 1999, 213) razdelili na tri ravni političnega sistema. Na *ravni sistema* so pomembne vrednote in organizacije državljanov in voditeljev, ki držijo skupaj politični sistem. Na *procesni ravni* je pomemben interes posameznikov, da so vključeni v proces izražanja zahtev in podpore enim in nasprotovanja drugim skupinam. Na *ravni politik* pa je pomembno poznati pričakovanja posameznikov in voditeljev o ciljih in poteh, ki jih bo izbrala vlada za njihovo doseg.

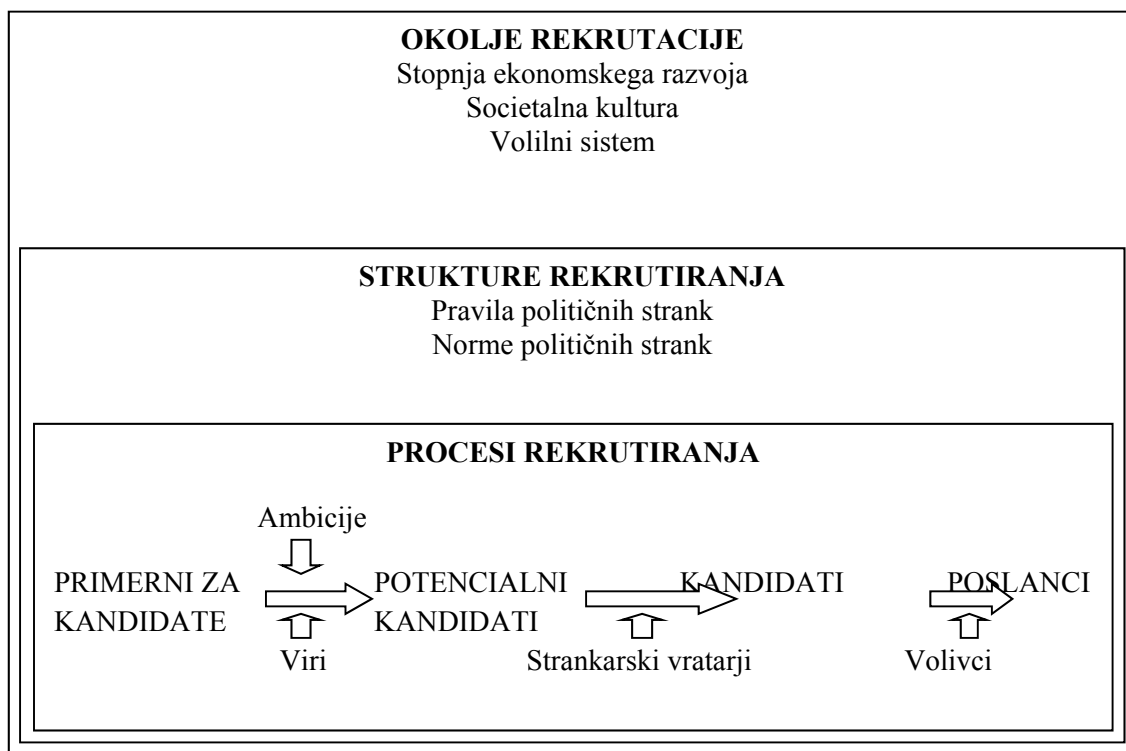
¹⁷ Več o modelu politične kulture v Sloveniji glej v Krašovec (1999, 207-230).

¹⁸ Norris in Lovenduski (v Antić Gaber 1998, 110) uporabljata angleški izraz »affirmative action«, v slovenščino največkrat preveden kot pozitivna diskriminacija.

tam, 111) v procesu dejanskega izbiranja možnih kandidatk in kandidatov za volitve opaža elemente vseh modelov. »Od vsakokratne trenutne politične situacije, notranje organiziranosti stranke, njene ideološke naravnosti, konkurenčnosti tekmujočih strank, volilnega sistema, volilnih možnosti in morda še od česa pa je odvisno, kateri od omenjenih modelov bo prevladal v kandidacijskem postopku posamezne stranke« (prav tam).

Uporaben korak v analiziranju učinkovitosti kvot je po mnenju Matlanda (2006, 279) razmislek o zakonodajnem rekrutiranju in definiranje, kako različne vrste kvot vplivajo na različne korake v zakonodajnem rekrutacijskem postopku. Izhajajoč iz tega Matland in Montgomery (2003, 21) prikažeta proces zakonodajnega rekrutiranja v treh ločenih fazah (shema 4.1). Na samem začetku je bazen *primernih kandidatov* (*ang. eligibles*), tistih posameznikov, ki izpolnjujejo formalne zahteve za zasedanje položaja. V prvi fazi individualni državljani iz primernih kandidatov postanejo *potencialni kandidati* (*ang. aspirants*), politične ambicije in viri pa so najpomembnejši dejavniki, ki vplivajo na posameznikovo željo po kandidiranju. Druga ključna faza je premik od potencialnega kandidata k dejanskemu *kandidatu* (*ang. candidates*). V tem koraku *strankarski vratarji* (*ang. gatekeepers*) izberejo kandidate, ki se bodo potegovali za položaje (Matland 2006, 279). »Na ta proces vplivajo številni dejavniki, vključno z obstoječimi strankarskimi pravili in normami, vendar pa je v procesu izbora kandidatov primarna skrb političnih strank, kakšna vrsta kandidatov bo privedla do osvojitve volilnih glasov« (prav tam, 279-280). V tretji fazi dejanski kandidati postanejo *izvoljeni poslanci*. V tej fazi mora biti posameznik izbran (izvoljen) s strani ljudstva, vsaj v demokratičnih sistemih (prav tam, 280).

Slika 3.1 Zakonodajni rekrutacijski sistem

Vir: Matland (2006, 279).

Znotraj zakonodajno rekrutacijskega procesa je po Matlandu (2006, 280) moč ustvariti kvote, ki bodo vplivale na vsako od treh omenjenih faz. Vrste sprejetih kvot se po njegovem mnenju sistematično razlikujejo glede na tip volilnega sistema in stopnjo demokracije. »Kvote, ki poskušajo vzpostaviti večjo pravičnost v prvi fazi selekcijskega postopka, so najbolj pogoste med demokratičnimi državami z večinskimi volilnimi sistemi« (prav tam). Kot že poprej omenjeno, se v tej fazi uporabljajo prostovoljne strankarske kvote, ki določajo minimalne deleže žensk oz. obeh spolov znotraj bazena kandidatov, ki so pripravljene kandidirati (Dahlerup 2009). Primere takšnih kvot je moč opaziti v številnih 'anglo-demokracijah', predvsem na politični levisi (Matland 2006, 280).

»Kvote, ki poskušajo doseči večjo pravičnost v drugi fazi selekcijskega postopka, so najbolj pogoste med demokratičnimi državami s proporcionalnim volilnim sistemom« (prav tam). V tem primeru govorimo bodisi o prostovoljnih strankarskih bodisi o zakonskih (v ustavi ali volilnem zakonu) kandidatnih kvotah, ki določajo minimalno

število ali odstotek žensk, ki jih mora vsaka politična stranka kandidirati na svoji volilni listi (Šinko 2006, 52). Prostovoljne strankarske kandidatne kvote so značilne predvsem za zahodnoevropske demokracije in skandinavske države, zakonske kvote pa predvsem za Latinsko Ameriko in nekaj evropskih držav (Belgija, Francija, države bivše Jugoslavije) (Matland 2006, 282).

Kvota, ki cilja na večjo pravičnost v zadnji fazi selekcijskega postopka, so predvsem v različnih oblikah rezerviranih sedežev – primer Azije, Afrike in Bližnjega Vzhoda (Matland 2006, 286).

3.4.2 POLITIČNE STRANKE IN SPOLNE KVOTE

»Politične stranke tako kot ostale organizacije zasledujejo postavljene cilje. Eden izmed najpomembnejših ciljev strank je pridobitev čim večje volilne podpore. Mnogi avtorji so izpostavili, da je glavni cilj strank volilno in organizacijsko preživetje, kajti šele potem lahko stranke odigrajo tudi svoje druge funkcije« (Krašovec in Deželan 2011).

Antić Gaber (1998) se omeji na razkrivanje tistih elementov struktur, moči in pomena strank, ki posredno ali neposredno vplivajo na prisotnost žensk v parlamentu. V zvezi s tem jo zanima predvsem ideološka naravnost stranke, notranja organiziranost stranke (centralizirana, decentralizirana), tip stranke glede na obseg, ki ga pokriva (nacionalna, regionalna), strankarski sistem ter velikost in politična moč posameznih strank, načini in postopki rekrutiranja možnih kandidatov in kandidatk za volitve in posebne strategije strank za promocijo žensk.

Lovenduski (v Antić Gaber 1998, 125-132) govori o treh vrstah strategij političnih strank za povečanje deleža žensk v pomembnih organih političnega odločanja.

- 1) »Verbalne strategije so tiste, pri katerih stranka ženske zahteve sprejme v izhodiščih za volilno kampanjo, strankini govorniki pa večkrat poudarijo pomen večje prisotnosti žensk v organih oblasti« (Lovenduski v prav tam, 127). Verbalne strategije za Antić Gaber (prav tam) predstavljajo dober začetek za nadaljnji razvoj ideje o potrebnosti posebnih ukrepov, ki bi ženskam pomagali prebroditi začetne težave pri bolj množičnem vstopanju v politiko oz. na

kandidatne liste strank. Cilj verbalnih strategij Lovenduski (v Mateo Diaz 2005, 23) vidi v spremembi strankarskega etosa.

- 2) »Strategije pozitivne akcije so programi usposabljanja in nudenja pomoči, ki ženskam, ki si to želijo, omogočajo zasesti določene politične pozicije« (Lovenduski v Antić Gaber, 128). Antić Gaber (prav tam) oceni, da so takšne akcije stranke najprej usmerile na znotrajstrankarske pozicije in šele kasneje so jih nekatere uporabile tudi pri kandidiranju članic stranke za voljene ali imenovane politične funkcije v državi.
- 3) »Strategije pozitivne diskriminacije so zbir ukrepov, s katerimi je določeno število mest oziroma pomembnih političnih položajev v stranki ali na kandidatnih listah za volitve rezerviranih za ženske« (prav tam, 130).

Obvezne spolne kvote tako sodijo v okvir strategij pozitivne diskriminacije, v primeru političnih strank pa govorimo o notranjih, strankarskih kvotah, ki so prostovoljne narave, kar je bilo predstavljeno v prejšnjih poglavjih. V primeru, da so spolne kvote samo usmerjevalne (neobvezujoče), jih lahko opredelimo kot strategijo pozitivne akcije (Lovenduski v Mateo Diaz 2005, 23). »Bolj natančno, vsebina kvot lahko prevzame obliko programa pozitivne akcije (npr. neobvezna priporočila) ali obliko strategije pozitivne diskriminacije, ki je obvezujoča« (prav tam).

Zaradi številnih notranjih in zunanjih pritiskov so morale stranke – če so hotele ostati v ožjem izboru tistih, ki so si delile oblast – spremeniti svoj odnos, v prvi vrsti do članic svojih strank, možnih kandidatk stranke za volitve, in končno do svojih volivk. V različnih strankah so se različno odzvali na pritiske, zahteve in pričakovanja žensk, postopno in počasi pa so stranke vendarle sprejele različne strategije za promocijo žensk v politiki. Na razlike v širini in intenziteti podpore ženskam v politiki je vplivala predvsem ideološka orientiranost strank (Norris v Antić Gaber 1998, 125). Antić Gaber (prav tam, 133-134) tako ugotavlja, da:

- imajo zelene stranke ženskam najbolj naklonjene strategije promocije, sledijo jim socialistične in socialdemokratske;
- imajo najmanj mehanizmov za podporo ženskam v politiki stranke z desnega dela ideološkega političnega kontinuuma;

- liberalne in nekatere druge novejšje stranke sicer nimajo formalno postavljenih pravil oziroma kvot, podatki o prisotnosti žensk na kandidatnih listah teh strank pa kažejo na naklonjenost prisotnosti žensk.

Caul (v Matland in Montgomery 2003, 24) označi nove leve stranke s postmaterialnimi vrednotami kot najbolj naklonjene ženskam. »Zelene stranke, ki so eksplicitno zavezane k spolni enakosti in so to pripravljene podkrepiti s eksplicitnimi kvotami, in ostale nove leve stranke ženskam omogočajo najbolj enakopravno predstavnštvo« (prav tam). Do neke mere podobno ugotovijo Fink Hafner in drugi (2011), saj je pri večjem številu majhnih novih strank v Sloveniji, ki sicer niso uspele pridobiti mandata v državnem zboru, v začetni fazi viden relativno visok delež kandidatk na kandidatnih listah.

Dahlerup in Freidenvall (2008) sta v okviru svoje raziskave opravili anketo PARQUOTA med političnimi strankami članic EU/EEA, kjer so bile politične stranke vprašane glede njihove opredelitve do spolnih kvot.

Tabela 3.4 Splošne opredelitve političnih strank glede spolnih kvot

	<i>Kvota so dobra in pravična metoda</i>	<i>Kvota so nujno zlo za hitro povečanje deleža žensk</i>	<i>Kvota so nesprejemljive in napačne</i>
<i>Politične stranke</i>			
Vse (N=65)	35,4	32,3	32,3
Leve	66,7	26,7	6,7
Sredinske	13,0	47,8	39,1
Desne	0,0	16,7	83,3
<i>Število žensk v poslanski skupini</i>			
Vse (N=66)	33,3	31,8	34,8
0–25%	22,2	22,2	55,6
26–45%	20,0	40,0	40,0
>45%	67,7	27,8	5,6

Opomba: Politične stranke so se samoopredelile kot leve, sredinske ali desne.

Vir: Dahlerup in Freidenvall (2008, 25).

Tabela 3.4 prikazuje razdeljenost političnih strank glede odnosa do spolnih kvot. Medtem ko je ena tretjina anketirancev (35,4%) prepričana, da so kvote dobra metoda, jih druga tretjina (32,3%) dojema kot nujno zlo in tretja tretjina (32,3%), ki verjame, da so kvote nesprejemljive in v principu napačne. Stranke levega političnega spektra se bolj pozitivno opredeljujejo do spolnih kvot kot tiste na sredini, najbolj negativno mnenje pa imajo v strankah desnega političnega pola (83,3%). V nadaljevanju Tabela 3.4 razkriva korelacije med številom poslank anketiranih političnih strank in opredelitvijo do spolnih kvot. Rezultati kažejo, da kar 67,7 odstotkov strank, ki ima v svojih poslanskih vrstah več kot 45 odstotkov žensk, verjame, da so kvote dobre. Ta raziskava tako kaže na pomembno povezavo med strankarsko pozicijo na ideološkem spektru (levo-desno) in njenim pogledom na spolne kvote. Še več, izpostavi povezavo med žensko zastopanostjo v parlamentu in odnosom do spolnih kvot: več kot je žensk v poslanskih klopetih določene stranke, večja je naklonjenost spolnim kvotam. Študije so pokazale, da ima strankarska ideologija določen vpliv na sprejemanje formalnih pravil za žensko politično predstavnost, saj so prostovoljne strankarske kvote najbolj pogoste med političnimi strankami z levega političnega spektra. A je v zadnjem času mogoče opaziti razpršenost podpore ženskim kandidatkam po celotnem ideološkem spektru, saj spolne kvote ali mehke kvote uporabljajo tudi sredinske in desne stranke (Dahlerup in Freidenvall 2008, 17-26).

Medtem ko obstaja pričakovanje, da bo politična ideologija vplivala na žensko prisotnost, Matland in Montgomery (2003, 24) ocenita splošne zaključke glede vpliva ideologije kot preveč posplošene. Pričakovanje, da so desne politične stranke manj odprte do žensk kot leve, se izpostavi kot napačno: namreč, veliko voditeljev levih strank prihaja iz delavskih gibanj, kjer so dominirali moški, in imajo zatorej zelo tradicionalne poglede na vloge žensk. Leve stranke, vsaj v začetnih fazah, niso bile preveč odprte do ženskih zahtev po predstavnosti (prav tam). Podobno Fink-Hafner in drugi (2011) ugotavljajo, da so strankarska prizadevanja za omogočanje obsežnejšega in intenzivnejšega vstopanja žensk v politiko primarno pragmatična. Ideološko-vrednotna argumentacija se je po njihovem mnenju doslej izkazala za sekundarno, čeprav je bila vse do nedavnega ključno orodje feminističnih pritiskov na stranke. »Tako kot drugod, so se tudi v Sloveniji desne stranke že v zgodnjih zgodovinskih oblikah brez pomislekov odločale za ukrepe v korist vstopanja žensk v politiko, ko so ugotovile, da

se to neposredno pretaka v večjo volilno moč njihovih strank. Nasprotno leve in sredinske stranke doslej svojih ideoloških podlag niso prevajale v dosledno prakso zagotavljanja enakih možnosti obeh spolov« (prav tam). Na primer, rezultati dosedanjega odnosa slovenskih političnih strank do žensk v demokratičnem kontekstu kažejo na ugotovitve, da je »odprtost strank do žensk primarno podrejena strankarski prednostni usmerjenosti v volilni uspeh« (prav tam).

»Izhodiščni položaj vsakršne analize spolnih kvot je, da so politične stranke vratarji¹⁹, ko gre za nominacije in volitve za politične položaje« (Norris in Lovenduski v Dahlerup 2006, 10). V večini sistemov, ki temeljijo na tekmovanju med političnimi strankami, tudi v enopartijskih sistemih, so politične stranke tiste, ki dominirajo v procesu rekrutacije in selekcije kandidatov (Antić Gaber 1998; Krašovec 1999; Dahlerup 2006). »Uveljavitev volilnih kvot pa gre v samo bistvo razmerja med volivci, strankami in izvoljenimi predstavniki« (Dahlerup 2006, 10). V vseh fazah selekcijskega procesa (glej shemo 4.1) imajo politične stranke ključno vlogo v uravnoteženju političnega predstavništva moških in žensk. »Volivci sicer lahko odločijo, koliko mandatov bo dobila posamična stranka, a je politična stranka tisti dejavnik, ki odloči, kdo bo prejel mandat, tudi v primeru najbolj odprtih strankarskih list« (Dahlerup in Freidenvall 2008, 17).

3.4.3 VOLILNI SISTEM IN SPOLNE KVOTE

Obstajata večinski volilni sistem in sistem sorazmernega (proporcionalnega) predstavništva ter njune številne izpeljave. Volilni sistem ne predstavlja nevtralnega in pravičnega načina za izbor predstavnic in predstavnikov ljudstva, saj lahko deluje spodbujevalno ali zaviralno na kandidiranje večjega števila žensk ter predstavnikov in predstavnic manjšin (Antić Gaber 1998, 62-63).

Saxonberg (v Fink Hafner in Krašovec 2004, 109) opaža, da vpliv zvrsti volilnega sistema ni bil zaznan kot pomemben pri raziskovanju udeležbe žensk v predstavniških

¹⁹ Izraz »gatekeeping« uporabita Matland in Montgomery (2003) v svojem modelu izbora kandidatov za volitve, pomeni pa posameznike in institucije, ki nadzirajo dostop do pozicij moči in uravnavajo tok informacij in političnih odločitev.

telesih na Zahodu vse do drugega vala feminističnih gibanj v sedemdesetih letih dvajsetega stoletja. »Od osemdesetih let dvajsetega stoletja naprej pa raziskovalci učinkov volilnih sistemov praviloma (čeprav ne enoznačno) ugotavljajo, da proporcionalni sistemi bogatijo institucionalno strukturo priložnosti za povečanje deleža žensk v predstavniških telesih« (Fink-Hafner in Krašovec 2004, 109). Kljub temu, da zahodna feministična literatura (npr. Lovenduski in Norris v Antić Gaber 1998) in nekateri mednarodni politični dokumenti pri vstopanju žensk v politiko poudarjajo pozitivno vlogo proporcionalnega volilnega sistema, instrument volilnih kvot pa naj bi k temu še dodatno prispeval (Fink Hafner in drugi 2011), nam podrobnejši vpogled v ugotovitve dosedanjega empiričnega raziskovanja o tem (npr. Fink-Hafner in Krašovec 2004) ne ponuja enoznačnih argumentov v prid take splošne volilnoinženirske usmeritve. »Opravljene raziskave tako podpirajo kot tudi zavračajo tezo o veljavnosti vzročne zveze med zvrstjo volilnega sistema in vključenostjo žensk v politična predstavniška telesa« (Fink Hafner in Krašovec 2004, 105).

Vpliv volilnega sistema na večje možnosti za izvolitev žensk je lahko po mnenju Antić Gaber (1998, 63-64) posreden ali neposreden; v primeru posrednega vpliva je vstop žensk povezan s tem, ali je sistem naklonjen ohranitvi obstoječega strankarskega razmerja ali pa spodbuja nastajanje novih – med drugim ženskam naklonjenih strank. Antić Gaber (prav tam, 66) tako označi večinski volilni sistem za manj naklonjenega izvolitvi predstavnikov in predstavnic manjšin in žensk.²⁰ A so se po mnenju Fink Hafner in drugi (2011) dileme glede prave zvrsti volilnega sistema izkazale za lažne. Saxonberg (v Fink Hafner in Krašovec 2004, 119) na podlagi preliminarnih raziskav v postsocialističnih okoljih tako npr. ugotavlja, da so ženske praviloma relativno manj uspešne v proporcionalnih sistemih. Podoben dvom glede pozitivnih učinkov proporcionalnega sistema izrazita Fink Hafner in Krašovec (prav tam, 119-120) na primeru analize izvoljivosti žensk na lokalni ravni v Sloveniji, saj ugotovita, da je »izvoljivost žensk v občinah s proporcionalnim sistemom mnogo manjša kot v občinah z večinskim sistemom«.

Ne glede na omenjene ugotovitve zagovorniki spolnih kvot (npr. Matland 2003; Dahlerup 2006) vztrajajo pri domnevi, da je proporcionalni volilni sistem na splošno

²⁰ Podobno ugotavljajo tudi npr. Bogdanor; Rule; Lovenduski in Norris; Darcy, Welch in Clark (v Antić Gaber 1998, 66).

bolj ugoden ženskam in manjšinam, kvote pa naj bi se enostavneje in pogosteje uporabljale v proporcionalnih sistemih. »Za razliko od večinskih sistemov, v katerih se mora izbrati en kandidat/ka, ki bo privabil/a največje število volivcev, se lahko na strankarske liste izberejo različni kandidati/ke, od katerih bo vsak posamično privlačil določeno strukturo volivcev. Prav zato so kvote bolj sorodne temu tipu volitev« (Matland v Šinko 2006, 51). Pregled držav po volilnih sistemih in uporabi spolnih kvot kaže, da ima velika večina držav, ki dosega najvišje deleže ženskega predstavnštva (skandinavske države, Ruanda, Južna Afrika, Belgija...), v veljavi spolne kvote znotraj proporcionalnega volilnega sistema (Inter-Parliamentary Union; Global Database of Quotas for Women).

Za razliko od zvrsti volilnega sistema Fink Hafner in drugi (2011) ključno vlogo pri vstopanju žensk v politiko vidijo v podrobnih volilnih pravilih, kot so volilna magnituda (število predstavnikov, ki se volijo v posamezni enoti), strankarska magnituda (število sedežev za posamezno stranko v volilni enoti), struktura glasovnice (odprte/zaprte volilne liste, preferenčno glasovanje). »Splošno je sprejeto, da so veliki volilni okrajji (volilna magnituda), še bolj pa velike strankarske magnitude v vsakem volilnem okraju, naklonjeni izvolitvi žensk, poenostavi se tudi sistem kvot, saj omogoča nominacije mnogih kandidatov za izvoljive sedeže« (Dahlerup in Freidenvall 2008, 28). Norris (v Fink Hafner in Krašovec 2004, 107) celo označi velikost volilne enote (če so vsi drugi dejavniki isti) kot najpomembnejši dejavnik udeležbe žensk v institucionalni politiki. Zaprte strankarske liste imajo lahko pozitiven vpliv na zastopnost žensk v politiki, ko strankarske elite rezervirajo določeno število kandidacijskih mest za ženske (Fink Hafner in drugi 2011), vendar pa je lahko ta vpliv različen glede na čas, državo ali celo stranke znotraj iste države (Matland 2006). Po mnenju nekaterih avtorjev (npr. Antić Gaber 1998; Matland in Montgomery 2003) ima veliko vlogo na zastopnost žensk v parlamentu volilni prag: medtem ko Antić Gaber (1998, 95) meni, da visok volilni prag izključuje manjše stranke, ki so naklonjene ženskim kandidaturam, Matland in Montgomery (2003, 9) vidita najboljšo kombinacijo za uspeh žensk na volitvah v proporcionalnem sistemu z velikimi volilnimi magnitudami, visokim volilnim pragom in sprejetimi pozitivnimi ukrepi (kvote).

Htun in Jones (v Matland 2006, 283) sta pozorno analizirala učinkovitost in uporabnost zakonskih kvot v Latinski Ameriki. Kot sta ugotovila, zgolj sprejetje zakonskih kvot ni

zagotovilo, da bo zakon tudi deloval. Zato poudarjata, da je za učinkovitost spolnih kvot potrebno izpolniti 4 pogoje: volilni sistem z velikimi volilnimi magnitudami, proporcionalni sistem z zaprtimi kandidatnimi listami, določila o vrstnem redu kandidatov in dobro voljo političnih strank. »Učinkovitost in legitimnost spolnih kvot se lahko razlikuje glede na volilni sistem. Ko zagovarjajo volilne kvote, bi morala ženska gibanja upoštevati obstoječo volilno strukturo in razviti predloge, ki so združljivi z aktualnim volilnim sistemom, ter izpolnjujejo potrebne pogoje, ki omogočajo, da kvote postanejo učinkovit mehanizem za večjo politično moč žensk« (Matland 2006, 290-291).

Kot že izpostavljeno, naj bi večjo pojasnjevalno moč imeli posamični elementi volilnega sistema (Fink Hafner 2004; Fink Hafner in drugi 2011), ki so bistveno bolj odločilni za preboj žensk v predstavniška telesa. Podobno lahko sklepamo o izključnem vplivu spolnih kvot na delež žensk v parlamentih, saj podatki razkrivajo, da niso vse države dosegle visokih deležev ženskega predstavništva s pomočjo zakonskih kvot (večina držav ima v uporabi neobvezne strankarske kvote oz. kvot sploh nima) (Dahlerup 2006, 18). Nedvomno pa lahko pravilna vpeljava spolnih kvot kot ukrepa pozitivne diskriminacije privede do zgodovinskega napredka v ženskem parlamentarnem predstavništvu (Matland in Montgomery 2003, 9; Dahlerup 2006, 19).

4 SLOVENSKA IZKUŠNJA S SPOLNIMI KVOTAMI: OD PROSTOVOLJNIH DO ZAKONSKIH KVOT

Politična razprava o možnostih implementacije posebnih ukrepov za izboljšanje ženske zastopanosti (vključno s spolnimi kvotami) se je v Sloveniji pričela na začetku 90. let prejšnjega stoletja. Po mnenju Antić Gaber (2008, 82) je bila slovenska težava, in verjetno še vedno je, v tem, da imajo kvote negativno konotacijo med politiki, pa tudi v javnosti, saj jih povezujejo z zapuščino socialistične preteklosti.²¹ Pri pregledu sprememb, ki zadevajo kvotna določila, Antić Gaber (prav tam) pokaže tri faze v kratki zgodovini politik spolnih kvot v Sloveniji:

- 1) skoraj popolna zavrnitev kvot, saj so bile povezane s socialistično zgodovino (zgodnja 90. leta)
- 2) obdobje uvajanja internih strankarskih kvot v nekaterih levih in levosredinskih strankah ter zavrnitev vsakega parlamentarnega poskusa vpeljave kvot v zakon (druga polovica 90. let)
- 3) uvajanje spolnih kvot v nacionalno zakonodajo za državne volitve, lokalne volitve in volitve v Evropski Parlament (sredina prvega desetletja 21. stoletja).

»Podporniki večje zastopanosti žensk v politiki so verjeli, da je vpeljava kvot v nacionalno zakonodajo nujen korak naprej v tem oziru. Namreč, ženska zastopanost je pred tem vidno stagnirala, v teh okoliščinah pa možnih izboljšav ni bilo pričakovati brez čvrstih kvotnih predpisov« (prav tam, 83).

Preden so spolne kvote postale veljavna zakonska materija, sta dve politični stranki vključili kvote v svoje strankarske statute – LDS (Liberalna demokracija Slovenije) in Socialni demokrati (SD, prej ZL in ZLSD), obe levo od centra na ideološkem spektrumu. Močna ženska sekcija v ZLSD je uspela uvesti 40 odstotno strankarsko kvoto pred splošnimi volitvami leta 1996 na vseh strankarskih listah za vse volitve (Antić Gaber in Lokar v Antić Gaber 2008, 84). Zaradi slabega rezultata na nacionalnih volitvah leta 1996, za kar naj bi bil odgovoren visok delež žensk na kandidatnih listah

²¹ »V socialističnih časih so bile uporabljene različne oblike kvot kot način izenačevanja položaja žensk, kmetov in mladih v sferah javnega odločanja. Dandanes obstaja splošno sprejeto razumevanje tistih časov, ko naj bi bili vsi aktivni (v smislu politične participacije, op.a.) pod prisilo, prav tako je bila vsiljena ženska enakost, vendar pa je bilo vse to le zunanja podoba in ne realnost: to je bila le maska, za katero so še vedno odločali najmočnejši funkcionarji Komunistične partije« (Antić Gaber 2008, 82).

(po besedah vplivnih strankarskih voditeljev), je ZLSD spremenila določila o kvotah iz obveznega v prostovoljni značaj za naslednje volitve. V LDS so se v svojem programu iz leta 1990 strinjali, da imajo 30 odstotne kvote za naslednje volitve, vendar pa niso delovali skladno z dogovorom. Leta 1994 je bilo sprejeto obvezno pravilo, ki je zapovedovalo 30 odstotno kvoto do zadnje stopnje nominacijskega procesa za kandidatne liste (zadnjo besedo o sestavi liste je imel Svet stranke). 1998. leta je na predlog strankine Ženske mreže bilo sprejeto določilo, ki pravi, da noben spol ne bo udeležen z manj kot eno tretjino. Tak delež je bil za volitve leta 2000 zmanjšan na 25 odstotkov z zavezo o postopnem dvigovanju deleža za 3 odstotke na vsakih naslednjih volitvah, končni cilj pa je bil 40 odstotkov za oba spola. Ti dve stranki sta z uvajanjem prostovoljnih strankarskih kvot omogočili nadaljnje korake k pravi uresničitvi enakosti spolov v politiki (Antić Gaber 2008, 84-85).

Po obdobju stagnacije ženskega političnega predstavništva v drugi polovici 90. let in po nekaj neuspešnih poskusih sprejetja zakonskih kvot, je med levosredinsko politično elito začelo naraščati zavedanje, da je potrebno nekaj storiti v tej smeri. Prvi korak je bil narejen v juniju 2002 s sprejetjem Zakona o enakih možnostih žensk in moških, ki vsebuje nekaj določil za promocijo spolno uravnotežene participacije pri javnem odločanju. Drugi korak je bil narejen junija 2004, ko je Državni zbor sprejel ustavni zakon, ki spreminja 43. člen slovenske ustave: s tem so bili dodani predpisi o splošnih pravicah in pravicah do enakosti ter pristojnost zakonodajalca, da z zakonom določi ukrepe za spodbujanje enakih možnosti žensk in moških pri volitvah za državne in lokalne oblasti. Tretji korak pa je bil narejen septembra 2004, ko je Vlada RS sprejela sklep, s katerim ureja kriterije za implementacijo načela uravnoteženega predstavništva žensk in moških: vladni sklep skupaj z zgoraj omenjenim zakonom iz leta 2002 določa 40 odstotni delež za ženske in moške (z upravičenimi izjemami) pri sestavi delovnih teles in nominaciji vladnih predstavnikov (prav tam, 85). V tem kontekstu Lokar (2005, 121-124) govori o sendvič (*ang. sandwich*) strategiji v Sloveniji: najboljši način, da se strankarske voditelje, parlamente in vlade prepriča v sprejetje najvišjih mednarodnih standardov v zvezi z enakostjo spolov in uzakonitev pozitivnih ukrepov za zagotovitev enakosti spolov v političnem delovanju, je uporaba pritiska od zgoraj navzdol (*ang. top-down*) (procesu pristopanja k EU) in od spodaj navzgor (*ang. bottom-up*) (močno žensko

gibanje). Takšna strategija deluje samo, če so ženska gibanja dovolj močna in obvladajo mehanizme vplivanja na parlamentarno debato o pomembni zakonodaji.

V letu 2004 so bile sprejete spremembe k Zakonu o volitvah poslancev iz Republike Slovenije v Evropski parlament (ZVPEP). Zakon tako zahteva 40 odstotno prisotnost obeh spolov na vseh kandidatnih listah. Kandidatne liste morajo biti oblikovane tako, da se vsaj en kandidat/kandidatka pojavi na prvi polovici 7-članske liste kandidatov. Spremembe Zakona o lokalnih volitvah (ZLV) iz leta 2005 zagotavljajo, da se kandidatne liste za volitve v mestni svet oblikujejo tako, da zagotavljajo 40 odstotni delež obeh spolov, kandidati v prvi polovici liste pa morajo biti postavljeni izmenično glede na spol. Ta zakon zagotavlja, da bo v prehodnem obdobju do leta 2014, ko 40 odstotno predstavništvo obeh spolov postane obvezno, uporabljen 20 odstotni delež obeh spolov na kandidatnih listah za lokalne volitve leta 2006, za volitve leta 2010 pa je bila zahteva povečana na 30 odstotkov za oba spola. Kot dodatek prehodnemu obdobju je dovoljeno odstopanje pri načelu izmenjavanja spolov v zgornji polovici kandidatnih list, kar pomeni, da je zadosten pogoj, če so kandidatne liste oblikovane tako, da je vsak tretji kandidat na listi drugega spola. Leta 2006 se je spremenil Zakon o volitvah v Državni zbor (ZVDZ). 43. člen tega zakona zahteva, da je 35 odstotkov kandidatov obeh spolov na kandidatni listi. V prehodnih določbah zakon veleva, da naj bo na prvih naslednjih volitvah po sprejetju zakona minimalni zahtevani deleža za oba spola 25 odstotkov. Znižanje zahtevanih kvot za prve lokalne in parlamentarne volitve je rezultat političnih razprav v Državnem zboru, kjer so nekatere politične stranke izpostavile skrb o tem, ali bodo zmožne zagotoviti zahtevani delež ženskih kandidatk v tako kratkem času (Antić Gaber 2008, 86).

Tabela 4.1 Sprejemanje zakonskih kvot v Sloveniji

Leto	Raven volitev	Kvota	Dodatne določbe
2004	<i>Evropski parlament</i>	40%	<i>Da (oba spola v prvi polovici liste)</i>
2005	<i>Lokalne</i>	40% (najprej 20% leta 2006)	<i>Da (oba spola v prvi polovici liste, dovoljeno delno odstopanje)</i>
2006	<i>Državni zbor</i>	35% (najprej 25% leta 2008)	<i>Ne</i>

Vir: Antić Gaber (2008, 86).

5 ANALIZA UČINKOVITOSTI SPOLNIH KVOT

5.1 PARLAMENTARNE VOLITVE

Zakon o volitvah v Državni zbor vsebuje 35 odstotno spolno kvoto za kandidatne liste (ZVDZ-UPB1, 43. čl., 6. odstavek); 56. člen (1. odstavek) tega zakona celo določa, da volilna komisija volilne enote kandidatno listo zavrne, če ugotovi, da ni določena v skladu s tem zakonom. Vendar pa je prehodna določba zahtevala od političnih strank najmanj 25 odstotno spolno kvoto na volitvah leta 2008 (35 odstotno kvoto bodo morale kandidatne liste upoštevati leta 2012) (ZVDZ-B, 33. čl.).

Rezultati volitev in s tem povezane statistike (Tabela 5.1.) pričajo o omejenem učinku spolnih kvot na izvoljivost ženskih kandidat. Vse stranke, ki so se prebile v Državni zbor, so zadostile formalnim zahtevam minimalne zastopanosti žensk na kandidatnih listah. Namen kvot je bil v tem primeru dosežen, saj so stranke v povprečju povečale delež kandidat na listah za okoli 10 odstotkov in s tem povečale izhodiščne možnosti žensk. Viden premik je predvsem pri strankah desne orientacije, saj so se pri teh deleži kandidat občutno povečali (SNS iz 17,2% leta 2004 na 40,6% leta 2008, kar je obenem predstavljalo največji delež kandidat med strankami, ki so prestopile volilni prag).

Tabela 5.1 Deleži kandidatk in izvoljenih žensk po strankah (volitve 2004 in 2008)

	2004		2008		Δ 2008/2004 (IZVOLJENIH)
	DELEŽ KANDIDATK	DELEŽ IZVOLJENIH	DELEŽ KANDIDATK	DELEŽ IZVOLJENIH	
SD	31,0%	20,0%	36,4%	27,6%	+7,6%
LDS	28,1%	13,0%	31,7%	20,0%	+7,0%
SLS+(SMS)	16,7%	0,0%	29,1%	0,0%	+0,0%
SDS	10,6%	6,9%	32,5%	7,1%	+0,2%
SNS	17,2%	16,7%	40,6%	0,0%	-16,7%
DeSUS	22,4%	0,0%	31,8%	0,0%	+0,0%
Zares	/	/	30,2%	11,1%	/
VSE STRANKE	24,9%	12,2%	35,3%	13,3%	+1,1%

Vir: Statistični urad Republike Slovenije (2004a); Fink Hafner in drugi (2011).

Opomba: S ciljem preverbe učinka spolnih kvot so v analizo vključene samo stranke, ki so na volitvah 2008 vstopile v parlament. SLS je na volitvah 2004 nastopila samostojno, na volitvah 2008 pa skupaj s SMS.

Vendar je dejanski učinek spolnih kvot potrebno oceniti skozi deleže izvoljenih žensk. Tabela 5.1. razkriva zanemarljivo povečanje odstotka izvoljenih žensk leta 2008, ko so bile v veljavi spolne kvote, v primerjavi z letom 2004. V povprečju se je zastopanost žensk v DZ povečala za 1,1 odstotka, kar pomeni eno poslanko več (2004. leta 11 poslank, 2008. leta 12 poslank). Izvoljenost svojih kandidatk je najbolj popravila SD, kar gre pripisati tudi največjemu številu osvojenih mandatov (SD je leta 2004 osvojila le 10 mandatov, leta 2008 pa kar 29). Spolne kvote pri strankah desnega pola niso imele nikakršnega učinka v smislu večje zastopanosti žensk. Celo nasprotno, SNS je kljub občutno večjemu deležu kandidatk ostala brez ženske predstavnice (prej 1 poslanka). Na podlagi volilnih rezultatov za volitve v Državni zbor lahko zaključimo, da imajo administrativni predpisi minimalne zastopanosti žensk na kandidatnih listah (trenutno) zgolj simbolni vpliv. Različni avtorji (Antić Gaber 1998; Fink Hafner in drugi 2011) razlog vidijo v tem, da stranke le počasi povečujejo deleže žensk na izvoljivih okrajih. Stranke, ki so vstopile v parlament leta 2008, so nominirale ženske povprečno v 20 odstotkov izvoljivih okrajih (izračun na podlagi Fink Hafner in drugi 2011). Roksandič (v Kovač 2010) ocenjuje, da je »sistem zadrge tisti, ki zagotavlja izvoljivost, to je izmenično ženska-moški-ženska-moški ali obratno. /.../ Sama kvota žensk na

kandidatnih listah sama po sebi na bo prinesla enakih rezultatov, če ženske kandidatke ne bodo uvrščene na mestih, kjer imajo možnost za izvolitev, to je na najvišjih mestih«. Takšen sistem zadrge ZVDZ ne predpisuje.

Uspešnost spolnih kvot na primeru slovenskih parlamentarnih volitev je moč oceniti tudi v povezavi s teoretičnimi pričakovanji (Antić Gaber 1998; Matland in Montgomery 2003; Fink Hafner in Krašovec 2004; Dahlerup 2006) glede vpliva volilnega sistema in njegovih posebnih pravil. Predpostavke o ugodnem vplivu proporcionalnega volilnega sistema v kombinaciji z ukrepi pozitivne diskriminacije žensk se niso potrdile. Razlog je najbrž, kot pravita Fink Hafner in Krašovec (2004, 115), v vplivu volilne geografije²², ki z delitvijo Slovenije na 10 volilnih enot, te so naprej deljene na 88 volilnih okrajev, »postavlja ženske v podoben položaj, kot da bi tekmovala za eno mesto po večinskem sistemu«, kar ima v skladu s pričakovanji (Matland in Montgomery 2003) negativen vpliv na izvolitvene možnosti žensk. Glede na neučinkovitost spolnih kvot pri povečevanju deleža izvoljenih žensk v nacionalnem parlamentu se lahko postavi kopica vprašanj in kritik. Ena najpomembnejših je ugotovitev, da spolne kvote (strankarske in kasneje zakonske) niso mogle odigrati pomembnejše vloge pri zagotavljanju večjega števila žensk v parlamentu, tudi zato, ker so se stranke izpolnjevanju spolnih kvot na kandidatnih listah sicer prilagodile, a sočasno so pogosto (ne pa izključno) kandidatke postavljale v neizvoljive okraje (Antić Gaber 1998; Fink Hafner in drugi 2011).

Spolne kvote so, kot ugotovljeno, privedle do večjih deležev kandidatk. Prav tako je bilo ugotovljeno, da se delež izvoljenih poslank ni bistveno povečal (le ena poslanka več). S tega stališča lahko zaključimo, da je posledica spolnih kvot (ne pa tudi izključno spolnih kvot!) v bistvu zmanjšanje izvoljivosti ženskih kandidatk (Tabela 5.2.), saj se je število izvoljenih poslank povečalo nesorazmerno manj kot število nominiranih kandidatke na volilnih listah.

²² V Sloveniji je 10 volilnih enot: a) 8 na ravni Slovenije, ki so nadalje členjene na 11 volilnih okrajev in b) 2 na ravni lokalnih skupnosti, kjer živi madžarska in italijanska manjšina (Zakon o določitvi volilnih enot za volitve poslancev v državni zbor, 1., 2. in 3. čl.).

Tabela 5.2 Izvoljivost ženskih kandidatk po uvedbi spolnih kvot

Volitve	št. kandidatk	izvoljivost kandidatk	
		št. poslank	(%)
2004	347	11	3,2
2008	410	12	2,9

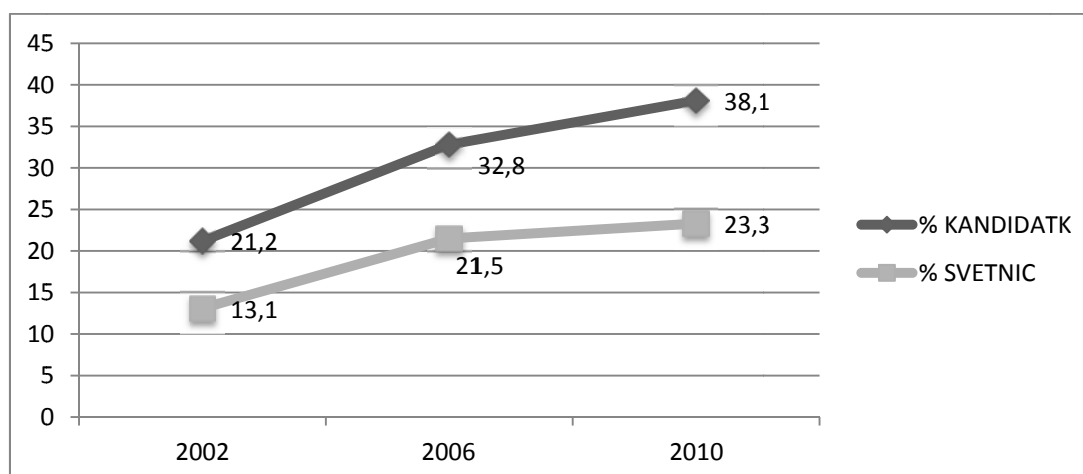
Vir: prirejeno po Fink Hafner in Krašovec (2004, 113).

Opomba: izvoljivost = (št. izvoljenih kandidatk) x 100 : št. kandidatk

5.2 LOKALNE VOLITVE

Lokalne volitve leta 2010 so druge zapovrstjo, odkar so bile sprejete spremembe Zakona o lokalnih volitvah glede minimalne zastopanosti obeh spolov. Kandidatne liste morajo biti oblikovane tako, da pripada vsakemu od obeh spolov najmanj 40% kandidatur, kandidati in kandidatke na prvi polovici kandidatne liste pa morajo biti razporejeni izmenično po spolu (ZLV-UPB3, 70.a čl., 1. odstavek). Vendar je zakonodajalec predpisal, da morajo kandidatne liste spoštovati določbe najmanj 20 odstotne zastopanosti obeh spolov leta 2006, 30 odstotne leta 2010 in 40 odstotne leta 2014 (ZLV-E, 4. čl., 1. odstavek).

Graf 5.1 Deleži kandidatk in svetnic glede na volitve 2002, 2006 in 2010

Vir: Statistični urad Republike Slovenije (2007); Statistični urad Republike Slovenije (2010).

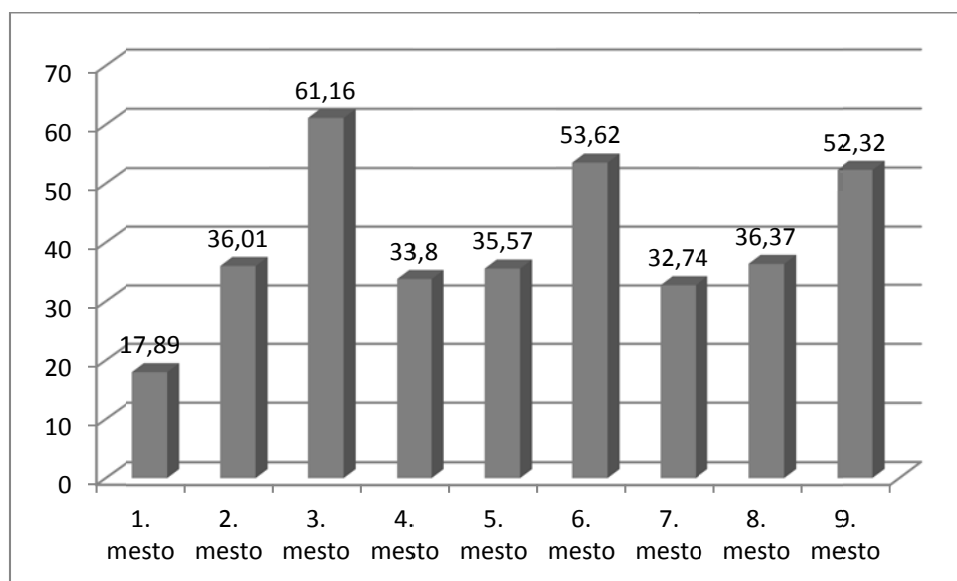
Kot lahko vidimo v Grafu 5.1. in Tabeli 5.3. je delež kandidatke na lokalnih volitvah leta 2006 zrasel iz 21,2 odstotka (leto 2002) na 32,8 odstotka, kar je zagotovo posledica uvedbe spolnih določil znotraj volilnega zakona. Delež kandidatke je na naslednjih lokalnih volitvah 2010 dosegel 38,1 odstotka, kar pomeni, da se delež že bliža zahtevani 40 odstotni kvoti leta 2014. Število svetnic se je leta 2006 občutno povečalo, saj je delež izvoljenih kandidatke zrasel iz 13,1 odstotka na 21,5 odstotka. Volitve leta 2010 kljub povečani zakonski kvoti (30 odstotkov za oba spola) niso prinesle bistveno večjega števila izvoljenih kandidatke, saj se je delež večji le za 1,8 odstotka glede na leto 2006. Generalno gledano pa lahko ocenimo spolne kvote na primeru lokalnih volitev kot uspešne, saj je bil trend pred njihovo uvedbo zgolj eno-odstoten: 1994. leta 10,7%, 1998. leta 12% in 2002. leta 13,1% delež žensk glede na skupno število svetnikov (Urad za enake možnosti 2011).

Tabela 5.3 Spremembe v deležih kandidatke in svetnic glede na volitve 2002, 2006 in 2010

	Δ 2006/2002	Δ 2010/2006	Δ 2010/2002
% KANDIDATK	+11,6	+5,3	+16,9
% SVETNIC	+8,4	+1,8	+10,2

Kandidatne liste morajo obenem vsebovati sistem nepopolne zadrge v prvi polovici liste, kar v praksi pomeni, da so kandidati in kandidatke razporejeni izmenično najmanj vsak tretji po spolu (ZLV-E, 4. čl., 1 odstavek). Slabost nepopolne zadrge je ta, da je večina kandidatke postavljena na tretje, šesto, deveto... mesto na kandidatni listi (Graf 5.2.), kar po mnenju Roksandič (v Kovač 2010) ženskam zmanjšuje realne možnosti za izvolitev zaradi velikega števila tekmujočih strank in list. »Ker se glasovi tako razpršijo, ima možnost dejanske izvolitve le prvi ali morda drugi na listi, razen v zmagovalnih strankah in listah z velikim številom dobljenih mandatov« (prav tam).

Graf 5.2 Povprečna vrednost deležev (v odstotkih) kandidatk na kandidatnih listah na mestih od 1 do 9

Vir: Urad za enake možnosti (2011).

»Člani občinskih svetov se volijo po večinskem načelu (večinske volitve) ali proporcionalnem načelu (proporcionalne volitve).²³ Če šteje občinski svet manj kot 12 članov, se člani občinskega sveta volijo po večinskem načelu. Če šteje občinski svet 12 ali več članov, se člani občinskega sveta volijo po proporcionalnem načelu« (ZLV-UPB3, 9. čl., 1-3 odstavek). Empirični podatki za lokalne volitve 1994, 1998 in 2002 (Fink Hafner in Krašovec 2004, 118-120) kažejo, da proporcionalni volilni sistem sicer dopušča večjo mobilizacijo žensk v fazi kandidiranja, vendar pa je izvoljivost žensk v občinah s proporcionalnim volilnim sistemom mnogo manjša kot v občinah z večinskim volilnim sistemom. Na podlagi analiziranih podatkov (Tabela 5.4.) se lahko s takšnimi ugotovitvami strinjamo. Lahko zaključimo, da je pozitiven učinek spolne kvote znotraj lokalnih volitev dvig deleža žensk na kandidatnih listah. Drugi pozitiven učinek je zagotovo dvig deleža izvoljenih žensk: tak učinek je viden v občinah s proporcionalnim sistemom, kar potrjuje teoretična pričakovanja o večji kompatibilnosti spolnih kvot s tem tipom volilnega sistema (Matland v Šinko 2006, 51). Vendar pa Tabela 5.4. kaže na večjo izvoljivost kandidatk za svetnice v občinah z večinskim sistemom. Leta 2006 se je

²³ Po večinskih volitvah se glasuje o posameznih kandidatih, pri proporcionalnih pa se glasuje o listah kandidatov.

izvoljivost v občinah z večinskim volilnim sistemom zmanjšala skoraj za polovico (iz 32,1 na 16,9 odstotka), a je še vedno znatno večja kot v občinah s proporcionalnim volilnim sistemom, kjer se je v letu 2010 celo znižala.

Tabela 5.4 Delež kandidatke in svetnic glede na tip volilnega sistema in njihova izvoljivost (2002, 2006 in 2010) (v odstotkih)

	2002	2006	2010
<i>kandidatke - večinski volilni sistem</i>	12,8	28,2	31,2
<i>kandidatke - proporcionalni volilni sistem</i>	21,7	33,1	38,6
<i>svetnice - večinski volilni sistem</i>	10,5	15,4	16
<i>svetnice - proporcionalni volilni sistem</i>	13,5	22,7	24,7
<i>izvoljivost - večinski volilni sistem</i>	32,1	16,9	17,4
<i>izvoljivost - proporcionalni volilni sistem</i>	7,8	7,8	7,1

Vir: Statistični urad Republike Slovenije (2007); Statistični urad Republike Slovenije (2010); Fink Hafner in Krašovec (2004, 117-118).

5.3 EVROPSKE VOLITVE

Glede na zakonodajo noben spol na kandidatni listi ne sme biti zastopan z manj kot 40 odstotki, vsaka lista pa mora biti sestavljena tako, da je najmanj en kandidat vsakega od spolov uvrščen v zgornjo polovico liste, saj se v nasprotnem lista kandidatov zavrne (ZVPEP-UPB1, 15. čl., 4. in 5. odstavek).

Sodeč po rezultatih že opravljenih raziskav (v Fink Hafner in drugi 2005) naj bi na volitvah slovenskih poslancev v Evropski parlament pozitivno vplivali na sorazmerno zastopanost kandidatov in izvoljenih obeh spolov predvsem: nacionalne kandidatne liste, Slovenija kot ena enota ter ukrepi, ki urejajo enakomerno zastopanost kandidatov/kandidatk na posameznih listah. »Ne glede na učinke novih institucionalnih mehanizmov za zagotavljanje uravnotežene zastopanosti slovenskih evroposlancev obeh spolov, pa se v Sloveniji še vedno ohranja prevladujoča diskriminatorna politična kultura« (prav tam). Takšna politična kultura naj bi negativno vplivala na tiste dejavnike, ki so od nje močno odvisni, predvsem na preferenčni glas (Fink Hafner 2005).

Tabela 5.5 Ženske na volitvah v Evropski parlament leta 2004 in 2009

	delež kandidatk (%)	delež izvoljenih (%)	št. izvoljenih	delež izvoljenih na ravni EU (%)
2004	45,1	42,9	3	30,3
2009	49,4	28,6	2	35,2

Vir: Statistični urad Republike Slovenije (2004b); Statistični urad Republike Slovenije (2009); Inter-Parliamentary Union.

Volitve slovenskih evropsancev leta 2004 so predstavljale svojevrsten politični eksperiment volilnega inženirstva. Namreč, zakonodajalec je prvič predpisal minimalne deleže zastopanosti obeh spolov na kandidatnih listah, kar gre kot pravijo Fink Hafner in drugi (2011) pripisati manjši politični teži evropskih volitev v smislu politične vplivnosti.²⁴ Tabela 5.5. kaže, da so politične stranke zaradi omenjenega administrativnega ukrepa na kandidatne liste leta 2004 uvrstile v povprečju 45,1 odstotka žensk, v letu 2009 pa celo 49,4 odstotka, kar je pomenilo dejansko načelo paritete kandidiranja. Leta 2004 so bile izvoljene 3 evropsanke, kar je pomenilo 42,9 odstotni delež izvoljenih žensk (eden najvišjih deležev v Evropskem parlamentu!); leta 2009 sta bili izvoljeni 2 evropsanki²⁵, kar je pomenilo padec deleža izvoljenih žensk na 28,6 odstotka (1 evropsanka manj pomeni okoli 14 odstotno nižjo prisotnost žensk, saj Slovenija izvoli 7 evropsancev). Kakorkoli, sprejem ženskih kvot za evropske volitve je glede na nizke deleže ženskega predstavništva na državni in lokalni ravni imel za posledico izjemen uspeh ženskih kandidatk.

Pričakovani pozitivni elementi volilnega sistema in njegovih pravil so se izkazali za pravilne (glej tudi Fink Hafner 2005; Fink Hafner in drugi 2005). Proporcionalni volilni sistem z zaprtimi volilnimi listami, Slovenija kot ena volilna enota²⁶ in sprejeti ukrepi za uravnoteženo zastopanost spolov (40% kvota in sistem (nepopolne) zadrge) so pozitivno vplivali na izvolitvene možnosti žensk. Prav tako se je za pravilno izkazala

²⁴ Majhna politična teža verjetno pojasnjuje nizko volilno udeležbo (slabih 30 odstotkov) (Statistični urad Republike Slovenije 2004b).

²⁵ Leta 2011 je zaradi odstopa evropslanca Zorana Thalerja njegovo mesto prevzela Mojca Kleva, kar je pomenilo vrnitev na deleže zastopanosti žensk iz leta 2004.

²⁶ Fink Hafner (2005) sicer opozori, da ne moremo natančno preveriti vpliva povečanja volilne in strankarske magnitude na sedemčlansko volilno enoto.

domneva o negativnem vplivu dejavnikov, na katere vpliva ženskam neugodna politična kultura. ZVPEP namreč v 13.čl. (3. odstavek) omogoča volivcem izbiro posameznega kandidata – preferenčni glas.²⁷ Takšna določba pa je glede na (samo)diskriminatorno politično kulturo, ki daje prednost političnim izkušnjam kandidatov (Krašovec in Fink Hafner 2004, 96), izrazito nenaklonjena ženskam. Iz tabele 5.6. je razvidno, da so na evropskih volitvah (2004 in 2009) volivci večino preferenčnih glasov namenili moškimi kandidatom (vsi moški izvoljeni kandidati so pridobili mandat na podlagi preferenčnih glasov, obenem so bili v večini primerov tudi nosilci list). Na dosedanjih volitvah je bila samo ena kandidatka (Tanja Fajon – SD) izvoljena na podlagi preferenčnih glasov. Zaključimo lahko, da je bil eksperiment uvajanja ukrepov pozitivne diskriminacije žensk za evropske volitve uspešen z vidika izvoljivosti žensk: umeščanje kandidatk (po ugotovitvah Fink Hafner in drugi (2005) so bile ženske večinoma postavljene na drugo mesto kandidatne liste) v zgornje polovice kandidatnih list je privedlo do deleža primerljivega z evropskim povprečjem (leti 2004 in 2009). Negativen učinek na učinkovitost zapovedane spolne kvote pa ima možnost preferenčnega glasu (Tabela 5.6.; glej tudi Fink Hafner in drugi 2005).

²⁷ Preferenčni količnik, katerega mora kandidat preseči za izvolitev, je število vseh glasov za listo deljeno z dvakratnikom števila kandidatov na listi (ZVPEP, 13.čl., 3. odstavek).

Tabela 5.6 Način dodelitve mandata in delež preferenčnih glasov izvoljenih (volitve 2004 in 2009)

leto	lista	kandidat	način dodelitve mandata	delež preferenčnih glasov glede na listo
2004	NSI	Lojze PETERLE	s preferenčnimi glasovi	77,34%
		Ljudmila NOVAK	vrstni red na listi	0,99%
	LDS in DeSUS	Jelko KACIN	s preferenčnimi glasovi	58,43%
		Mojca DRČAR-MURKO	vrstni red na listi	5,97%
	SDS	Mihael BREJC	s preferenčnimi glasovi	59,77%
		Romana JORDAN CIZELJ	vrstni red na listi	2,77%
ZLSD	Borut PAHOR	s preferenčnimi glasovi	44,40%	
2009	NSI	Lojze PETERLE	s preferenčnimi glasovi	56,59%
	SD	Zoran THALER	s preferenčnimi glasovi	45,49%
		Tanja FAJON	s preferenčnimi glasovi	15,16%
	SDS	Milan ZVER	s preferenčnimi glasovi	56,69%
		Romana JORDAN CIZELJ	vrstni red na listi	6,82%
	ZARES	Ivo VAJGL	s preferenčnimi glasovi	46,49%
LDS	Jelko KACIN	s preferenčnimi glasovi	69,29%	

Vir: Državna volilna komisija (2004); Državna volilna komisija (2009).

Iz volilnih podatkov je možno sklepati, da ima zakonsko predpisovanje minimalne zastopanosti spolov na kandidatnih listah različen vpliv na različnih ravneh volitev. V primeru parlamentarnih volitev se pokaže neučinkovitost spolnih kvot, saj se je število izvoljenih poslank zgolj simbolično povečalo. Pozitiven trend izvoljenih žensk na lokalni ravni kaže na relativno učinkovitost spolnih kvot, vendar pa so deleži izvoljenih žensk v primerjavi z moškimi še vedno nizki. Nasprotno evropske volitve izpostavijo potencial, ki ga imajo spolne kvote za doseg svojega namena. Rezultati volitev nas opozarjajo na dejstvo, da so za učinkovitost spolnih kvot v smislu enakopravnejše zastopanosti spolov v institucijah političnega predstavnštva ključni drugi dejavniki (volilna pravila, vrstni red kandidatov...), na katere mora biti pozoren vsakokratni poskus volilnega inženirstva.

6 ANALIZA STALIŠČ SLOVENSКИH POLITIČNIH STRANK DO ŽENSK V POLITIKI IN SPOLNIH KVOT

V kontekstu sprejemanja posebnih ukrepov za povečanje deleža žensk v političnem življenju – spolnih kvot – se je razprava odvijala vzdolž dveh glavnih usmeritev. Argumenti, ki so podpirali posebne ukrepe, so prihajali od levo usmerjenih političnih strank, temeljili pa so na dejstvih o nizkem deležu žensk v političnem življenju v Sloveniji, kar naj bi bilo v nasprotju z ustavno zagotovljeno enakostjo spolov. Po mnenju političnih strank, ki so zagovarjale spolne kvote, ženske nimajo enakih možnosti, da bi bile izbrane na kandidatne liste in zato nimajo enakih možnosti, da bi jih dejansko izvolili. Zagovor pozitivnih ukrepov je med drugim temeljil na primerih dobre prakse v razvitejših državah Evropske unije, kot je npr. Belgija. Glavna argumentacija proti uvajanju posebnih ukrepov je prihajala od desno usmerjenih političnih akterjev. Pozitivni ukrepi po njihovem mnenju pomenijo kršitev principa enake obravnave moških in žensk, so ponižujoči za ženske in jih silijo k vstopu v politiko. Spolne kvote naj bi bile tako nedemokratična poteza, tako z vidika žensk kot z vidika političnih strank. Ne nazadnje, nasprotovanje predlaganim ukrepom je temeljilo na prepričanju, da uvedene kvote ne bi spremenile položaja, saj so potrebne spremembe v družbenih vzorcih in vlogah (Mirovni inštitut 2005).

Dejanski pregled magnetogramov sej Državnega zbora ob spreminjanju volilne zakonodaje (Zakon o volitvah poslancev v Evropski parlament – ZVPEP, Zakon o lokalnih volitvah – ZLV, Zakon o volitvah v Državni zbor – ZVDZ) prikaže precej podobno sliko glede podpore političnih strank pri sprejemanju posebnih ukrepov za povečanje ženskih deležev v voljenih telesih. Vse politične stranke so si bile enotne glede dejstva, da so ženske nezadostno zastopane, vendar pa se njihova mnenja razlikujejo pri rešitvah, kako dejansko uresničiti načelo enakopravne zastopanosti spolov v politiki. Levosredinsko usmerjene politične stranke (najbolj aktivni sta bili SD in LDS) so bile v razpravi o sprejemu posebnih ukrepov v okviru spremembe ZVPEP le-tem najbolj naklonjene, saj naj bi izkušnje evropskih držav kazale, tako poslanka Potrata (SD), »da brez pozitivnih ukrepov večjega števila žensk ne bo«. Politične stranke desnosredinske usmeritve so spremembi nasprotovale z argumentom

neustavnosti²⁸ in svobodne izbire. Naposled je predlog za uveljavitev posebnih ukrepov v zakonu, ki predpisuje volitve v evropski parlament (40-odstotna kvota in uvrstitev vsaj enega kandidata nasprotnega spola v zgornji del kandidatne liste), podprla tudi ena od desno usmerjenih strank – SDS, čeprav je sama predlagala 25-odstotno kvoto. Razprava o dopolnitvah ZLV in ZVDZ je potekala v podobnih okvirih, le da so bile pozicije moči nekoliko drugačne, saj je bila tokrat levosredinska opcija v opoziciji, desnosredinska pa v koaliciji. Stališča političnih strank se niso veliko spremenila, bizarnost debate o zadovoljivem odstotku žensk na kandidatnih listah za lokalne in državne volitve pa je bila predvsem v tem, da so bile tokratne spremembe predlagane s strani desnosredinske koalicije, ki je bila v načelu proti kvotam kot administrativnim ukrepom, saj po mnenju ministra Viranta (SDS) le-te v resnici ne bodo spremenile ničesar glede udeležbe žensk v politiki: /.../ »kvote smo predlagali predvsem zaradi tega, ker smo želeli iti naproti tistim, ki si teh kvot želijo, ki mislijo, da bodo pozitivno vplivale« /.../. Levosredinske stranke so administrativne ukrepe v obliki kvot zagovarjale, vendar pa so zahtevale precej višje zakonsko predpisane deleže žensk na kandidatnih listah, ki bi bili primerljivi s tistimi v ZVPEP. Na koncu je obveljala dikcija s 40 odstotno kvoto za lokalne volitve (postopen dvig kvote na vsakih volitvah za 10 odstotkov do leta 2014) in 35 odstotno kvoto za državne volitve (25 odstotkov leta 2008, 35 odstotkov leta 2012).

6.1 POLITIČNE STRANKE

Stališča intervjuvank se v veliki meri skladajo s stališči njihovih strank, pridobljenih iz magnetogramskih zapisov. Kleva (SD) meni, da so ženske kvote na trenutni stopnji družbeno-političnega razvoja v Sloveniji potrebne. Zakonsko določene kvote vidi kot kratkoročni do srednjeročni mehanizem, ki v prihodnosti morda ne bo več potreben, ko bodo ženske v politiki de facto sprejete kot enakovredne svojim moškim kolegom. Pozitivne učinke kvot Kleva prepozna v dejstvu, da so bile politične stranke prisiljene na svoje liste uvrstiti ženske, kar je imelo za posledico številčnejši vstop žensk v politiko. Negativno plat zgodbe o spolnih kvotah Kleva vidi v vprašanju njihove polne

²⁸ V času razprave je bila sprememba 43. člena Ustave, ki dopušča možnost sprejemanja posebnih ukrepov za enake možnosti spolov, še v postopku, sprejeta pa je bila naknadno.

učinkovitosti v praksi. »Velik problem namreč še zmeraj ostaja vrstni red na kandidatnih listah, saj so praviloma nosilci list moški oziroma moški v večini zavzemajo vrhnje položaje, ki so v glavnem tudi edini realno izvoljivi položaji na listi«.

Kresal (LDS) podpira kvote za enakomerno zastopanost obeh spolov kot začasni pozitivni ukrep za popravo nesorazmerne zastopanosti družbenih skupin. V tej podpori gre še nekoliko dlje, saj zagovarja tudi druge oblike pozitivne diskriminacije za slabše zastopan spol v preostalih organih, ki jih imenuje lokalna ali državna oblast. Pozitivna lastnost kvot je po njenem mnenju prav tako prisila političnim strankam, da zagotovijo minimalni delež ženskih kandidatk. Negativnih lastnosti ne prepoznava, izpostavi pa dejstvo, da »kvote očitno niso zadosten instrument, s katerim bi dosegli zadovoljivo povečanje žensk v politiki in da potrebujemo dodatne ukrepe«.

Nekonsistentno stališče je moč zaslediti pri SLS, saj je v razpravi o spremembah ZVDZ poslanec Janc (SLS) zagovarjal tezo, da so kvote neke vrste prisila in da so možnosti vsem enako dane, ženske pa v določenem okolju politika preprosto ne zanima. Starman (SLS) kvote tudi dojema nekoliko prisiljeno, vendar je to »edini način, da pridobimo tudi ženski pogled v politiki«. Starman zakonsko predpisane kvote podpira, saj ženske le tako pridejo na listo in imajo vsaj možnost izvolitve. Prav tako je ob spoštovanju ženskih kvot, principa zadrge in akcijskih načrtov, spremembe ZVPEP podprl poslanec Podobnik (SLS), obenem pa je podvomil v učinkovitost sprejetih mehanizmov, saj se vse »prične in konča v politični kulturi in notranji demokraciji politične stranke«.

Jeraj (SDS) in njena stranka v načelu ne podpirajo ženskih kvot, saj je po njenem mnenju pomembnejša razbremenitev žensk pri drugih obveznostih, ustvarjanje pozitivnega odnosa do politike in vzgoja. Obenem pa priznava dejstvo, da bomo s kvotami hitreje dosegli višji odstotek žensk v politiki, zato je tudi glasovala zanje. Ne nazadnje, spremembe ZLS in ZVDZ so se zgodile v mandatu desnosedinske koalicije. Pozitivna lastnost kvot je po njenem mnenju predvsem večja izvoljenost žensk, vsaj na lokalni ravni, negativna pa dejstvo, da se zaradi kvote »katera od žensk znajde na listi, čeprav morda nima teh ambicij, niti znanja«.

Vse štiri intervjuvanke se strinjajo, da je za trenutno neučinkovitost kvot krivo predvsem pragmatično delovanje političnih strank, saj so ženske večinoma postavljene v neizvoljive volilne okraje. Med dejavniki neuspeha sistema ženskih kvot pa so tudi

nepripravljenost žensk za kandidaturo (Starman - SLS) in zaprtost obstoječih političnih struktur (Kresal - LDS). Glede na ugotovitve iz intervjujev je možno deloma potrditi ugotovitve nekaterih avtorjev (npr. Antić Gaber 1998) o domnevno večji senzibilnosti levih (levosredinskih) političnih strank do vprašanja žensk v politiki. SD in LDS kot levosredinski stranki v svojih notranje strankarskih aktivnostih v večji meri upoštevata načela pozitivne diskriminacije ženskih članic skozi statutarna določila. SLS in SDS takšnih določil ne poznata. Prav tako levosredinski stranki v večji meri zagovarjata primernost sprejetih ukrepov pozitivne diskriminacije v obliki spolnih kvot. Vendar pa se na tem mestu lahko strinjamo z ugotovitvijo o pragmatičnosti strankarskih prizadevanj in sekundarnosti ideološke argumentacije glede večjega deleža žensk v politiki (Fink Hafner in drugi 2011). Namreč, SDS kot desnoredinska stranka je kljub načelnemu nasprotovanju zakonskemu predpisovanju minimalnih deležev obeh spolov na kandidatnih listah glasovala za predlagane sprejetje spolnih kvot. Predstavnica SLS prav tako v svojem odgovoru spolne kvote podpre. Ne nazadnje sta desnoredinska vlada in koalicija trenutno veljavne spolne kvote v zakonodaji o parlamentarnih in lokalnih volitvah predlagali in kasneje tudi sprejeli.

6.1.1 NOTRANJESTRANKARSKI POLITIČNI PRITISKI

Na večjo odprtost strank do žensk pogosto vpliva neposredna angažiranost žensk v strankah oz. notranjestrankarski politični pritiski. Slednji so v obliki obstoja in aktivnosti ženskih organizacij v strankah v Sloveniji prisotni vse od začetka 90. let 20. stoletja (Antić Gaber 1998, 194-198).

Kleva (SD) izpostavlja, da statut Socialnih demokratov določa, da morajo kandidatne liste za kolegijske organe stranke na vseh ravneh zagotavljati najmanj 40% zastopanost enega spola. Med kandidatkami in kandidati ter kandidatnimi listami za volitve v Državni zbor in za poslanke oziroma poslance Evropskega parlamenta mora, tako Kleva, biti zagotovljena praviloma najmanj 40% zastopanost enega spola, v vsakem primeru pa najmanj 1/3 zastopanost enega spola. »Znotraj stranke že od njene ustanovitve oz. od leta 1990 zelo aktivno deluje tudi Ženski forum Socialnih demokratov, kot prva slovenska ženska skupina znotraj politične stranke«. Kresal

(LDS) pravi, da je njena stranka od svojega nastanka zagovornica sprejemanja ukrepov za izboljšanje deleža žensk v politiki in ima v svojem statutu že vrsto let uvedene kvote za vse funkcije v stranki. Za ženska vprašanja je sicer odgovoren Odbor za politiko enakih možnosti (Liberalna Demokracija Slovenije). Starman (SLS) ženski zvezi znotraj stranke pripisuje velik pomen, saj je s svojim vplivom dosegla sprejetje akcijskega načrta v statut stranke, ki tako zajema kritičen pogled na položaj žensk v stranki in načrt, kako izboljšati stanje. Statut Slovenske ljudske stranke sicer ni nikoli določil strankarskih spolnih kvot (Fink Hafner in drugi 2011). Jeraj (SDS) kot predsednica Ženskega odbora Slovenske demokratske stranke ocenjuje aktivno delo v okviru ženskih odbor v političnih strankah kot pomembno, v postopku sprejemanja pa je tudi Načrt za uravnoteženo zastopanost obeh spolov. SDS prav tako v svojem statutu ne vključuje določil strankarskih spolnih kvot.

6.2 VOLILNI SISTEM

»Analizo zunanjih institucionalnih dejavnikov odnosa političnih strank do žensk najdemo predvsem pri obravnavanju vloge volilnega sistema. /.../ Glede na teoretska pričakovanja naj bi bili pozitivni dejavniki spolno uravnotežene strukture kandidatov in izvoljenih naslednja volilna pravila: načelo sorazmernosti, določitev Slovenije kot ene volilne enote in glasovanje za liste kandidatov s posebnimi dodatnimi pravili o spolni sestavi kandidatnih list« (Fink-Hafner in drugi 2011). Analize rezultatov lokalnih volitev (npr. Fink-Hafner in Krašovec 2004, 102-124) prinašajo dvom v pozitivne učinke proporcionalnega sistema: čeprav ta dopušča večjo mobilizacijo žensk v fazi kandidiranja, pa je izvoljivost žensk v občinah s proporcionalnim volilnim sistemom mnogo manjša kot v občinah z večinskim sistemom in v preučevanem obdobju celo pada.²⁹

Podobno problematičnost proporcionalnega volilnega sistema opazi tudi Kleva (SD), predvsem na lokalni ravni, kjer je število strank in list veliko, rezultat tega pa je velika razpršenost izvoljenih kandidatov oziroma porazdeljenost volilnega uspeha. »To pomeni, da so med uspešnimi kandidati v glavnem zelo prepoznavna imena (večinoma

²⁹ Preučevano obdobje so lokalne volitve v letih 1994, 1998 in 2002.

moška, op.a.), ki zastopajo najvišja mesta na listah«. Kresal (LDS) v skladu z koalicijsko pogodbo ohranja zavezo volilnemu sistemu sorazmernega predstavnštva, vendar ga je po njenem potrebno preoblikovati tako, da »bodo skladno s petim odstavkom 80. člena Ustave Republike Slovenije volivke in volivci imeli odločilen vpliv na dodelitev mandatov kandidatom. S tem se bodo povečale možnosti izvolitve žensk«. Podobno mnenje deli Starman (SLS), saj naj bi volivci imeli občutek, da ne morejo izbrati svojega predstavnika. »Morda bi bilo bolje«, tako Starman, »če bi volivci imeli možnost dejanske izbire svojega predstavnika in ne izbiro liste oz. stranke«. Jeraj (SDS) se strinja, da je razmislek o spremembi proporcionalnega sistema v večinski volilni sistem potreben.

Pomisleki intervjuvank o rigidnosti slovenskega volilnega sistema so na mestu, saj je volivcu onemogočeno odločilno vplivati na izbor posameznega kandidata. V slovenskem primeru je vprašljiv celo temeljni postulat proporcionalnega sistema, saj ženskam kot politični manjšini ni omogočena ustrezna zastopanost. Pa vendar je potrebna previdnost pri morebitnem spreminjanju volilnega sistema: kot rečeno, izkušnje iz drugih držav kažejo, da so ženske v večinskih volilnih sistemih praviloma manj uspešne kot v proporcionalnih volilnih sistemih. Sprememba določenih volilnih pravil v kombinaciji s spolnimi kvotami bi se lahko izkazala kot ključna pri enakopravnejši zastopanosti žensk. Zgolj uvedba večinskega volilnega sistema v sedanji družbeni klimi, ki političnemu udejstvovanju žensk ni naklonjena, bi verjetno pomenila stagnacijo oziroma poslabšanje ženskega predstavnštva.

6.3 PREVLADUJOČE VREDNOTE IN POLITIČNO-KULTURNI VZORCI

Eden od grozdov dejavnikov je pogojen z vpetostjo političnih strank v družbena okolja s specifičnimi prevladujočimi vrednotami in politično-kulturnimi vzorci, za katere je značilno, da se sicer tudi lahko spreminjajo, a praviloma v daljših časovnih obdobjih (glej npr. Krašovec 1999). Fink Hafner in drugi (2011) deloma razkrivajo značilnosti družbenega okolja oziroma prevladujoče vrednote in politično-kulturne vzorce v slovenski družbi s podatki longitudinalne raziskave Slovensko javno mnenje (SJM).

»Raziskovalne ugotovitve kažejo, da v Sloveniji lahko govorimo o prevladi vrednot, ki proizvajajo posredno diskriminacijo žensk. Ta ni le domena strank in njihovih meril za izbor kandidatov za nastop na volitvah, ampak tudi volivcev, ki se pri svojem volilnem odločanju v pomembni meri odločajo na podlagi političnih izkušenj kandidatov« (Krašovec in Fink Hafner 2004).

Kleva (SD) je prav tako mnenja, da na število žensk v politiki bistveno vpliva »politična kultura oziroma ustaljeni vzorci vedenja in ravnanja na politični ravni, v povezavi z dojemanjem vloge žensk v politiki in družbi nasploh«. Obenem meni, da je javno mnenje zmeraj bolj naklonjeno večji participaciji žensk: »zakoreninjene sistemske in družbene vrednote je sicer težko spreminjati, a skozi daljše politične izkušnje in čedalje več dosežkov žensk v politiki se bo zagotovo spreminjal tudi odnos splošne javnosti do političark«. Kresal (LDS) izpostavi podoben pomen družbene klime, ki jo je treba spremeniti tako, da bo bolj naklonjena novim obrazom in ne bo pristajala na stereotipe, in sicer s spodbujanjem političnih strank, da ženskam, ki so izvoljene prvič, omogoči možnost usposabljanja in spoznavanja političnega odločanja. Prav tako ocenjuje, da je javno mnenje na načelni ravni v večini naklonjeno večji participaciji žensk, pri dejanskih ukrepih pa večkrat ni tako. Po mnenju Starman (SLS) prevladujejo predsodki in stereotipi, ki izhajajo iz tradicionalnih vzorcev obnašanja, rezultat tega pa so nizka udeležba žensk na kandidatnih listah in posledično tudi slaba izvoljivost žensk. V skladu s tem Starman oceni, da javno mnenje v Sloveniji še ni naklonjeno večji participaciji žensk v politiki. Jeraj (SDS) pravi, da je slovensko javno mnenje premalo naklonjeno večji participaciji žensk v politiki, to pa bi lahko po njenem spremenili s spremembo družbene realnosti (domovinska vzgoja in podobno). Krašovec in Deželan (v Fink Hafner in drugi 2011) zaključita, da enakopravnost žensk v politiki v Sloveniji sicer ni nepomembna vrednota, je pa po mnenju volivcev to problematika, ki a) je v večji meri že zadovoljivo urejena ali b) ni na prioritetni listi tematik, ki bi jih morali zelo izpostavljati.

Analiza opravljenih intervjujev v svojem kvalitativnem poskusu razumevanja problematike skozi osebni vidik pokaže precejšnje ujemanje s kvantitativnimi empiričnimi podatki. Vse intervjuvanke se strinjajo, da spolne kvote lahko privedejo do večjih deležev žensk v voljenih telesih. Obenem največji problem spolnih kvot vidijo v njihovi trenutni neučinkovitosti, predvsem v okviru lokalnega in nacionalnega

političnega predstavništva. Analiza parlamentarnih in lokalnih volitev je pokazala, da imajo spolne kvote v trenutnih okvirjih omejen domet. Sistem volilnih okrajev, postavljanje ženskih kandidatk v neizvoljive okraje, postavljanje žensk na nižja mesta na kandidatnih listah, preferenčni glas, se izpostavijo kot ključni elementi, ki onemogočajo večji preboj žensk v predstavniška telesa. Podobno intervjuvanke glavne vzroke neučinkovitosti spolnih kvot identificirajo v tradicionalnih vrednotah in politični kulturi, ki večji participaciji žensk v politiki še vedno ni naklonjena, ter sistemskih danostih volilnega sistema, ki onemogočajo večje deleže izvoljivosti žensk. Izpostavljene pomisleke intervjuvank glede tradicionalnih vrednot in ženskam nenaklonjeni politični kulturi je mogoče potrditi v empiričnih podatkih o vplivu preferenčnega glasu na izvolitvene možnosti žensk. Pomisleke intervjuvank glede neugodnih elementov volilnega sistema pa je moč potrditi v predstavljenih empiričnih podatkih o nizkih deležih izvoljenih žensk, na katere so imele bistven vpliv določena volilna pravila. Prav tako se stališča intervjuvank glede pragmatičnosti političnih strank ujemajo z empiričnimi podatki, o čemer priča postavljanje žensk v neizvoljive okraje ter razvrščanje kandidatk na nižja mesta na kandidatni listi. Glede na visoko kongruenco med empiričnimi podatki in odgovori intervjuvank glede učinkovitosti spolnih kvot je na mestu sklep, da so za nizke deleže žensk odgovorne predvsem (moške) politične elite, ki s svojim oportunističnim in pragmatičnostjo želijo maksimirati »volilne dobičke« znotraj tradicionalne slovenske družbe. V tem kontekstu padejo zahteve po enakopravnejši zastopanosti spolov v neskončno spiralo, ki jo bo težko prekiniti.

7 SKLEPNE UGOTOVITVE

Vprašanje enakopravne zastopanosti obeh spolov v voljenih političnih telesih gre v samo bistvo nekaterih ključnih političnih konceptov. Po mnenju Thomas (v Montgomery 2003, 4) obstaja večja verjetnost, da bo politična skupnost bolj stabilna in da ji bodo državljani zaupali in jo podpirali, če bodo imeli vsi državljani enake možnosti participacije pri odločanju o stvareh, ki vplivajo na njihova življenja. Nizki deleži prisotnosti žensk v voljenih institucijah političnega odločanja postavljajo dilemo o substantivni enakosti njihovega državljanstva. Predstavljeno delo kot tudi že narejene analize so pokazatelji, da obstaja utemeljen dvom, ali imajo vsi polnopravni državljani in državljanke dejansko enake možnosti glede udeleževanja v procesih političnega odločanja. Ideja zakonskega predpisovanja minimalnih deležev obeh spolov na kandidatnih listah za različne volitve v predstavniška telesa izhaja iz takšnega dvoma. Kot je bilo prikazano, so številne države vpeljale mehanizem spolnih kvot s ciljem poprave nesorazmernih deležev spolov v politiki. Primarni namen uvajanja spolnih kvot je torej doseganje enakosti rezultatov obeh spolov (Bacchi 2006, 32), kar temelji na argumentu pravičnosti in koristnosti (Mateo Diaz 2005, 4). Doseči politično enakost spolov pomeni osmišljanje koncepta modernega državljanstva s konceptom pravičnega političnega predstavništva.

Razprava ob sprejemanju spolnih kvot v Sloveniji je bila pri identifikaciji problema precej enotna, saj se je večina akterjev strinjala o nezadostnem ženskem predstavništvu, kar je razvidno tudi iz analize intervjujev. Zahteva po enakopravni zastopanosti obeh spolov ni bila sporna za nobeno politično opcijo. Nesoglasja so nastala pri percepciji koncepta enakosti in s tem povezani izbiri mehanizmov za enakopravnejše zastopanje spolov. V debati je moč zaznati nasprotje med enakostjo možnosti – zastopnost žensk v politiki je vprašanje svobodne izbire glede na obstoječe razlike (desnosredinske stranke) – in enakostjo rezultatov – nizka zastopnost žensk v politiki je problem enakih rezultatov, saj izhodiščne možnosti niso enake za vse (levosredinske stranke). Izpostavljeno nasprotje razumevanja enakosti se v našem primeru izpostavi kot temelj argumentacije za ali proti spolnim kvotam, kar je v skladju s poprej izpostavljeno teoretično konceptualizacijo.

Teoretični ekskurz je obenem pokazal relevantnost državljanske tradicije, ki prevladuje v določeni politični skupnosti. Problematika nezadostnega predstavnštva žensk se bo različno reševala v različnih tradicijah državljanstva. Slovenija se je v svoji korporativistični tradiciji odločila za sprejem zakonskih kvot na vseh ravneh volitev. Toda ali zakonsko predpisovanje dejansko prinaša enakost rezultatov v smislu volilnega izida? Ali so spolne kvote bistveno pripomogle k povečanju deležev žensk v voljenih političnih institucijah? Analiza slovenskega primera je pokazala, da enoznačnega odgovora ni mogoče podati.

Izhodiščno hipotezo diplomskega dela, da zakonsko predpisovanje minimalne zastopanosti spolov za volitve v institucije političnega predstavnštva nima pomembnejšega vpliva na število izvoljenih predstavnic v Sloveniji, lahko na primeru parlamentarnih volitev v celoti potrdimo. Izkazalo se je, da se volilni uspeh ženskih kandidatk po sprejetju spolnih kvot znotraj volilnega zakona (ZVDZ-B) ni bistveno izboljšal: izvoljena je bila le ena poslanka Državnega zbora več. Obenem je analiza pokazala, da se je izvoljivost žensk za volitve v Državni zbor po uvedbi spolnih kvot celo zmanjšala. Spolne kvote lahko vplivajo na oblikovanje kandidatnih list v smislu večje ženske prisotnosti, vendar pa v kontekstu prevladujoče, ženskam v politiki, nenaklonjene politične kulture (Krašovec in Fink Hafner 2004) ne morejo imeti bistvenega vpliva. Deloma gre vzrok za neuspeh iskati tudi v, kot že ugotovljeno, ženskam neugodnih volilnih pravilih, predvsem v številčnosti volilnih okrajev, ki dodatno paralizirajo učinke pozitivne diskriminacije žensk. Na tej podlagi civilne iniciative za večjo zastopanost žensk v politiki predlagajo spremembo ZVDZ, ki bi ukinila volilne okraje, uvedla 40 odstotno kvoto za posamezen spol, izmenično razporeditev kandidatk in kandidatov na prvi polovici kandidatne liste in absolutno obvezni preferenčni glas (Ženski lobi Slovenije 2010).

Analiza lokalnih volitev po sprejemu postopno višjih spolnih kvot v volilno zakonodajo (ZLV-E) prikaže trend zviševanja deležev ženskih predstavnic v izvoljenih občinskih svetih, vendar pa so zaradi sistema nepopolne zadrge kandidatke večinoma razporejene na nižja mesta, kar v kontekstu fragmentacije političnega tekmovanja na lokalni ravni (veliko število kandidatnih list) prinaša relativno slabe rezultate ženskih kandidatk. Ugotovljeno je, da so ženske kandidatke večinoma postavljene na tretje, šesto ali deveto mesto, in pričakovati je, da naslednje zvišanje zapovedane spolne kvote na 40 odstotkov

ne bo prineslo večjega deleža izvoljenih svetnic. Obenem je ugotovljeno, da so občine z večinskimi volilnimi sistemi, kjer zaradi majhnosti kandidatnih list kvote v praksi ni mogoče upoštevati, relativno uspešnejše pri izvoljivosti ženskih kandidatk, kar pod vprašaj postavlja teoretična pričakovanja (Antić Gaber 1998) o pozitivnem vplivu proporcionalnega volilnega sistema na deleže izvoljenih žensk. **Slednje ugotovitve nam omogočajo delno potrditev osnovne hipoteze, saj je zakonsko predpisovanje minimalne zastopanosti spolov na lokalnih volitvah imelo pozitiven vpliv na večji delež izvoljenih žensk, vendar se pokažejo določene omejitve.**

Evropske volitve kot volilni eksperiment z vidika enakopravnejše zastopanosti obeh spolov ne omogočajo časovno primerjalne analize, saj so bile spolne kvote predpisane že na prvih volitvah. Kakorkoli, takšen eksperiment se je pokazal za uspešnega, saj je bil izvoljen največji delež žensk v primerjavi z volitvami na lokalni in državni ravni. Teoretična pričakovanja (Antić Gaber 1998; Matland in Montgomery 2003; Dahlerup 2006) o pozitivnem vplivu proporcionalnega volilnega sistema z velikimi volilnimi enotami in zaprtimi listami so se v tem primeru izkazala za pravilna, vendar se je tudi na evropskih volitvah pokazal vpliv ženskam neugodnih dejavnikov, na katere vpliva ugotovljena (samo)diskriminatorna politična kultura volivcev in volivk v Sloveniji (Fink Hafner in drugi 2005). Analiza je pokazala, da so večino preferenčnih glasov dobili nosilci list, ki so bili vsi moškega spola, vse ženske razen ene pa so bile izvoljene na podlagi uvrstitve na drugo mesto kandidatne liste. **V primerjavi z ostalimi analiziranimi ravni lahko v primeru evropskih volitev zavrremo našo hipotezo, saj je imelo zakonsko predpisovanje minimalne zastopanosti spolov velik vpliv na relativno visok delež izvoljenih žensk.**

Zaključimo lahko, da imajo spolne kvote velik potencial v prizadevanjih, da se nizki deleži žensk v institucijah političnega predstavništva bistveno dvignejo. Vendar pa je potrebno v posegih volilnega inženirstva upoštevati značilnosti političnega sistema. Kot se je izkazalo v slovenskem primeru, je lahko projekt spolnih kvot neuspešen, v kolikor ni v sozvočju z volilnim sistemom in njegovimi podrobnimi pravili. Če zakonodajalec, namerno ali nenamerno, prezre verjetne učinke neugodne politične kulture na učinkovitost spolnih določil na kandidatnih listah, bo enakopravno predstavništvo obeh spolov še nekaj časa le teoretični ideal.

8 LITERATURA

Antić Gaber, Milica. 1998. *Ženske v parlamentu*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

--- 2008. Slovenia: from voluntary to legislated quotas. V *Electoral Gender Quota Systems and Their Implementation in Europe*, ur. Drude Dahlerup in Lenita Freidenvall, 82-92. Brussels: European Parliament.

--- in Jasna Jeram, ur. 1999. *Ženske, politika in demokracija: za večjo prisotnost žensk v politiki*. Ljubljana: Urad za žensko politiko.

--- in Sonja Lokar. 2006. The Balkans: from total rejection to gradual acceptance of gender quotas. V *Women, Quotas and Politics*, ur. Drude Dahlerup, 138-167. London and New York: Routledge.

---, Irena Selišnik, Maruša Gortnar in Nataša Purkat. 2003. *Ženske v slovenskem parlamentu: pod kritično maso zastopanosti: (raziskovalno poročilo)*. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Bacchi, Carol. 2006. Arguing for and against quotas: theoretical issues. V *Women, Quotas and Politics*, ur. Drude Dahlerup, 32-51. London and New York: Routledge.

Bell, Daniel. 1992. Liberalizem v postindustrijski družbi. V *Sodobni liberalizem*, ur. Rudi Rizman, 231-249. Ljubljana: Krt.

Čičkarić, Lilijana. 2009. Žene u političkoj areni - insajderke ili outsajderke? *Sociologija* 51 (4): 423-436.

Dahlerup, Drude. 2003. *"Quotas are Changing the History of Women"*. Dostopno prek: http://www.quotaproject.org/cs/cs_drude_africa_oct_2004.pdf (30. marec 2011).

--- 2005. Increasing Women's Political Representation: New Trends in Gender Quotas. V *Women in Parliament: Beyond numbers*, ur. Julie Ballington in Azza Karam, 141-153. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance.

---, ur. 2006. *Gender, Quotas and Politics*. London and New York: Routledge.

Dahlerup, Drude. 2009. About Quotas. *Global Database of Quotas for Women*. Dostopno prek: <http://www.quotaproject.org/aboutQuotas.cfm> (30. marec 2011).

--- in Lenita Freidenvall, ur. 2008. *Electoral Gender Quota Systems and Their Implementation in Europe*. Brussels: European Parliament. Dostopno prek: <http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/200903/20090310ATT51390/20090310ATT51390EN.pdf> (4. april 2011).

Dedić, Jasminka. 2003. *Diskriminacija v postopkih pridobivanja državljanstva v Sloveniji*. Ljubljana: Mirovni inštitut. Dostopno prek: http://www2.arnes.si/~ljmiri1s/slo_html/publikacije/Dedic01.pdf (15. maj 2011).

Deželan, Tomaž, Danica Fink Hafner, Mitja Hafner-Fink in Samo Uhan. 2007. *Državljanstvo brez meja?* Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Deželan, Tomaž. 2009. *Relevantnost tradicij državljanstva*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Dietz, Mary. 1994. Context is All: Feminism and Theories of Citizenship. V *Citizenship: critical concepts*, ur. Bryan S. Turner in Peter Hamilton, 443-460. London and New York: Routledge.

Državna volilna komisija. 2004. *Volitve v Evropski parlament*. Dostopno prek: <http://volitve.gov.si/ep2004/index.html> (20. junij 2011).

--- 2009. *Volitve v Evropski parlament 2009*. Dostopno prek: <http://volitve.gov.si/ep2009/> (20. junij 2011).

Državni zbor Republike Slovenije. 2004. *Seje Državnega zbora: Besedilo: Nadaljevanje 34. seje*. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=97&cs=1&st=m&mandate=3&sb=0&sd=1&o=20&new=1#list> (28. junij 2011).

--- 2005. *Seje Državnega zbora: Besedilo: Nadaljevanje 8. seje*. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=97&cs=1&st=m&sb=0&sd=0&mandate=4&o=10&new=1#list> (28. junij 2011).

--- 2006. *Seje Državnega zbora: Besedilo: Nadaljevanje 18. redne seje*. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=97&cs=1&st=m&sb=0&sd=0&mandate=4&o=30&new=1#list> (28. junij 2011).

Dworkin, Ronald. 1992. Liberalizem. V *Sodobni liberalizem*, ur. Rudi Rizman, 211-230. Ljubljana: Krt.

Fink Hafner, Danica. 2005. Evropske volitve 2004 v Sloveniji - učinkovitost volilnega inženirstva v korist bolj uravnotežene zastopanosti spolov. V *Volitve v evropski parlament: Res drugorazredne volitve?*, ur. Alenka Krašovec, 107-129. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- in Alenka Krašovec. 2000. Dejavniki strankarske podpore kandidatkam na lokalni in nacionalni ravni političnega sistema. *Družboslovne razprave* 16 (34-35): 141-165.

--- 2004. Vpliv volilnega sistema na delež žensk v nacionalnem in lokalnih predstavniških telesih v Sloveniji. V *Lokalna demokracija I, Analiza lokalnih volitev 2002*, ur. Marjan Brezovšek, Miro Haček, Alenka Krašovec, 102-124. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 2006. Ideološko-politički rascjepi u slovenskoj stranačkoj areni poslije 1989. godine. V *Razvoj političkog pluralizma u Sloveniji i Bosni i Hercegovini*, ur. Danica Fink Hafner in Mirko Pejanović, 71-104. Ljubljana, Sarajevo: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV, Fakultet političkih nauka.

---, Tomaž Deželan in Simona Topolinjak. 2011. Politične stranke in ženske v času tranzicije. V *Ženske v slovenski politiki*, ur. Milica Antić Gaber. Ljubljana: Sophia. V pripravi.

Fink Hafner, Danica, Tomaž Deželan in Simona Topolinjak. 2005. Kandidatke na evropskih volitvah 2004 v Sloveniji: strankocentričnost volilnega sistema in medijskega poročanja. V *Politološki vidiki volilne kampanje: analiza voline kampanje za volitve v Evropski parlament 2004*, ur. Simona Kustec Lipicer, 128-146. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Freidenvall, Lenita, Drude Dahlerup in Hege Skjeie. 2006. The Nordic countries: an incremental model. V *Women, Quotas and Politics*, ur. Drude Dahlerup, 55-82. London and New York: Routledge.

Global Database of Quotas for Women. Dostopno prek: <http://www.quotaproject.org/index.cfm> (30. marec 2011).

Inter-Parliamentary Union. Dostopno prek: <http://www.ipu.org/english/home.htm> (30. marec 2011).

Jalušič, Vlasta in Milica Antić Gaber. 2001. *Ženske, politike, možnosti: perspektive politike enakih možnosti v Srednji in Vzhodni Evropi*. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Jalušič, Vlasta. 1999. Zakaj je pomembno, da so ženske prisotne v parlamentu in drugih političnih institucijah? V *Ženske, politika, demokracija: za večjo prisotnost žensk v politiki*, ur. Milica Antić Gaber in Jasna Jeram, 51-62. Ljubljana: Urad za žensko politiko.

Jeraj, Alenka. 2011. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 14. junij.

Jeretič, Sebastjan. 2000. Feminizem in politika emancipacije. *Teorija in praksa* 37 (3): 475-493.

Jogan, Maca. 2004. Slovenska (postmoderna) družba in spolna neenakost. *Teorija in praksa* 41 (1-2): 361-376.

Joppke, Christian. 2007. Transformation of Citizenship: Status, Rights, Identity. *Citizenship Studies* 11 (1): 37-48.

Kleva, Mojca. 2011. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 24. maj.

Kovač, Aleksandra K. 2010. "Le 14 odstotkov poslank kaže na demokratično invalidno državo". MMC RTV SLO, 11. julij. Dostopno prek: <http://www.rtv Slovenija.si/slovenija/le-14-odstotkov-poslank-kaze-na-demokracicno-invalidno-drzavo/234452> (22. junij 2011).

Koželj, Kristijan. 2004. Platonova definicija pravičnosti s kritiko Rawlsove pogodbene teorije. *Tretji dan* 33 (5/6): 29-40.

Krašovec, Alenka in Danica Fink Hafner. 2004. Politične izkušnje in volitve: posredna diskriminacija žensk. V *Lokalna demokracija I, Analiza lokalnih volitev 2002*, ur. Marjan Brezovšek, Miro Haček, Alenka Krašovec, 75-101. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Krašovec, Alenka in Tomaž Deželan. 2011. Programi političnih strank in enakopravnost žensk v politiki. V *Ženske v slovenski politiki*, ur. Milica Antić Gaber. Ljubljana: Sophia. V pripravi.

Krašovec, Alenka. 1999. Vpliv okolij na prisotnost žensk v politiki. V *Ženske, politika, demokracija*, ur. Milica Antić Gaber in Jasna Jeram, 207-230. Ljubljana: Urad za žensko politiko.

Kresal, Katarina. 2011. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 8. junij.

Krook, Mona Lena, Joni Lovenduski in Judith Squires. 2006. Western Europe, North America, Australia and New Zealand: gender quotas in the context of citizenship

models. V *Women, Quotas and Politics*, ur. Drude Dahlerup, 194-221. London and New York: Routledge.

Kropivnik, Samo. 2001. Vsebina ideološkega kontinuuma levo-desno v Sloveniji v preteklem desetletju. V *Demokratski prehodi II: Slovenija v primerjavi z drugimi nekdanjimi jugoslovanskimi republikami*, ur. Danica Fink Hafner in Miro Haček, 138-170. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Kymlicka, Will. 2005. *Sodobna politična filozofija*. Ljubljana: Krtina.

Liberalna demokracija Slovenije. Dostopno prek: <http://www.lds.si/si/> (1. julij 2011).

Lokar, Sonja. 2005. A Short History of Quotas in Slovenia. V *The Implementation of Quotas: European Experiences: Quota Report Series*, ur. Julie Ballington in Francesca Binda, 118-124. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance.

Lovenduski, Joni in Pippa Norris, ur. 1993. *Gender and Party Politics*. London: Sage Publications, New Delhi: Thousand Oaks.

Mateo Diaz, Mercedes. 2005. *Representing women? Female legislators in west european parliaments*. Colchester: ECPR Press.

Matland, Richard E. 2006. Electoral quotas: frequency and effectiveness. V *Women, Quotas and Politics*, ur. Drude Dahlerup, 275-292. London and New York: Routledge.

Matland, Richard E. in Kathleen A. Montgomery. 2003. Recruiting Women to National Legislatures: A General Framework with Applications to Post-Communist Democracies. V *Women's Access to Political Power in Post-Communist Europe*, ur. Richard E. Matland in Kathleen A. Montgomery, 19-42. Oxford: Oxford University Press.

Mirovni inštitut. 2005. *"Politike integracije spolov: Okviri javnih politik in problemi implementacije. Kaj je zares problem in kako se ga lotevamo?"* Dostopno prek: www2.arnes.si/~ljmiri1s/slo_html/projekti/polint_gradivo.doc (20. februar 2011).

Montgomery, Kathleen A. 2003. Introduction. V *Women's Access to Political Power in Post-Communist Europe*, ur. Richard E. Matland in Kathleen A. Montgomery, 1-18. Oxford: Oxford University Press.

Nussdorfer, Vlasta. 2007. E kot ENAKOST in ENAKOPRAVNOST. *Ius-info*, 22. maj. Dostopno prek: <http://www.ius-software.si/DnevneVsebine/Kolumna.aspx?id=10319> (20. junij 2011).

Pitkin, Hanna. 1967. *The Concept of Political Representation*. Berkeley: University of California Press.

Rus, Veljko. 1989. Enakost in pravičnost. *Družboslovne razprave* 6 (8): 99-106.

Slovar slovenskega knjižnega jezika. 1970. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Splošna deklaracija o demokraciji. 1997. Dostopno prek: <http://www.ipu.org/cnl-e/161-dem.htm> (24. marec 2011).

Squires, Judith. 2009. *Spol v politični teoriji*. Ljubljana: Krtina.

Sruk, Vlado. 1995. *Leksikon politike*. Maribor: Obzorja.

Starman, Vesna. 2011. Intervju z avtorjem. Koper, 20. maj.

Statistični urad Republike Slovenije. 2004a. *Kandidati za poslance v Državni zbor RS, volitve 3.10.2004 (Prva objava)*. Dostopno prek: http://www.stat.si/novice_poglej.asp?ID=333 (20. junij 2011).

--- 2004b. *Kandidati za poslance v Evropski parlament, volitve 13.6.2004 (Prva*

objava). Dostopno prek: http://www.stat.si/novice_poglej.asp?ID=236 (20. junij 2011).

--- 2007. *Lokalne volitve, 1994-2006*. Dostopno prek: http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=850 (20. junij 2011).

--- 2009. *Volitve poslancev iz Republike Slovenije v Evropski parlament, Slovenija, 7. junij 2009*. Dostopno prek: http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=2829 (20. junij 2011).

--- 2010. *Lokalne volitve, Slovenija, 2010*. Dostopno prek: http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=3622 (20. junij 2011).

Šinko, Marjeta. 2006. Političke stranke i regrutacija žena u parlamente: primjena kvota u zemljama Europske Unije. *Politička misao* 43 (4): 47-68.

--- 2007. Žene u parlamentima - globalna perspektiva. *Politička misao* 44 (2): 71-92.

Švab, Alenka. 1997. "Enake ali različne"?: nekateri vidiki razmerja 'enakost - razlike' v feminizmu drugega vala. *Teorija in praksa* 34 (4): 644-653.

Urad za enake možnosti. 2011. *Lokalne volitve 2010: Analiza kandidatnih list in rezultatov volitev za članice in člane občinskih svetov ter županje in župane: Končno poročilo*. Dostopno prek: <http://www.uem.gov.si/fileadmin/uem.gov.si/pageuploads/LokalneVolitve2010/LV2010KoncnoPorocilo.pdf> (15. marec 2011).

Young, Iris Marion. 1994. Polity and Group Difference: A Critique of the Ideal of Universal Citizenship. V *Citizenship: critical concepts*, ur. Bryan S. Turner in Peter Hamilton, 386-421. London and New York: Routledge.

Zajc, Drago. 2004. *Razvoj parlamentarizma: funkcije sodobnih parlamentov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Zakon o določitvi volilnih enot za volitve poslancev v Državni zbor (ZDVEDZ-UPB1). Ur. l. RS 24/2005. Dostopno prek: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r08/predpis_ZAKO4438.html (1. marec 2011).

Zakon o lokalnih volitvah (ZLV-UPB3). Ur. l. RS 94/2007. Dostopno prek: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r08/predpis_ZAKO5248.html (1. marec 2011).

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o lokalnih volitvah (ZLV-E). Ur. l. RS 72/2005. Dostopno prek: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r01/predpis_ZAKO4301.html (1. marec 2011).

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o volitvah v Državni zbor (ZVDZ-B). Ur. l. RS 78/2006. Dostopno prek: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r00/predpis_ZAKO4330.html (1. marec 2011).

Zakon o volitvah poslancev iz Republike Slovenije v Evropski parlament (ZVPEP-UPB1). Ur. l. RS 40/2004. Dostopno prek: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r01/predpis_ZAKO4091.html (1. marec 2011).

Zakon o volitvah v Državni zbor (ZVDZ-UPB1). Ur. l. RS 109/2006. Dostopno prek: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r02/predpis_ZAKO4952.html (1. marec 2011).

Ženski lobi Slovenije. 2010. *O nujnosti spremembe Zakona o volitvah v Državni zbor RS.* Dostopno prek: http://www.zls.si/images/stories/priponke/volilna_zakonodaja.pdf (2. julij 2011).

PRILOGE

Priloga A: Intervju z Mojco Kleva (opravljen po elektronski pošti dne 24.5.2011)

Kakšen je vaš odnos oziroma odnos vaše stranke do enakosti spolov v politiki? Kaj konkretno za vas predstavlja ta enakost?

V Evropi in Sloveniji je več kot polovica prebivalstva žensk in to naravno ravnovesje je potrebno prenesti v politiko. Treba je spoznati, da ne gre le za žensko vprašanje oz. vprašanje družbene manjšine, ampak dejansko za vprašanje demokratične zastopanosti družbe kot celote - družba kot taka si ne more privoščiti, da bi zapravljala 50% svojega potenciala, svoje energije, znanja in sposobnosti. S povečanjem žensk v politiki se bo povečala tudi stopnja demokracije in odločanje bo dobilo tudi ženski obraz. Pri enakosti spolov gre za osnovno razdelitev vlog med moškimi in ženskami v družbi. Sama sicer verjamem, da ni moških in ženskih vprašanj ampak so samo moški ali ženski odgovori, ker se lahko tudi ženske ukvarjamo denimo s proračunom ali gradbeništvom. V politiki bi morali biti predstavljeni vsi "sloji" naše družbe in ženske smo trenutno v manjšini. Enakost med spoloma je temeljna pravica in skupna vrednota Evropske unije in enake možnosti, tudi med spoloma, so eno izmed glavnih vodil stranke, ki ji pripadam. Socialni demokrati smo si tudi zelo prizadevali za to, da se je v slovenski volilni sistem zakonsko uvedla zakonska obveza kvot, s katerimi se trudimo izboljšati zastopanost žensk v politiki. Sama sem na tem področju aktivno delovala tudi znotraj Ženskega foruma SD in kot predsednica Ženskega lobija Slovenije. Še veliko moramo storiti, tako v Sloveniji kot tudi širše na evropski ravni, da bo ženskam v političnem življenju zagotovljena polna enakopravnost. V trenutni sestavi Evropskega parlamenta nas je denimo okoli 35% žensk, kar je sicer največ doslej - a to prav gotovo ni dovolj. Za širše spremembe bo poleg časa vsekakor potrebna tudi večja mera politične volje, da se vzpostavi podporno družbeno in sistemsko okolje, ki bo naklonjeno vstopanju žensk v politiko.

Katere ukrepe je sprejela vaša stranka za povečanje deleža žensk v organih stranke in v voljenih predstavniških telesih?

Statut Socialnih demokratov določa, da morajo kandidatne liste za kolegijske organe stranke na vseh ravneh zagotavljati najmanj 40% zastopanost enega spola. Med kandidatkami in kandidati ter kandidatnimi listami za volitve v Državni zbor in za poslanke oziroma poslance Evropskega parlamenta mora prav tako biti zagotovljena praviloma najmanj 40% zastopanost enega spola, v vsakem primeru pa najmanj 1/3 zastopanost enega spola. Naša stranka je leta 1996 sicer tudi prva uvedla kvoto za nastop na parlamentarnih volitvah.

Znotraj stranke že od njene ustanovitve oz. od leta 1990 zelo aktivno deluje tudi Ženski forum Socialnih demokratov, kot prva slovenska ženska skupina znotraj politične stranke. V Ženskem forumu si prizadevamo okrepiti politiko enakih možnosti za oba spola, tako znotraj kot zunaj stranke. Aktivno sodelujemo s sorodnimi političnimi strukturami na evropski ravni, pa tudi z nevladnimi organizacijami na lokalni, državni in evropski ravni, ki si prizadevajo izboljšati položaj na področju enakosti spolov.

Kakšen je vaš odnos do zakonskega predpisovanja minimalne zastopanosti spolov na kandidatnih listah za volitve? Se vam zdijo spolne kvote ustrezen mehanizem za doseg uravnotežene zastopanosti spolov v politiki? Če ne, kateri mehanizmi in strategije so po vašem mnenju bolj primerni za rešitev tega problema?

Ženske kvote so v Sloveniji vsekakor potrebne, vsaj v tem času oziroma na trenutni stopnji družbeno-političnega razvoja. Žal se je jasno izkazalo, da različni t.i. "mehkejši pristopi" spodbud za večjo udeležbo žensk v politiki ne v Sloveniji ne drugod po Evropi ne prinašajo zadovoljivih rezultatov. Zakonsko določene kvote so zato edini učinkoviti kratkoročni do srednjeročni mehanizem, ki lahko pomaga odpraviti sedanje nesprejemljivo stanje. Ko bo sčasoma preko teh ukrepov dosežena uravnotežena stopnja ženske participacije v političnem življenju (primerljiva na primer s skandinavskimi državami, kjer je udeležba žensk 40-50 odstotna), ko politika ne bo več dojeta kot "moška domena" in bodo ženske v politiki de facto sprejete kot enakovredne svojim moškim kolegom, morda tovrstni ukrepi sploh ne bodo več potrebni. To je tudi dolgoročni cilj kvotnega sistema. Kvote, do katerih je sicer v delu družbe in politike prisoten odpor, so (skupaj z vzporednimi širšimi spremembami - predvsem na področju

šolskega sistema oziroma socializacije, medijskega diskurza itd.) učinkovito orodje, ki omogoča, da lahko dolgoročno do bolj temeljnih sprememb miselnosti in vzorcev v družbi sploh pride.

Katere so po vašem mnenju pozitivne in katere negativne lastnosti spolnih kvot?

Pozitivni učinki kvot so se v Sloveniji že izkazali, politične stranke so bile prisiljene na svoje liste uvrstiti ženske, kar je posledično že omogočilo nekoliko več ženskam vstop v politiko, predvsem na lokalni ravni.

Bolj kot negativne lastnosti se postavlja vprašanje njihove polne učinkovitosti v praksi. Velik problem namreč še zmeraj ostaja vrstni red na kandidatnih listah, saj so praviloma nosilci list moški oziroma moški v večini zavzemajo vrhnje položaje, ki so v glavnem tudi edini realno izvoljivi položaji na listi. Stranke so tiste, ki določajo konkretno razporeditev kandidatov po posameznih volilnih okrajih na njihova mesta na listah in so pri svoji izbiri še vedno pretežno naklonjene moškimi kandidatom. Tako je zakonski zahtevi kvote v sestavi kandidatnih list sicer formalno zadoščeno, vendar pa je končni rezultat oziroma uspeh za ženske precej manjši kot bi sicer lahko bil.

Potrebna je sprememba miselnosti znotraj političnih strank glede (ne)izvoljivosti ženskih kandidat - stranke bi jih morale na svoji listi prepoznati ne kot "nujno zlo" temveč kot dodano vrednost. Dokler do tega ne pride, lahko kvote učinkovito delujejo le z vzporednim obveznim sistemom t.i. "popolne zadrge", kjer se kandidati po spolu zaporedno izmenjujejo (to varianto smo Socialni demokrati že uporabili na volitvah v Evropski parlament).

Verjetno ste seznanjeni, da je bila za zadnje volitve v Državni zbor določena minimalna kvota 25 odstotkov žensk na kandidatnih listah. Čemu pripisujete neuspeh omenjene določbe, saj je bilo na zadnjih državnozborskih volitvah izvoljenih le 13 žensk? Kakšen je po vašem mnenju vpliv političnih strank v Sloveniji na delež izvoljenih predstavnic na volitvah? Zakaj politične stranke še vedno postavljajo pretežno moške kandidate na izvoljive okraje?

Kot že rečeno in kot izhaja že iz samega vprašanja, stranke na izvoljive okraje in na izvoljiva mesta na listah postavljajo pretežno moške kandidate, kar bistveno zmanjšuje možnost uspeha ženskih kandidat pa tudi neprepoznanih mladih, kljub formalni

zadostitvi kvotnega kriterija. Očitno strankarska vodstva ne verjamejo v to, da bi ženske lahko uspele - ocenjujejo, da je izbira moških kandidatov boljša zaradi njihove večje politične prepoznavnosti (vsekakor je med posamezniki z daljšim stažem v slovenski politiki bistveno več moških). Zagotovo ni nepomembno tudi dejstvo, da so bila v zgodovini vodstva strank pri nas večinoma moška, čeprav se je to stanje po zadnjih volitvah malce spremenilo.

Izstopajoč problem nesorazmerne zastopanosti je v Sloveniji prav državna raven, natančneje Državni zbor, kjer je trenutna zastopanost poslank le 14%. To Slovenijo uvršča na nezavidljivo mesto med državami članicami EU, tako rekoč v zadnji del kolone. Povprečje na ravni EU je trenutno okrog 21%, v mnogih EU državah pa je zastopanost žensk v parlamentu veliko višja, vse tam do 47% na Švedskem.

In kakšen pomen pripisujete slovenskemu volilnemu sistemu?

Pri proporcionalnem volilnem sistemu je, predvsem na lokalni ravni, kjer je število strank in list navadno res zelo veliko, rezultat ta, da pride do velike razpršenosti izvoljenih kandidatov oziroma se volilni uspeh zelo porazdeli. To pomeni, da so med uspešnimi kandidati v glavnem zelo prepoznavna imena, ki zastopajo najvišja mesta na listah.

Ali lahko poleg političnih strank in volilnega sistema izpostavite še kakšen element slovenskega političnega sistema, ki bistveno vpliva na število žensk v politiki?

Politična kultura oziroma ustaljeni vzorci vedenja in ravnanja na politični ravni, v povezavi z dojetjem vloge žensk v politiki in družbi nasploh. Sistemsko-zakonodajni premiki in premiki v politični kulturi gredo z roko v roki in so medsebojno povezani. Za resnični uspeh je potrebno delati na obojem. Tudi sistem varstva otrok oz. ostrarelih ni naravnano na način, da bi se (mlajše) ženske lahko aktivno vključevale v politiko, saj sestanki večinoma potekajo v popoldanskih oz. večernih urah, ki ženske skrbijo za otroke, starejše člane družine itd.

Se vam zdi, da je javno mnenje v Sloveniji naklonjeno večji participaciji žensk v politiki? Zakaj?

Mislím, da zmeraj bolj in da se bo ta trend skozi čas še krepil. Precej žensk se je na pomembnih političnih položajih že izkazalo in javno dokazalo, da so ženske na

političnem parketu več kot kompetentne in po vseh merilih enakovredne svojim moškim kolegom. Zakoreninjene sistemske in družbene vzorce je sicer težko spreminjati, a skozi daljše politične izkušnje in čedalje več dosežkov žensk v politiki se bo zagotovo spreminjal tudi odnos splošne javnosti do političark. Pa tudi percepcija žensk samih, v njihovem odnosu do lastnega aktivnega delovanja v politiki. Čas za več žensk v politiki vsekakor prihaja, čas za t.i. "ženski princip" pri sprejemanju najpomembnejših odločitev na evropski in nacionalni ravni pa prav tako.

Priloga B: Intervju z Vesno Starman – SLS (opravljen v Kopru dne 20.5.2011 – dobesedni zapis)

Kakšen je vaš odnos oziroma odnos vaše stranke do enakosti spolov v politiki? Kaj konkretno za vas predstavlja ta enakost?

Enakost pomeni enakovredno zastopanje interesov različnih skupin. Če je v parlamentu zastopana le ena skupina – v tem primeru moška, bodo potrebe žensk neizogibno spregledane. Ne moremo pričakovati, da bo moški vedel, kaj ženska potrebuje, isto velja za invalida, priseljenca itd. Pri oblikovanju zakonov v demokratični družbi je potrebno upoštevati potrebe vseh državljanov, ne le »izbrancev«.

Katere ukrepe je sprejela vaša stranka za povečanje deleža žensk v organih stranke in v voljenih predstavniških telesih?

V naši stranki imamo žensko zvezo, ki skrbi za ženske članice in simpatizerke. Program pripravljamo skupaj v skladu z željami, ambicijami. Tako smo letos npr. naredile raziskavo o ekonomski vlogi žensk včasih in danes, pripravile konferenco o nasilju nad ženskami v sodelovanju z žensko zvezo SDS in NSI, obiskale Materinski dom v Mozirju ter jim podarile obleke, igrače in hrano, organizirale izobraževanje za članice in simpatizerke, objavljale izjave za javnost... Poleg tega smo v SLS sprejeli akcijski načrt, ki zajema tako kritičen pogled na položaj žensk v stranki kot načrt, kako izboljšati stanje.

Kakšen je vaš odnos do zakonskega predpisovanja minimalne zastopanosti spolov na kandidatnih listah za volitve? Se vam zdijo spolne kvote ustrezen mehanizem za dosego uravnotežene zastopanosti spolov v politiki? Če ne, kateri mehanizmi in strategije so po vašem mnenju bolj primerni za rešitev tega problema?

Do zakonskega predpisovanja minimalne zastopanosti je prišlo, ker je bil to edini način, da so ženske prišle vsaj na listo in imele vsaj možnost izvolitve. Rezultat je sicer še vedno slab, vendar menim, da je treba dati času čas. Ko se bodo ljudje rešili predsodkov, da ženska ni za politiko, bo dovolj žensk tako kandidatk kot izvoljenih v politiko. Politika še vedno velja za moško domeno, tudi ženske verjamejo, da se s politiko lahko ukvarjajo le moški in ženske brez otrok. Politiko jemljemo kot kariero in ne kot pravico, ki ti omogoča oblikovanje boljše družbe. Sama menim, da je politika odgovornost ravno za tiste, ki imamo otroke, saj želimo, da odraščajo in odrastejo v dobrem, spodbudnem okolju.

Katere so po vašem mnenju pozitivne in katere negativne lastnosti spolnih kvot?

Morda delujejo kvote nekoliko prisiljeno, ženske dobesedno silijo na listo in pristanejo le, če jih damo na drugo polovico liste, ker vejo, da ne bodo izvoljene. Vendar, kot sem že prej omenila, je, žal, to edini način, da pridobimo tudi ženski pogled v politiki.

Verjetno ste seznanjeni, da je bila za zadnje volitve v Državni zbor določena minimalna kvota 25 odstotkov žensk na kandidatnih listah. Čemu pripisujete neuspeh omenjene določbe, saj je bilo na zadnjih državnozbornih volitvah izvoljenih le 13 žensk?

V Sloveniji veljajo tradicionalni vzorci in nihče se ne čudi dejstvu, da ženske poleg plačanega dela opravijo tudi večino družinskega dela: gospodinjskemu delu in skrbi za otroke. Taka ženska je visoko cenjena, saj ne ogroža »moškosti« ampak pomaga svojemu možu, da sledi svojim ambicijam. Nasprotno pa ženska, ki si upa slediti svojim željam, ambicijam, potrebam, velja za »neodgovorno, čudno« ali celo »homoseksualko«. Zaradi takih predsodkov in stereotipov malo žensk želi kandidirati in tudi malo žensk izvolijo.

Dejstvo pa je, da sta enakovredno partnerstvo in uravnotežena vloga žensk in moških v družinskem življenju temelj uresničevanja enakih možnosti v širšem družbenem

kontekstu. Večja delitev družinskega dela med partnerjema na eni strani pomeni razbremenitev žensk dvojnega bremena profesionalne zaposlitve in skrbi za družino, na drugi strani pa daje moškim možnost, da se aktivno vključijo v družinsko delo.

Kakšen je po vašem mnenju vpliv političnih strank v Sloveniji na delež izvoljenih predstavnic na volitvah? Zakaj politične stranke še vedno postavljajo pretežno moške kandidate na izvoljive okraje?

Odgovor na vprašanje, zakaj politične stranke še vedno postavljajo pretežno moške kandidate na izvoljive okraje, je enostaven: ker želijo biti moški izvoljeni in še naprej zasedati odločilne funkcije.

Politična stranka bi lahko pritegnila več žensk v politiko, če bi imele program, ki bi blizu ženskam in če bi imele možnost soodločanja pri oblikovanju politike.

In kakšen pomen pripisujete slovenskemu volilnemu sistemu?

Morda bi bilo boljše, če bi volivci imeli možnost dejanske izbire svojega predstavnika in ne izbiro liste oz. stranke.

Ali lahko poleg političnih strank in volilnega sistema izpostavite še kakšen element slovenskega političnega sistema, ki bistveno vpliva na število žensk v politiki?

Izpostavila bi dva elementa, ki bistveno vplivata na število žensk v politiki:

- finančna neodvisnost: ženske so v glavnem finančno odvisne (nižje plače, brezposelnost) in to jih ovira, da bi razmišljale še o čem drugem kot o preživetju. Poleg tega si človek (ne glede na spol), ki ni finančno neodvisen, ne upa delovati »proti toku«.
- zgodovina vstopanja v politiko: ženske so v Sloveniji začele vstopati v politiko v času komunizma. Ženskam so sicer odprli ta vrata, vendar dejansko niso spremenili situacije. Zgodilo se je le to, da so pridobili dodatne obveznosti. Namesto, da bi delali na delitvi družinskih opravil, so to pustili ženskam. Poleg tega so bile te ženske v glavnim tiste, ki so izpolnjevale navodila, niso imele dejanske moči soodločanja. vse to pa je le odvrnilo ženske od politike, saj niso videle nobene prednosti.

Se vam zdi, da je javno mnenje v Sloveniji naklonjeno večji participaciji žensk v politiki? Zakaj?

Mislím, da javno mnenje v Sloveniji še ni naklonjeno večji participaciji žensk v politiki, ravno zaradi tradicionalnih vzorcev, ki so trdno zasidrani v glavah vsakega posameznika.

Priloga C: Intervju s Katarino Kresal – LDS (opravljen po elektronski pošti dne 8.6.2011)

Kakšen je vaš odnos oziroma odnos vaše stranke do enakosti spolov v politiki? Kaj konkretno za vas predstavlja ta enakost?

Pravnoformalno opredeljen enak položaj moških in žensk še zdaleč ne zagotavlja tudi njihovega dejansko enakega položaja v družbi. Tako se neenakost med spoloma kaže tudi v politiki in sicer z nizko zastopanostjo žensk na področju političnega odločanja. V LDS-u se zavzemamo za hitrejše udejanjanje enakih možnosti predvsem na dveh področjih: na področju večje zastopanosti in odločanja žensk v političnem življenju ter na delovnih mestih, ki so odločilna, saj postavljajo usmeritve in dolgoročne strategije v družbi.

Katere ukrepe je sprejela vaša stranka za povečanje deleža žensk v organih stranke in v voljenih predstavniških telesih?

LDS je od svojega nastanka zagovornica sprejemanja ukrepov za izboljšanje deleža žensk v politiki in ima v statutu stranke že vrsto let uvedene kvote za vse funkcije v stranki. Bila je tudi med zagovorniki ustanovitve vladnega urada za enake možnosti, ki naj bi bdel nad stanjem v področju enakosti spolov in med tistimi, ki so zagovarjali sistem t.i. kvot tudi za volitve.

Kakšen je vaš odnos do zakonskega predpisovanja minimalne zastopanosti spolov na kandidatnih listah za volitve? Se vam zdijo spolne kvote ustrezen mehanizem za

dosego uravnotežene zastopanosti spolov v politiki? Če ne, kateri mehanizmi in strategije so po vašem mnenju bolj primerni za rešitev tega problema?

Podpiramo kvote za enakomerno zastopanost obeh spolov kot začasni pozitivni ukrepi za popravilo nesorazmerne zastopanosti družbenih skupin. Podpiramo razmislek tudi o dodatnih ukrepih za izboljšanje volilnega sistema, da bi zagotovili večjo možnost kandidiranja in izvolitve za oba spola. Smo za uveljavljanje drugih oblik pozitivne diskriminacije za slabše zastopan spol; npr. za mesta v komisijah, odborih, drugih organih, ki jih imenuje državna ali lokalna oblast. Spodbujati je potrebno bolj enakomerno razdelitev domačega dela med spoloma. Asimetrična delitev neplačanega domačega dela je pri nas še vedno pravilo in ne izjema. Večina žensk pri nas je zaposlena za poln delovni čas, potem pa doma opravijo še eno službo. Gospodinjstvo, skrb za otroke in skrb za družinske člane, ki potrebujejo pomoč, običajno doleti ženske. Iz teh razlogov se ženske težje odločajo za politiko. V družbi bi morali zagotoviti možnost izbire fleksibilne oblike varstva za otroke, varstva za starejše, subvencioniranja drugačnih oblik varstva, gradnje novih ali dograditve domov za starejše, vzpostavitev projekta negovalnih bolnišnic, okrepitev vse druge pomoči.

Katere so po vašem mnenju pozitivne in katere negativne lastnosti spolnih kvot?

Pozitivno je, da se na ta način prisili politične stranke, da zagotovijo vsaj minimalni delež ženskih kandidatk. Negativnih lastnosti po mojem mnenju ni.

Verjetno ste seznanjeni, da je bila za zadnje volitve v Državni zbor določena minimalna kvota 25 odstotkov žensk na kandidatnih listah. Čemu pripisujete neuspeh omenjene določbe, saj je bilo na zadnjih državnozborskih volitvah izvoljenih le 13 žensk?

Pokazalo se je, da kvote očitno niso zadosten instrument, s katerim bi dosegli zadovoljivo povečanje žensk v politiki in da potrebujemo dodatne ukrepe. Problem je tudi zagotavljanje družbenega vzdušja in politične kulture brez predsodkov in stereotipov, ki bosta spodbujala ženske k vstopu v politiko. Družbena realnost je žal taka, da politiki, ki bi morali biti za zgled, velikokrat s svojimi besedami spodbujajo sovraštvo in nestrpnost do žensk.

Kakšen je po vašem mnenju vpliv političnih strank v Sloveniji na delež izvoljenih predstavnic na volitvah? Zakaj politične stranke še vedno postavljajo pretežno moške kandidate na izvoljive okraje?

Ker je pri nas politika še vedno večinoma v domeni moških in je večina politikov aktivna že več desetletij, so moški kandidati bolj prepoznavni in prepričljivi za javnost. Politične stranke v želji po čim boljšem rezultatu tako za kandidate postavljajo predvsem moške. Problem je tudi, da obstoječe politične strukture le stežka spuščajo nove obraze in s tem tudi nove ženske medse. V LDS je ta trenutek prišel v času največje krize stranke, ko so stranko vsi zapuščali.

In kakšen pomen pripisujete slovenskemu volilnemu sistemu?

Volilni sistem je pomemben, zato smo se koalicijske partnerice v koalicijski pogodbi zavezale, da je v Sloveniji treba ohraniti volilni sistem sorazmernega predstavnštva, vendar ga je treba oblikovati tako, da bodo skladno s petim odstavkom 80. člena Ustave Republike Slovenije volivke in volivci imeli odločilen vpliv na dodelitev mandatov kandidatom. S tem se bodo povečale možnosti izvolitve žensk.

Ali lahko poleg političnih strank in volilnega sistema izpostavite še kakšen element slovenskega političnega sistema, ki bistveno vpliva na število žensk v politiki?

Kot sem že omenila bi morali najprej spremeniti družbeno klimo, ki bo bolj naklonjena novim obrazom in ki ne bo pristajala na stereotipe. Spodbujati je potrebno tudi politične stranke, da ženskam, ki so izvoljene prvič, omogočijo možnost usposabljanja in spoznavanja političnega odločanja.

Se vam zdi, da je javno mnenje v Sloveniji naklonjeno večji participaciji žensk v politiki? Zakaj?

Na načelni ravni je večina naklonjena večji participaciji žensk, pri dejanskih ukrepih pa večkrat ni tako. Potrebno bi bilo vložiti več energije tako v zagotavljanje ukrepov za večje možnosti izvolitve žensk, kot tudi ukrepe za lažje usklajevanje poklicnega ter družinskega oz. zasebnega življenja.

Priloga Č: Intervju z Alenko Jeraj (opravljen po elektronski pošti dne 14.6.2011)

Kakšen je vaš odnos oziroma odnos vaše stranke do enakosti spolov v politiki? Kaj konkretno za vas predstavlja ta enakost?

Ocenjujemo, da so politične odločitve kvalitetnejše in primernejše, če sta vpliv in odgovornost porazdeljena na oba spola. Enakost zame predstavlja enakovredno obravnavanje kandidatov in kandidatke za različne funkcije v stranki in politiki na lokalni in državni ravni, pa tudi enakovredno upoštevanje predlogov.

Katere ukrepe je sprejela vaša stranka za povečanje deleža žensk v organih stranke in v voljenih predstavniških telesih?

V postopku sprejemanja je Načrt za uravnoteženo zastopanost obeh spolov. Doslej so bili v postopek evidentiranja vključeni pogoji o upoštevanju kvot in namenjena posebna pozornost iskanju oz. spodbujanju kandidatke.

Kakšen je vaš odnos do zakonskega predpisovanja minimalne zastopanosti spolov na kandidatnih listah za volitve? Se vam zdijo spolne kvote ustrezen mehanizem za doseg uravnotežene zastopanosti spolov v politiki? Če ne, kateri mehanizmi in strategije so po vašem mnenju bolj primerni za rešitev tega problema?

Sama nisem zagovornica ženskih kvot je pa dejstvo, da bomo na tak način (in zato sem tudi glasovala zanje) hitreje dosegli višji odstotek žensk v politiki. Pomembneje od kvot je, da ženske razbremenimo pri drugih obveznostih, kar pa se že dogaja, saj se mladi očetje čedalje bolj vključujejo v vzgojo otrok in družba kot taka presega delitve na moška in ženska opravila... Potrebno je tudi še več spodbud; preko medijev ustvarjanje pozitivnega odnosa do družbenega delovanja in angažiranja ter politike, izobraževanje na področju retorike in nastopanja... Pomembno je tudi aktivno delo v okviru ženskih odborov v političnih strankah, kar kot predsednica ŽO SDS počnem že drugi mandat.

Katere so po vašem mnenju pozitivne in katere negativne lastnosti spolnih kvot?

Pozitivne: večja izvoljenost ženski - vsaj na lokalni ravni, med svetnicami, še vedno pa premalo županj. Verjetno pa bomo večjo izvoljivost težko dosegli na državni ravni, zaradi sistema samega in okrajev, ki so za eno stranko "bolj" ali "manj" izvoljivi. Po

navadi se ženske znajdejo na listah za okraje, kjer so težje izvoljive. Slabo: zaradi kvote se katera od žensk znajde na listi, čeprav morda nima teh ambicij, niti znanja. Seveda je enako lahko z moškimi kandidati.

Verjetno ste seznanjeni, da je bila za zadnje volitve v Državni zbor določena minimalna kvota 25 odstotkov žensk na kandidatnih listah. Čemu pripisujete neuspeh omenjene določbe, saj je bilo na zadnjih državnozborskih volitvah izvoljenih le 13 žensk?

Že opisano zgoraj - sistemu okrajev, ki so neenakovredni (v smislu števila volivcev - od 15.000 do 28.000).

Kakšen je po vašem mnenju vpliv političnih strank v Sloveniji na delež izvoljenih predstavnic na volitvah? Zakaj politične stranke še vedno postavljajo pretežno moške kandidate na izvoljive okraje?

Ker premalo vlagajo v pripravo ženskih kandidatk in ne znamo žensk motivirati, da bi se odločile za politiko. Se pa zadeve spreminjajo. Tudi zaradi kvot. Veliko je odvisno od nas, ki smo že poslanke. Z dobrim delom lahko prispevamo k večji priljubljenosti politike med ženskami, pa tudi dokažemo svoje sposobnosti, v katere moški kolegi včasih dvomijo.

In kakšen pomen pripisujete slovenskemu volilnemu sistemu?

Bi bil potreben sprememb.

Ali lahko poleg političnih strank in volilnega sistema izpostavite še kakšen element slovenskega političnega sistema, ki bistveno vpliva na število žensk v politiki?

Bolj družbene realnosti kot političnega sistema. Promovirati bi morali poklic - politik v šolah, vzgajati mlade v aktivne in družbeno kritične državljanke, morali bi imeti več domovinske vzgoje, vrniti spoštovanje do institucij, predstavljati aktivne in uspešne slovenske političarke...

Se vam zdi, da je javno mnenje v Sloveniji naklonjeno večji participaciji žensk v politiki? Zakaj?

Premalo. Z zgoraj opisanimi ukrepi bi se to lahko spremenilo.